

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Petri Danielis Huetii Demonstratio Evangelica

Huet, Pierre Daniel

Parisiis, 1679

Propositio VII. Multae habentur in Veteri Testamento Prophetiae de
Messia.

urn:nbn:de:hbz:466:1-16260

populi non auferetur ex urbe. Quæ siue referas ad cladem ab Antiochò Epiphane Hierosolymis illatam, siue, quod probabilius videtur Eusebio, ad alteram à Vespasiano & Tito inflatam, in qua ingens populi Judaici pars perit, & ad aliam ab Hadriano, cum magna civium multitudo Urbe eiecta est, vere utique *χρησμός τελειωσέως* est, Facendum ergo est multas Prophetias Veteris Testamenti veraces esse. Quod erat probandum.

PROPOSITIO SEPTIMA.

Multæ habentur in Veteri Testamento Prophetiæ de Messia.

I. *Vetus Testamentum, forma & apparatus Novi.* II. *Duplex predictionum genus, per signa, & per verba.* III. *Multiplex predictionum genus per verba.* IV. *Exploditur duplex Grotii sententia; prior, qua statuit universis de Christo prophetiis duplicem inesse sensum; primarium, qui ad historiam temporis quo editæ sunt referendus sit; secundarium, qui ad Christum: V. altera, qua negat predictionibus vim argumenti inesse.* VI. *Duplex eorum secta, qui predictum fuisse Christum negarunt.* VII. *Colliguntur vaticinationes Christi prenuntia: è Genesi, VIII. Exodo, IX. Numeris, X. Deuteronomio, XI. Libro Josue, XII. Libris Regum, & Paralipomenon, XIII. Libro Job, XIV. Libro Psalmorum, XV. Prophetia Isaia, XVI. Prophetia Jeremie, XVII. Lamentationibus Jeremie, XVIII. Prophetia Baruchi, XIX. Prophetia Ezechielis, XX. Prophetia Danielis, XXI. Prophetia Osee, XXII. Prophetia Joëlis, XXIII. Prophetia Amos, XXIV. Prophetia Abdiæ, XXV. Prophetia Micheæ, XXVI. Prophetia Habacuc, XXVII. Prophetia Sophonia, XXVIII. Prophetia Aggæi, XXIX. Prophetia Zacharia, XXX. Prophetia Malachia, XXXI. & Libro primo Machabeorum. XXXII. Ethnici à Judæis, Judæorumque libris edocti Messiam prænoverunt & expectarunt. Astutissima Josephi fallacia deprehenditur. XXXIII. Pseudochristi complures.*

I. **M**EMINERIMUS hanc nos supra Messia definitionem dedisse: *Messias Vetus Testamentum prædictus, à Deo divinitus missus ad hominum salutem, & à Prophetis in Veteri Testamento prædictus.* Quod si nulla in Veteri Testamento extaret de Messia prædictio, nullus utique vel foret, vel fuisset Messias, & rei non existentis neque exitura ea esset definitio; qualis Geometrica definitio puncti est, & lineæ, & superficiei, quæ nec fuerunt unquam, nec esse possunt. Verum rem aliter se habere declarabit hæc Propositio, qua sparsa per Veteris Testamenti libros oracula de Christo in unum colligemus. Quod priusquam facere aggredimur, verba præfari licet, quibus alloquitur Romanos Paulus: *Ei autem qui potens est vos confirmare, juxta Evangelium* Rom. 16. 25, 26. *& prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis tæciti, (quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obediendum fidei) in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor & gloria in secula sæculorum: & hæc quibus Corinthios compellat: Loquimur Dei* 1. Cor. 2. 7. *sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram: & ista Petri: Redempti estis pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, & in-* 1. Petr. 1. 10. *contaminati, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos. Cum enim ab omni retro ævo tempus definivisset Deus omnipotens, quo humanum corpus subire Filium unigenam decreverat, variis signis ac figuris, multisque Prophetarum prædictionibus, qua claris & apertis, qua obscuris & involutis, ad futuri beneficii spem homines excitavit. Quorum ne intercederet aliquando memoria, quam vel ad splendorem rei ac dignitatem, vel ad sanctorum hominum alendam pietatem, vel ad impiorum contundendam pertinaciam retineri decebat, singula certis Dei jussis in literas diligenter relata sunt. Ad hæc si quis mentem simplicem*

& sincerum pectus adhibeat, Christum, Christique dispensationem tam luculentis agnoscat expressam monumentis, ut finem Legis & Prophetarum Christum esse, & Vetus Testamentum formam esse & apparatus Novi fateri cogatur. Hinc illud vetustiorum Ebraeorum: כל מה שזכר בתורה בנביאים ובכתובים רומים אל החכמה. *Omnia quae scunquae memorantur in Lege, Prophetis, & Hagiographis, indicant Sapientiam; hoc est Christum.* Nam si petitis à Mosaico Pentateucho initiis per universa prisca Fœderis volumina lectio decurrat, prænuntiatus uno concentu reperietur Christus; homo videlicet quidam eximius & divinus, imo & ipse Deus, de nova Legi condenda, humani generis moribus in melius reformandis, ejusdemque eluendis noxis, ac salute demum hominibus comparanda à Deo legatus. Quapropter cum apud Agrippam regem, & Berenicen, & Festum Præsidentem causam ex vinculis diceret Paulus, hac præcipue testificatione crimen à se removebat: *Auxilio enim adjutus Dei usque in hodiernam diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens quam ea quae Propheta locuti sunt futura esse & Moyses, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo & gentibus.* Hac doctrina Romanos imbuebat, cum ad eos talia scriberet: *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Item apud Cornelium Centurionem de Christo sic differebat Petrus: *Huic omnes Prophetae testimoniis perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.* Non alio sapius usos argumento Apostolos & Evangelistas reperimus, quam quod sacrorum Vatum oracula subministrabant: ut quemadmodum in Novo Testamento complebatur Vetus, ita Veteri Novum confirmaretur.

Act. 16, 22, 23,

Rom. 13. 4.

Act. 10. 43.

Duplex prædictionum genus, per signa & per verba.

II. Duplex autem in Veteris Instrumenti libris apparet prædictionum genus, ab antiquis Interpretibus optime agnitus utrumque & distinctum; alterum expressum verbis; signis alterum ac simulacris adumbratum; pro more per Orientem jam inde à vetustissimis temporibus usitatissimo, ac inrer Judæos præcipue, quibus cogitationes, sive ad futura, sive ad præsentia, sive ad præterita pertineant, formis ac figuris significare solenne est. Hujus generis fuit Abiæ Silonitæ vaticinium, cum pallii novi, in duodecim partes scissi, decem segmina colligere Jeroboamum jussit, hac imagine Salomonici regni scissuram præsignificans, cujus decem tribus sub hujus imperium erant olim concessuræ. Sic Jeremias per subligaculum lineum in Euphrate putrefactum, Hierosolymæ, Judæorumque superbiam depressum iri portendit. Eidem per agri Anathothici emtionem præmonstravit Deus futurum, ut postliminio in patriam Babylone reversi olim Judæi novas agrorum emtiones venditiones contraherent, haud secus quam antea facere consueverant. Imminentes Judæis calamitates per capillorum & barbæ suæ rasuram, Dei jussu, præmonstrat Ezechiel. Scortum ducere jubetur Osée, ex eoque procreare liberos, atque ea ipsis imponere nomina, quibus futurorum inerant indicia. Rationem moris hujus dat Hieronymus: *Fuit Scriptura divina, non solum auribus doceri populum, sed & oculis. Magis enim mente retinetur quod visit, quam quod auditu ad animum pervenit.* Utroque modo Christus Jesus Discipulos suos præceptis instruebat: *Dominus, ac Redemptor noster, inquit Gregorius Papa, per Evangelium suum aliquando verbis, aliquando rebus loquitur.* Præclare id argumentum Paulus in priore ad Corinthios Epistola profecutus est, cum diceret Ebraeos *in Moysè baptizatos esse in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducasse, & omnes eundem potum spiritalem bibisse, bibisse autem de spiritali consequente eos petra, petram autem fuisse Christum.* Tum addit: *Hac autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt.* Et deinde: *Hac autem in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum devenerunt.* Nobilissimum præterea, & observatione dignissimum exemplum in duobus Abrahami filiis constituit, quorum alter ex libera, insigni Dei beneficio, post iteratas pollicitationes natus erat, alter ex ancilla fuerat prognatus. Hos Testamenti utriusque Veteris & Novi figuram gerere docet Paulus: *Unum quidem in monte Sina in servitutem generans, quæ est Agar; Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ mater est nostra.* Deinde subjicit: *Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc.* Idem alibi festos dies, neomenias, sabbatha, totamque adeo Legem, futurorum bonorum umbram esse docet; quorum cultui deditos circumcisos, exemplari & umbræ cælestium deservire; crassos nempe & pingues Judæos, literam confectantes, obviam videlicet & apertam horum significationem; spiritum vero negligentes, intimam nempe significationem & reconditam, quam veri, & ex animo, intimisque sensibus Judæi, & corde circumcisi persequuntur.

Ezech. 1. 1, & seq. Osée 1. 1, & seq. Hier. in Jerem. 19.

Gregor. M. Hom. 31. in Evang. 1. Cor. 10. 2, & seq.

Gal. 4. 22, & seq.

Col. 2. 17. Ebr. 10. 1, & 8. 1.

Multiplex

III. Quæ verbis autem continentur Prophetiæ, vel nudam habent ac simplicem significationem,

significationem, vel obscuram ac multiplicem. Prioris generis est celebre Danielis de Christi interitu prædictum. Tale & illud Osee: *Dies multos scabunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.* Occulta inest & implicata venturorum prædictio istis Ilatæ: *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis: Velociter spolia detrahe, cito prædare.* Et his quoque ejusdem Prophetæ: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hircu accubabit: vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos: vitulus & ursus pascentur; simul requiescent catuli eorum: & leo quasi bos comedet paleas.* Hanc quam proponimus Prophetiarum divisionem manifeste amplectitur Origenes libro primo contra Cellsum: *λεκτηρον ουδ' οριστον εν πολλοις περιεφηται πανσοφικως περιειποντα περὶ χριστου, οὐ μὲρ δὲ ἀνιγκρατων, οὐ δὲ δὲ ἀλληγορίας, ἢ ἀλλω ἔοικα, πνεὺς δὲ κ' ἐπιβλεψῃ.* Primo igitur dicendum est, multos Prophetas res ad Christum pertinentes omnibus modis prædixisse; alios quidem per ænigmata, quosdam per allegoriam, vel alio modo; nonnullos etiam apertis verbis. Ænigmata interpretor signa; allegorias vero vaticinia, quibus multiplex subest significatio. Sed de variis hinc prædictionum generibus uberius infra tractabimus. Nunc id tantum Lector admonendus est, in his testimoniis geminam significationem, manifestam aliam, aliam latentem complexis, tenendam hanc esse regulam, ut quotiescumque sensus obuius & ex orationis contextu efflorescens, præ se fert absurdum aliquid, vel Legi divinæ, aut Scripturæ sacre repugnans, tum insuperhabeatur & spernatur ille sensus, nec in cortice Lector hæreat, sed reconditam sententiam enucleet, & evolvat.

IV. Minime vero probare possum Hugonis Grotii, viri de sacris literis cæroquin egregie meriti, sententiam, qui Matthæi locum quemdam interpretans, pertinentes ad Christum prædictiones, non aliquas, quod pateremur, sed uniuersas, primum quemdam & proprium ac proximum sensum, ad historiam ejus temporis, quo proferebantur, referendum docet, secundarium vero & mysticum ac allegoricum & remotum, ad Christum. Hoc, inquam, in multis verum esse fatemur, velut in illa prædictione Jeremiæ: *Fox in excelsis audita est lamentationis, luctus, & stertus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eos, quia non sunt:* quibus & calamitates hoc tempore Bethlehemitis à Babyloniis illatæ significantur primum, deinde & aliæ ab Herode inferendæ prænuntiantur. Hujusmodi & illud est, *Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium:* quod de Salomone prædictum à Deo per Nathanem, ad Christum sine hæsitacione refert Paulus in Epistola ad Ebræos. Aliud quoque nobis exemplum suppeditat Hieronymus: *Hic est mos Scripturæ sanctæ, inquit, ut futurorum veritatem præmittat in typis, juxta illud quod de Domino Salvatore in septuagesimo primo Psalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Nec enim permansit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus est à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes seruiuerunt ei, neque ante Solem permansit nomen ejus, nec benedictæ sunt in ipso omnes tribus terre, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem, & quasi in umbra, & imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.* Verum alia esse pertendo Prophetarum oracula, quæ Christum mere respiciant, ad ea vero quibus edita sunt tempora, nulla quantumvis coacta ac violenta expositione queant detorqueri: cujusmodi sunt prædictiones, Jacobi Patriarchæ de abrogando sceptro Juda, cum venerit Christus, & Danielis de Christi adventu post hebdomades septuaginta. Tale est & illud Zachariæ: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.* Et dixit Dominus ad me: *Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatum sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad statuarium.* Inusitata illa Prophetarum acta, quæ Dei jussu fiunt, futurorum fere signa esse constat ex allatis paulo superius exemplis. Hujusmodi esse & hoc Zachariæ certum est: cui ecquodnam aliud contigerit πλεονεξια, quam cum à Juda Christus venditus est, comminisci Grotium non posse puto. Simile est & istud ejusdem: *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi iustus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam & super pullum filium asine.* Ostendat Grotius regem aliquem Juda, iustum, Salvatorem, pauperem, asina vectum, pullo subsequente, Hierosolymam inisse, non repugnabo. Simile & illud Davidis: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Dicat Grotius ecquando felle paltus fuerit David, vel acetum biberit. Clarissimum vero præ reliquis istud ejusdem: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me: dividerunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Quæ quem locum obtinere possint in historia Davidis, non intelligo. Scio hæc commentitiis quibusdam allegoriis obtundere conatum esse olim Theodorum Mopsuestenum, sed vanis adeo

genus prædictionum per verba.

Oic. 3. 4. Ila. 8. 1.

Ila. 11. 6, 7.

Explicatur duplex Grotii sententia; prior qua statuit uniuersis de Christo Prophetiis duplicem inesse sensum; primum, qui ad historiam temporis quo edita sunt, referendus sit; secundarium, qui ad Christum referendus sit.

Zach. 11. 13.

Zach. 9. 9.

Psal. 68. 14.

Psal. 21. 18.

19.

& frivolis, ut sententia nostrae veritatem adstruant potius quam destruant. Plura afferre possem, sed ista sane vim Prophetiarum satis defendunt, quam Grotii opinio labefaciat.

altera, quae negat praedictionibus vim argumenti inesse.

V. Eandem vero penitus infringit, cum ait vaticinia haec, non in vim argumenti proprie adhiberi, sed ad illustrandam atque confirmandam rem jam creditam: quod perinde est ac si diceret, ad Christianam fidem probandam infirma esse & invalida, ornatus vero tantum, & fovendae Christianorum pietatis gratia, sic tanquam quasdam Veteris & Novi Testamenti convenientias, a piis & ingeniosis hominibus excogitatas, & utrumque accommodatas, observari & proferri, cum nihil ad ponenda fidei fundamenta profint. Quae doctrina, tanti viri pace dixisse liceat, parum certe abest ab impietate, & tota Socini fermento turget. Ejus siquidem discipulus Smalcus capite nono De divinitate Jesu Christi, in eandem prorsus conspirat sententiam, quam & iisdem fulcit rationibus. At aliter sentiebat Augustinus, qui adversus Faustum Manichaeum Prophetarum praedictiones respicientem disputans, non fidem Christi miraculis & resurrectione comparatam, vatum Prophetis confirmandam esse censuit, sed a vaticiniis potius Prophetarum ordiendam esse fidem, ad absconditos deinde sapientiae & scientiae thesauros penetrandum esse existimabat: Ea ipsa, inquit, est simplex fides, qua credimus, antequam cognoscamus supereminentem scientiam caritatis Christi, ut impleremur in omnem plenitudinem Dei, non sine causa dispensationem humilitatis ejus, qua humanitas natus & passus est, a Prophetis per prophetica gentem, per propheticum populum, per propheticum regnum tanto ante praedictam. Tum: Ibi sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi, qui nulli aperiuntur, si sibi per maternam carnem trajectum cibum, id est per Apostolica & Prophetica ubera lactis alimenta contempserit. Demum concludit: Non ergo quod dicimus necessariam simplicem fidem, contrarium est ei quod dicimus, ut Prophetis credatur: magis enim ad hoc pertinet, ut Prophetis credatur, priusquam purgata & roborata mente possit intelligi, qui per Prophetas sic loquebatur. Idem alibi: Quid est Christus? dicit Paganus: cui respondemus, Quem praenuntiaverunt Prophetae. Nempe Paganus Christi notitia & fidei rudimentis imbuendum, adire vult & consulere Prophetas. Alio item loco totam

August. adv. Faust. Man. lib. 11, cap. 46.

August. Tract. 37. in Joh.

August. libr. 1. De consens. Evang. cap. 11.

Euseb. Praep. libr. 1. cap. 3.

Lact. Inst. 1. cap. 3.

Orig. contr. Cell. libr. 1.

Orig. contr. Cell. libr. 2.

Ebraicae Reipublicae administrationem, Christi prophetiam fuisse docet: Cui prophetae venturo, inquit, gens una deputata est, cujus Reipublica tota administratio prophetia esset illius Regis venturi, & civitatem caelestem ex omnibus gentibus condituri. Aliter sentiebat & Eusebius, cum scriberet: ἡ μὲν τὸ πρῶτον τῆς καθ' ἑμᾶς ἀληθείας διαδοχῆς, καὶ ἡ δὲ κατὰ τὸν ἑβραϊκὸν χαρακτῆρα μαρτυρεῖται, ἐν αἷς τοῖς μυστικῶν ὄρων ἑστῶν οἱ παρ' ἑβραίων ἀποφῆται τῶν τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελῶν παντὶ τῷ ἔθνεϊ βίω κρησκοντι, ὁμοίως δὲ τῆς τῆς αἰσθητικῆς ἐπιπέδου, ἢ τῶν εἰς ἀβυσσους αὐτῶν περὶ τῶν ἀποκαλύψεων. Non levis est probatio veritatis, quam tuetur, Ebraicarum litterarum testificatio, in quibus cum ante multos annos Ebraei Prophetae bonorum promissionem omni mortali generi praedicaverint, nominatim Christi appellationis meminerunt, ejusque adventum ad homines vaticinati sunt. Itaque oraculis praecipue Prophetarum dogmatis Christiani veritatem in libris De evangelica demonstratione adstruxit. Aliter sentiebat Sylvester Papa, qui in disputatione cum Judaeis Romae habita, quam Historiae suae Cedrenus inferuit, hoc uno prope modum argumento, quod ex Prophetiarum eventu ducitur, Christianorum causam tuebatur. Aliter sentiebat Constantinus Imperator, qui cum colloquio huic interesset, sic Judaeos affatus est: εἰ τὰ αὐτῶν ταῖς ὑμῶν αἰσθητικῶν ἀποφῆται βιβλίοις, ἀποκαλύψεως ἀνομιῶν, ἢ ἰσραήλ, τῶν παλαιῶν ἐνεκεν τῶν προφητῶν, ἀπὸ κατὰ τὴν ἀποκαλύψεως ἐν τῶν προφητῶν ἐπιπέδον. Si haec vestris continentur libri, frustra, ὦ Judaei, contradicimus, ob ea quae passus est Christus, quae ordine praedicta in Christo completa sunt. Aliter sentiebat Lactantius, cum sic quemdam Christianae religionis adversarium alloqueretur: Discite igitur, si quid tibi cordis est, non solum idcirco a nobis Deum creditum Christum, quia mirabilia fecit, sed quia vidimus in eo facta esse omnia, quae nobis annuntiata sunt vaticinio Prophetarum. Et rursus: Non igitur suo testimonio (cui enim de se dicenti potest credi?) sed Prophetarum testimonio, qui omnia quae fecit ac passus est, multo ante cecinerunt, fidem divinitatis accepit. Aliter sentiebat Cyprianus, cum testimonia e Libris sacris adversus Judaeos colligens scriberet in Praefatione ad Quirinum profuturas ei praedictiones Prophetarum, ad prima fidei lineamenta formanda. Aliter sentiebat Origenes, cujus haec verba sunt adversus Cellum: τὸ μέγιστον τῶν ἀπὸ τῶν ἑβραίων ἀποφῆται, οἷς ἐπιπέδον ἀποκαλύψεως ἀνομιῶν, ἢ τῶν εἰς ἀβυσσους αὐτῶν, ἢ ἐπὶ τοῖς μυστικῶν ὄρων. Omnium quae ad astringendam Christi fidem adhiberi possunt argumentorum maximum hoc est, quod praedictum fuit a Prophetis qui apud Judaeos fuerunt, tum Mose, tum & iis qui Mose vel recentiores fuerunt, vel vetustiores. Idem etiam probationem quae fit per Prophetarum praedictiones, ἡ ἀποκαλύψεως ἀνομιῶν, Validissimam demonstrationem appellat. Aliter sentiebat Tertullianus, qui librum suum adversus Judaeos hac absolvit

clausula: *Hac aut prophetata nega, quæ coram videntur; aut adimpleta, quæ leguntur: aut si negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.* Aliter sentiebat Irenæus, qui homines Christi Jesu miracula præstigiis facta esse cavillantes, Prophetarum oraculis convincebat; atque ita non Prophetarum veritatem adstruebat Christi miraculis, quod fieri vult Grotius; sed miraculorum Christi veritatem Prophetis comprobabat. Aliter sentiebat Athenagoras, qui repudiatis Philosophorum opinionibus de Deo, & opinionum argumentis, de Christianorum dogmate aiebat: *ἡμεῖς ἰσχυροῦς ὄντος θεοῦ, ἡμεῖς ἰσχυροῦς ὄντος θεοῦ, ἡμεῖς ἰσχυροῦς ὄντος θεοῦ.* Nos autem eorum quæ novimus & credimus, Prophetas testes habemus. Deinde: *αἱ φωναὶ τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἡμῶν τῶν ἀποστόλων.* Prophetarum voces rationationes nostras confirmant. Aliter sentiebat Iustinus, qui Prophetarum fere prædictis dogma Christianum adversus Ethnicos & Judæos defendebat. Aliter sentiebant Patres Quinti Concilii, qui Theodorum Mopliuicenum anathemate ferebant, cum ob alias causas, tum quod Prophetias, quæ de Christo sunt, rejiciens, festinaret dispensationis pro nostra salute magnum mysterium, quantum ad se pertinebat, reprobare. Quo clare significatur, Prophetis quæ de Christo prolatae sunt pessumdatis, sacræ ejus divinitatis mysterium labefieri. Aliter sentiebat & Paulus, cum sic alloqueretur Ephesios: *Estis civis sanctorum & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu:* cumque Theſſalonicenses moneret, ne Prophetas spernerent: quod tuto certe facere poterant, si supervacanea erat illarum auctoritas; nec faciebant tamen, quemadmodum testificantur Acta: *Hi autem erant nobiles eorum, qui sunt Theſſalonica: qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent:* item cum apud Romanos prædicaret revelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod præfactum est per scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obediendum fidei: quibus significabat ad devinciendos in obsequium fidei hominum animos efficacissimum argumentum peti ex scripturis Prophetarum. Cum ergo Romæ Judæos ad se convertentes in Christiana fide instituere vellent, suadebat eis de Jesu, ex lege Moysi, & Prophetis, à mane usque ad vesperam; non ex Christi ipsius miraculis & resurrectione, quod vult Grotius. Imo vero causam suam agens apud Agrippam, reliquis prætermisissis argumentis, unico hoc, quod vatum prædictionibus constat, ut pote validissimo & utilissimo, uti se solere declarat: *Auxilio, inquit, adjutus Dei usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea quæ Prophete locuti sunt futura esse, & Moyses, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo & gentibus.* Cum ergo sic Agrippam interpellasset: *Credis, rex Agrippa, Prophetis?* statim respondit Agrippa: *In modico suades me Christianum fieri:* quasi id significans, admissis Prophetarum vaticiniis, statim Christo dandum esse nomen. Non alia ex nota Christum agnoscere se profiteretur apud Nathanaëlem Philippus, quam ex vaticinationibus Prophetarum: *Quem scripsit Moyses in Lege, inquit, & Propheta, invenimus, filium Joseph à Nazareth.* Prophetas Evangelistarum præcursores prædictionibus suis munisse viam Evangelio docet Petrus: *De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Propheta, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt; scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænantians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias: quibus revelatum est, quia non sibi met ipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de celo, in quem desiderant Angeli prospicere.* Sequenti deinde Epistola prophetis oraculis fidem potius jubet adjungi, quam suo fratrumque suorum quantumlibet vero testimonio: *Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce de lapsa ad eum hujusmodi à magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et hanc vocem nos audivimus de celo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. Et habemus firmiorem propheticum sermonem; cui beneficiis attendentes, quasi lucerne lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scriptura, propria interpretatione non sit. Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Idem Hierosolymitas hoc ipso argumento ad eluendum penitentia crimen hortatur, quod Jesum in fontem trucidando admiserant: *Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & Principes vestri. Deus autem quæ prænuñciavit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, sic implevit. Penitentini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Vides non ad fovendam duntaxat fidem jam animis hominum illapsam opportunum esse & utile Prophetarum subsidium, sed ad parandos eos & subigendos in fidei susceptionem. Lucerne lucenti in caliginoso loco Propheticum sermonem comparat; an fide jam illustratam mentem caliginosum locum dixit; minime sane. Ergo fidei prævius esse debet sermo Propheticus, nedum comes aut assecla.

- Act. 18. 28. Apollus Alexandrinus vehementer Iudeos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum, non utique per miracula ab eo edita. Ait Angelus Joanni in Apocalypsi:
- Apoc. 19. 10. Testimonium enim Jesu, est spiritus prophetiae: ac si diceret, ad fidem Christo Jesu conciliandam, non aliunde certiora duci quam ex oraculis Prophetarum testimonia. Emmatintios viatores gravissimis verbis castigat Christus, non quod ad patrata à se prodigia, sed quod ad editas de se prae-dictiones parum adhiberent fidei: *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt Propheta! Nonne haec oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moysse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quae de ipso erant.* Eodem argumento Iudeos urgebat, cum diceret:
- Joh. 5. 39. & seq. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere, & illa sunt quae testimonium perhibent de me Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis creditis? Quibus significat, quicumque Moysen admiserit, se quoque ut admitat necesse esse: quippe ex eo non speciosa quaedam & verisimilia, sed necessariae consequentiae argumenta depromi, ad persuadendam fidei Christianae veritatem. In eandem sententiam
- Luc. 24. 44. Apostolos affatur Christus: *Haec sunt verba quae locutus sum ad vos, quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Profecto si Prophetiarum multiplex est significatio, aliaque ad res Veteris Testamenti spectet propius, alia ad Christum accommodari possit, non tamen in vim argumenti adhiberi, quod arbitratu est Grotius, eam certe impleri necesse non est, quae jam in prioris significationis eventu *πρόβημα* suum est consecuta: unde efficitur necesse non fuisse impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de Christo, quod cum ipsius Christi verbis ex adverso pugnat. Item alibi Discipulos sic alloquitur Jesus Dominus: *Nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis: efficacissimam esse docens ad persuadendum futurorum praedictionem.* Hoc ipsum denique significatum voluit, cum in monte Moysen & Eliam alloqui visus est. Objiciat quispiam istud Pauli è priorè Epistola ad Corinthios: *Itaque lingua in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus: Prophetiae autem non infidelibus, sed fidelibus.* Si addatur vocula, quam suppleri debere Grotius ipse agnoscit, apertior erit loci sententia: *In signum sunt Prophetiae, non infidelibus solum, sed fidelibus.* Praeterea futurorum praedictiones Prophetiarum nomine neutiquam hic signari consentium Interpretes, & id satis indicat, quod extat initio capitis: *Nam qui prophetae hominibus, loquitur ad edificationem, & exhortationem, & consolationem.* Quantum denique ad futurorum cognitionem roboris inest praedictionibus Prophetarum, facile colligitur ex egregio hoc Amosi testimonio: *Non facit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas.* Quod si consiliorum suorum conscios habet Prophetas Deus, praecipue sane eorum quae ad Messiam spectant, qui fuit Legis ac Prophetarum finis. Atqui haec arcana Prophetis aperit Deus, ut eadem illi hominibus prodant: subjungit quippe Amos: *Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Non aliam autem ob causam secreta sua pandi vult hominibus, nisi ut cognoscantur ab iis & credantur, alioquin suam, Prophetarumque suorum operam luderet.* Fidem ergo Prophetis adjungi vult Deus, proindeque vis iis probationis inest, certissimaque inde argumenta conflantur. Atque horum profecto confessionem vis veritatis à Grotio expressit in explanationibus prioris Epistolae ad Corinthios: illic enim ait Prophetiam ceteris donis praeferrì ab Apostolo, *Quia maximam ea res auctoritatem praestabat Evangelio, convincebat incredulos, firmabat credentes: divinum enim, inquit, ab omnibus hominibus creditur esse praedictio, dicta ob id divinatio.* Ad id autem vi argumenti pollere Prophetiam necesse est. Constet itaque plerasque Prophetarum praedictiones ad Christum spectantes, easque praecipuas, esse hujusmodi, ut Christum mere, proprie, ac proxime respiciant, nec aliam iis inesse significationem, nisi forte mysticam, allegoricam, remotam, ad arbitrium excogitatum, minime vero necessariam; opportunissimum vero ac praecipuum fidei Christianae argumentum, τὸ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τοῦ σωτηρίας τῶ ἰσθῶ κεραιώσαν, ut loquitur Origenes, ex ipsis vatum praedictionibus arcessi. Addo & mihi videri valde probabile, testimonia Veteris Testamenti à Novi Scriptoribus Jesu Christo, ejusque doctrinae accommodata, constanti omnium consensu hoc tempore credita esse de Christo venturo praedictiones continere; nec opportunius ullum Evangelistis, aliisque Novi Testamenti Scriptoribus visum esse argumentum, quo religionis Christianae veritatem persuaderent. Quae cum aio, probationum aliarum vim haudquaquam oppugno. Quid de operibus suis Christus Iudeis dixerit, probe memini: *Opera, inquit, quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me: & Apostolis: Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite.* Et deinde: *Si opera*
- Orig. libr. 1. contr. Cels.
- Joh. 10. 25.
- Joh. 14. 11. 12.
- Joh. 16. 24.

non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Eadem est sententia istorum Johannis Evangelistæ: *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Non ergo argumentorum, quæ ad fidem Religioni Christianæ faciendam, vel ex miraculis Christi & Apostolorum, vel aliunde utiliter petuntur, robur infringo: (absit à me hoc nefas:) suum duntaxat Prophetiis servari volo. Utraque complexus est Apostolus hoc commate: *Et sermo meus, & predicatio mea, non in persuasibilibus humana sapientia ver-* 1. Cor. 2. 4.
bis, sed in ostensione spiritus & virtutis: & δαδὲν ἔπεισαν ἡμᾶς & δυνάμεις: Demonstrationem spiritus appellat, quæ fit per prophetias, cujusmodi hæc nostra est: demonstrationem virtutis, quæ fit per miracula. Ita quidem interpretatur Origenes.

VI. Contra vero vel proxime & directe, vel remote & oblique Christum Jesum esse prædictum præfracte negarunt alii: quorum tamen opinio non simplex est & uniuersum, sed in geminas videtur sectas fuisse divisa. Quidam enim Messiam à Prophetis prædictum esse non negant; at Jesum eum esse Christum qui prædictus est, ejusque vitam, mortem, aliaque gestas res in Veteri Testamento fuisse prænuntiatas, id vero negant. Quam opinionem defendunt Judæi, & olim defendebat Marcion. Alii vero, qui Christum alium non expectant, quod faciunt Judæi, sed Jesum fatentur esse Christum, prædictum tamen à Prophetis esse infitiantur. Quæ in hæresi fuerunt Manichæi, magnaque adversus Faustum doctrinæ hujus patronum Augustino concertatio est. Eam deinde Theodorus Mopsuestenus, nefarius Hæreticus, sibi defendendam proposuit, in suis Libri Duodecim Prophetarum explanationibus, ut discimus ex Collatione quarta Concilii Quinti. Itaque consentientes habemus & faventes Judæos in septimæ hujus Propositionis defensione, quæ multas haberi statuimus in Veteri Testamento Prophetias de Messia: adversarios vero Manichæos, & Theodoros, quos hic nobis oppugnandos proponimus: neque solum ad id colligemus verba Veteris Testamenti quibus venturus prænuntiatur Messias, sed res etiam ac signa quibus adumbratur & præfiguratur; non omnia quidem anxie corradentes, quæ in hanc sententiam congeri poterant, sed illustria tantum, & Ethnicorum, aut Hæreticorum cavillationibus majora: cavebimusque interim ne quod in aliquibus Christianis carpebat olim Maimonides, id admittamus, ne videlicet nimio partium studio proveci longius, signi ac typi, aut vaticinii vim vel ingratius tribuamus iis antiqui Fœderis testimoniis, quæ utroque vacua sunt. Deinde vero Messiam illum, fuisse Jesum Nazarenum ex eorumdem Prophetarum prædictionibus alia Propositione ostendemus. Impium porro Apellem, de Marcionistarum grege Hæreticum, qui Prophetias ut falsas sibi que contrarias ac dissonas penitus alpernabatur, haudquam hic adoriemur. Quod opportunius fiet ab iis, qui interpretandas illas susceperunt. Quanquam vel ex sequentibus, iisque præsertim quæ Propositione nona colligemus, sibi met consentire ipsas, & in prænuntiando Christo Jesu præclare convenire probabimus.

VII. Prima occurrit capite tertio Geneseos, ubi serpentem insidiatorem his verbis affatur Deus: *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius: Ipse conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius.* Vulgata quidem habet *Ipsa*; at Ebraicum exemplar, & Septuaginta Senum Interpretatio, & Samaritana editio habent *Ipsæ*. Ita & Onkelos, & Jacobus Tawosus Judæus, Periscus interpres, & Syrus. Ita Irenæus, Cyprianus, & Hieronymus. Nempe significatur Christus. Quod quamvis Judæi recentiores alio flectere sunt conati, contra it tamen vetustiorum fides, qui majori candore Christum hic agnoscunt. Ait quippe Jonathan ben Uziel futurum ut filii mulieris, homines videlicet, præceptis divinis obtemperando caput serpentis conterant; rursus calcem eorum dente invadat serpens, cum prolabantur in vitia; at serpenti remedium fore nullum, piorum vero hominum vulnere Christum, cum venerit, medicinam facturum. Quod perinde est ac si diceret Christum per sanctos homines auxilio ejus fretos, insidiantem iis Dæmonem devicturum. Quam interpretationem amplexus est Hierosolymitanus Paraphrastes.

Alteræ venturi Christi prædictio iis continetur pollicitationibus, quibus Abrahami, Isaac, & Jacobi fidem ac virtutem Deus est profecutus, cum futurum ipsis sponddit, ut *Benedicantur in iis, & in semine eorum, cunctæ tribus terræ.* Quæ sic intellexit Petrus, cum ad Judæos verba faceret: *Vos estis filii Prophetarum, & Testamenti quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham: Et in nomine tuo benedicentur omnes familiae terræ. Vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicientem vobis, ut converterat se unusquisque à nequitia sua.* Nec aliter Paulus cum scriberet ad Galatas: *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit; Et seminibus, quasi in multis,*

Origen. libr. 1. cont. Cels. Duplex eorū secta, qui prædictum fuisse Christum negarunt.

August. adv. Faust. Manich. libr. 12. cap. 1. & libr. 16. c. 4.

Colliguntur vaticinationes Christi prænuntiatæ: Genes. 3. 15. Iren. l. 4. c. 78. Cyprian. Test. libr. 2. cap. 9. Hier. Tradit. Ebr. in Gen.

Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18. & 26. 4. & 28. Act. 3. 25. 26.

Gal. 3. 16.

sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus. Sic intellexerunt & Judæi, ut apparet ex libro Chafidim R. Samuelis, ubi promissio hæc Dei tunc ad effectum dicitur esse perventura, cum Christi temporibus boni erunt Abrahami posterii. Reperitur & eadem pollicitatio in Psalmo septuagesimo primo, quem ex magna parte ad Christum referri suo loco ostendam, licet *יְהוֹשֻׁעַ* in gratiam Salomonis scriptus sit. Nunc si rem non ex auctoritate, sed ex ratione spectemus, certum est non aliter quam per merita Christi comparatam esse hominibus eam gratiam, qua justii fiunt, quæque his locis *benedictio* appellatur, unde apposite iis usus est Paulus, cum probare vellet gratiam illam qua justii & sancti efficiuntur, non ex Mosaicæ Legis operibus, sed ex fide pendere. Nec id facturum fuisse Paulum credibile est, nisi inter Judæos constare scisset, his promissis Deum Abrahamo, Isaac, & Jacobo futurum spondisse, ut ex eorum profapia Messias olim esset oriturus. Hæc enim certissima erat Israëlitarum spes, fore ut sui generis ac sanguinis esset Christus, non aliis sane quam his quæ attulimus subnixæ testimoniis. Sciebant præterea ex vaticinio Jacobi Christum esse *expectationem gentium*, & ex Aggæo venturum esse *Desideratum cunctis gentibus*, proindeque non in alio *benedictum* iri omnes gentes terra.

Sequatur insigne illud Jacobi prædictum, quo Messias adventus, genus, tribus, tempus, & munus prædicuntur: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore eius; donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Quibus alsonant ista Aggæi de Christo: *Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.* Hæc recentiorum Judæorum plerique pro more suo commentitiis interpretationibus incrustare satagunt. At vetustiores ad Messiam sine hæsitacione referunt; Chaldæi præcipue Paraphrastæ, Thaimudista etiam, R. Selomoh, & R. David Kimchi. Quoniam autem non Christi generatim prænuntium est istud testimonium, sed eum quoque Jesum fore indicat, alius erit infra de eo disputandi locus.

VIII. Christi venturi symbola quædam profert Paulus priore ad Corinthios: *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari: & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Biberunt autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus.* Tum subjicit: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* Duos hic Christi typos observat Paulus, manna & rupem aquas profundentem: quorum illud Verbum Dei, hoc Sapientiam Dei, plane ad mentem Pauli Philo interpretatur. Nempe quibus olim esca & potus symbolis dissimulabatur Christus, sub iisdem nunc quoque populo suo in Eucharistiæ sacramento se impertit. Manna itaque in vastam solitudinem alendis Israëlitis fame jam prope deficientibus cælo depluens, Christum præclare exprimebat, cælo olim demittendum in terras bonæ virtutum frugis steriles, ad hanc sublevandam inopiam, & hominum animos pietatis ac sapientiæ nutrimentis pascendos. Petra quoque aquis salutaribus Israëlitarum in deserti squallore languentium sitim sedans, egregrum Christi simulacrum erat, gratiæ suæ salubres undas mortali generi propinantis.

IX. Præclarum de Christo Balaami arioli prædictum liber Numerorum suppleditat: *Videbo eum, sed non modo; intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël, & percutiet duces Moab; vastabique omnes filios Seth; & erit Idumæa possessio ejus: hæreditas Seir cedit inimicis suis.* Quibus Messiam prænuntiarum olim fuisse Judæis persuasum ostendit impius Ben Cuzibæ vafania, qui Messiam se ferens hanc sibi prædicionem accommodabat: unde & Bar-Cocheba, sive *Filius stelle* appellatus est. Idem ostendunt Onkelos, & Jonathan, & Interpres Hierosolymitanus. Idem docet & Maimonides, atque hæc in mysticum sensum flectit: quod & faciunt Christiani interpretes, imprimisque Eusebius. Is *duces Moab*, Deos interpretatur Moabitidis regionis præsides, puta Beelphegor, eosque à Christo subactos, & domitos esse ait, tum cum is idolorum vanitatem adventu suo discussit. Filios quoque Seth & Edom, gentes exponit Dæmonum tyrannide oppressas, & à Christo in libertatem vindicatas. Stellam ait appellari Christum, quemadmodum Sol justitiæ à Malachia, oriens à Zacharia, lux ab Isaia appellatus est. Radicem eum nuncupat Balaamus, quemadmodum & germen, & virga, & furculus ab Isaia, & Jeremia, & Johanne quoque in Apocalypsi nuncupatur. Quanto hæc similia veris, quam quæ differit R. Lipman in Nitzachon, hæc *וְהָיָה לְיִשְׂרָאֵל* sumenda censens, atque ita Christianis extorquere contendens? Alii historicum quidem sensum Davidi tribuunt, à quo devicti sunt Moabitæ, ut capite octavo libri secundi Regum, & Psalmo quinquagesimo nono, & centesimo septimo traditur, mysticum vero Messias. Ego vero Maimonidæ Rabbiorum doctissimi auctoritatem secutus, id Balaami oraculum bifariam di-

Gen. 49. 10.

Agg. 2. 1.

Exodo, 1. Cor. 10. 1, & seq.

Phil. libr. Pejorem nisi iati mehor, & libr. Quis sit rerum divinarum hæret.

Numeris, Num. 24. 17, 18.

Euseb. Dem. libr. 9.

Mal. 4. 2. Zach. 3. 8. & 6. 12. Isa. 9. 2. Jer. 23. 5. Apoc. 5. 5. 2. Reg. 8. 2. Psal. 59. 8. & 107. 9.

vidi posse puto, ita ut pars prior ad Christum, posterior ad Davidem referatur. Cujusmodi multa vaticinia bipertito interpretanda in sacris Libris occurrunt. Ut ut est, hæc certe Balaami prædictio, atque item illa Jacobi Patriarchæ, tam perspicua Origini visæ sunt, ut alias quidem in Lege typice & obscure Christum præsignificantes reperire se posse diceret, quæ vero duabus hæc manifestiores essent, apud Mosem extare profus nullas.

X. Verumtamen clara hæc quoque sunt è Deuteronomio: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, ut petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba tua in ore ejus, loquenturque ad eos omnia que præcepit illi. Qui autem verba ejus, que loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Variè hæc interpretantur Judæi: quidam, quorum princeps Aben Ezra, Josuam Mosis successorem designatum volunt; Davidem Herbanus Judæus in Disputatione cum Gregentio; alii Jeremiam, qui populum isdem, quibus Moses, verbis & argumentis adhortabatur; Kimchi & Jarchi, omnes Prophetas, atque ita numero singulari vim *οὐδὲν ἴστω* tribuunt. Nos uni Christo convenire ea statuimus, Petri & Stephani auctoritate ducti, qui ad publicos Judæorum conventus verba facientes Christi venturi prædictionem his contineri declarant. Quod profecto non fecissent nisi id jam vulgata & tralatitia persuasione creditum Judæis esse scissent. Cum præsertim in Midrasch Ecclesiastæ prædictionis sententia reperiatur his concepta verbis: *Qualis primus Redemptor, talis Redemptor postremus.* Et res ipsa id suadebit, si introspexerimus. Nam si stamus verbis, neque vim facimus sententiæ, unicus Propheta exiturus hic prædicitur, non plures: deinde quominus Prophetarum aliorum quemquam Mosis similem fuisse dicamus, ista obstant è postremo capite Deuteronomii: *Et non surrexit ultra Propheta in Israël sicut Moses.* Itaque Rabbiorum doctissimus & solertissimus Maimonides, tum in suis Misnæ Explanacionibus, tum & in libro Jad, quatuor rebus Mosis Prophetiam & miracula illis Prophetarum reliquorum excellere docet. Quod & deinde iteratim More Nevochim, ex quo libro idonea multa ad complures Scripturæ sacræ solvendo nodos subsidia comparari possunt. Jesum autem inter & Mosem quanta intercesserit similitudo, fuisse docet Eusebius libro Demonstrationis tertio, accurata inter utrumque instituta comparatione. Merito ergo Eulogius Alexandrinus Episcopus coacta Alexandriæ Synodo, & excussa Samaritanorum controversia super hoc prædicto Deuteronomii, quod alii Josuæ, alii Dositheo Samaritano accommodabant, utramque damnavit sententiam, & Jesum Christum illic notatum esse definivit, ut ex ejus libris refert Photius. Non alio autem respexisse videtur Aggæus, quam ad hunc Deuteronomii locum, cum dixit: *Verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. Et movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.*

XI. Eximia in Josua constat Christi effigies. Ut ille successit Mosis, ita Mosaicæ Legi Messia lex sufficere debuit: ut Josue Israëliticæ genti præfuit, cum ad præliandum procederent, ita Messia ductu magna bella se feliciter confecturos sperant Judæi: ut errantes & extorres Israëlitas in promissam Chanaanitidem terram induxit Josue; ita per Messiam se Judæi in avitas sedes restitutum iri confidunt. Multo plura vero nos Christiani in Jesu Messia nostro signa ac notas reperimus, quibus Josuæ consimilis est: verum eas in Propositione nona colligemus. Hic vero forsitan mirabitur Lector, quæ causa sit cur cum septima hac Propositione ostendendum tantummodo susceperim multas inesse Veteri Testamento prophetias de Messia, nondum vero probare aggressus sim Jesum esse Messiam, hanc tamen disputationem velut in antecessum & ante constitutum tempus delibem. Sciat autem ille duplici modo spectari posse Christum Jesum, vel tanquam Christum, eum videlicet cui hoc à Deo munus impostum sit, nulla personæ ipsius ratione habita, vel tanquam Jesum, certum hunc nempe hominem, his prognatum parentibus, hac ortum patria, hoc tempore natum, qui se Christum ferens hæc atque illa præstitit, atque hæc demum morte interiit. Hæc nos Propositione nona persequemur. Nunc vero ea tantum observamus in Jesu, quæ ad Messia munia pertinent. Is cum se Messiam esse, atque has sibi partes à Deo fuisse datas palam profiteretur, ea haud dubie gessit, quæ à Messia, juxta Prophetarum prædictiones, gerenda esse, non credidit solum, sed & omnes credere scivit. Hæc si vaticiniis Prophetarum consentiunt, recte concludimus utique haberi in Veteri Testamento prophetias de Messia. Cum improbissimus ille planus Ben Cuziba Messias haberi vellet, Bar-Cochebam se nomine dixit, hoc est, Filium stellæ, quod

Orig. in Jobi.
Tom. 14.

Deuteronomio.
Deut. 18. 15, &
seq.

Act. 1. 22; &
7. 57.

Deut. 34. 10.

Phot. Cod. 119.
Agg. 1. 7, 8.

Libro Josue;

nempe Messiae prænuntiam & haberi & esse sciret Balaami prophetiam, qua ex Jacob orituram esse stellam prænuntiavit. Hinc profecto colligere licet Messiam hoc oraculo à Balaamo esse prædictum. Similis est nostra in dissimili Christi Jesu causa ratiocinatio: qui jure an injuria Messiae titulos ac decus sibi arrogaverint, inferius, ut dixi, disputabitur.

Libris Regū & Paralipomenon,
Ebr. 1. 5.
2. Sam. 7. 12.
& seq.
1. Par. 17. 11.
14. & 22. 6. &
28. 2. & seq.
Luc. 1. 31, 33.

XII. Christi dignitatem prædicans Paulus in Epistola ad Ebræos, sic disserit: *Cui enim dixit aliquando Angelorum (Deus,) Filius meus es tu, ego hodie genui te: & rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium? D.* promta sunt postrema hæc è secundo Samuelis: *Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium:* quæ *אֵלֵינוּ* in Priore Paralipomenon repetita extant. Id vaticinium ex eo genere est, cui mo typicè diximus inesse significationem, quarum altera Salomonem, qui Christi typus fuit, propius respicit, altera Christum, vel potius quædam Salomoni, Christo quædam, nonnulla utriusque tribuenda sunt. Conveniunt ista quidem soli Christo: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum:* tum & ista quæ subnexa sunt: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Ad quæ videtur allussisse Angelus Gabriel, cum sic sanctam Virginem Mariam alloqueretur: *Hic eris magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Unius autem Salomonis hoc est, quod statim subjicitur: *Si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum.* Pertinet vero ad utrumque, Davide prognatum esse, Dei filium esse, Salomonem quidem adoptione per Christum, Christum ipsum natura, & Deo domum ædificare.

Libro Job,
August. epist. ad Hier.
Job 19. 23, & seq.
Apoc. 22. 13.
Isa. 44. 6.

XIII. Jobo etiam, quem Prophetam merito Augustinus appellat, memoratus est Christus: nam velut rem aliquam magnam nuntiaturus sic præfatur: *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro sili ferreo, & flumini lamina, vel celis sculptantur in silice?* Tum deinde præclarum hoc edit oraculum: *Scio enim quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspexerunt, & non alius: reposta est hæc spes mea in sinu meo.* Sic quidem Vulgata: at Ebraica aliter: *Et ego novi Redemptorem meum vivere, & novissime super pulverem staturum.* Ex his Christum carnem assumpturum, & mortuos suscitatum in aperte docetur in Thargum, & in Interpretatione Syriaca, & in Arabica. Ita intellexit R. Haecadosch in Revelante arcana. Ita sumitur & in Bersith Ketanna. Unde extat Grotii hallucinatio, qui nunquam hæc Judæos ad excitationem à mortuis revivisse affirmat. Redemptorem, sive, ut Ebraica habent, *מִשְׁלֵם*, Messiam exponunt Rabbinii. Sic Aben Ezra in Isaia caput quinquagesimum nonum, comma vicesimum. *מִשְׁלֵם* præterea propinquum, sive cognatum sonat, quod ei competat jus redimendi res propinqui venditas; atque hoc sensu Christus videtur à Jobo dictus *מִשְׁלֵם*, quod assumpta natura humana frater noster sit effectus. Hanc significationem secutum esse Theodotionem testator Chrysostomus. Jure ergo *מִשְׁלֵם* appellatur Christus, & quod consanguineus noster sit, & quod Redemptor. Novissimum ait super terram staturum; quem admodum & in Apocalypsi se esse ait Christus Alpha & Omega, primum & novissimum, principium & finem. Quo pertinet istud Isaia: *Hæc dicit Dominus rex Israël, & Redemptor ejus Dominus exercituum: Ego primus, & ego novissimus, & absque me non est Deus.* Eximiam præterea Christi venturi figuram in se expressisse Jobum recte observarunt Polychronius, & alter incertus qui Hieronymo conjunctus est, & Beda à Mariano Victorio esse creditur: atque is collegit multa, quibus illa Christum inter & Jobum constat similitudo.

Libro Psalmorum,
1. Reg. 23. 2.
Luc. 24. 44.
Apoc. 3. 7.

VI. Etsi Psalmorum librum inter Propheticos haudquaquam ponunt Judæi, sed inter eos quos *כְּתוּבֵי נְבִיִּים* appellant, Græci Hagiographos; pleraque tamen de Christo prophetice dicta extare in eo non dissentent. Spiritus quidem sancti dictata referre se professus est David, cum dixit: *Spiritus Domini locutus est super me, & sermo ejus per linguam meam: dixit Deus Israël mihi, locutus est fortis Israël.* At Christus Jesus in Lege, Prophetis, & Psalmis prædictiones de se haberi asserebat. Is est nempe *Sanctus & Verus Apocalypseos, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit;* clavem nempe eam, quam abstulisse Legis peritos conqueritur Jesus, ne introirent ipsi, aliove introire sinerent, videlicet vaticiniorum intelligentiam, ac Davidicorum præcipue, quæ paucis ante Christum cognita, à paucioribus etiam in vulgus celebrata & exposita, à Christo Jesu demum & mente intellecta & ipsa re completa

completa, & publice sunt interpretata: sic tamen ut quorum animis luce sua collustratis mysteria hæc pandere vellet, nullæ iis officerent vel nequitia hominum, vel demonum præstigiæ, quominus ad ea penetrarent: quos vero impietatis suæ tenebris circumseptos efficacibus gratiæ donis ad ea capessenda mysteria non prosequeretur, nemo opem ipsis ad id præstare posset. Is est *Leo de tribu Juda, radix David*, qui postest aperire librum, & solvere septem signacula ejus. Contra vero Manichæi, Gnostici, & Nicolaitæ, Davidem Christi vaticinatorem fuisse negabant, & cum probare vellent Quintæ Synodi Patres, Scripturæ sanctæ testimonia Christi prænantia in perversum sensum deflexisse Theodorum Mopsuestenum, non alia protulerunt, quam quæ de Psalmis in eam sententiam depromi solent, & in Novo Testamento fere allata sunt.

Clarissimas de venturo Christo prædictiones in Psalmo secundo propositas esse veritiores Judæi palam confessi sunt. Legitur quippe in libro Thalmudis *Sucah*, & apud R. *Selomoh Jarchi*, à patribus Rabbiniis fuisse traditum, hæc ad Messiam dicta esse à Deo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: quod & legitur in *Beresith Rabba*. Ait quippe illic R. *Jonathan* tres esse, quibus dictum est *Postula*, *Salomonem*, *Achazum*, & *Messiam*; quod postremum probat ex secundo Psalmo, ubi Christo Deus dixisse traditur: *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam*. Non aliter de Psalmo hujus significatione sentiunt R. *Aben Ezra*, & R. *David Kimchi*, non aliter *Saadias Gaon* in *Danielem*, & *Auctor* *נפש החכמה*, *Anima sapientis*, & R. *Simeon* in *Jalcut*, & *Tryphon* quoque apud *Iustinum*, & *Midrasch Thehillim*. Sed & *Muhammedani*, non in Christum tantummodo, sed & in *Jesum* speciatim Psalmum hunc convenire docent, teste *Muhammedo ebn Jaacob Alfirauzabadio*, in *Lexico* quod *Camus*, sive *Oceanum* inscripsit. At veteres tamen hi Judæi Scriptorem libri *Nitzachon* in eadem sententiam non pellexerunt. Hi vero, quorum doctrinam nepotes ipsorum sunt aspernati, cum ad Christum Psalmum secundum referrent, majorum suorum dictata sequébantur: nam ex libris Novi Testamenti ostenditur, Christi temporibus, vulgo in eam partem, quam dixi, acceptum fuisse Psalmum hunc. Sic enim primæ illius ætatis Christiani Deum precabantur: *Domine, qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israël, facere quam manus tua & consilium tuum decreverunt fieri. Sic Paulus Judæos Pisidas publice in Synagoga adhortabatur: Nos vobis annuntiamus eam, qua ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmo secundo scriptum est, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Atqui hæc Paulum tam discrete affirmare ausurum non fuisse credibile est, nisi id communi persuasionem inter Judæos receptum esse perspectum habuisset. Nec id quoque ad Ebræos scripsisset de Messia: Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*? Idem alibi: *Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Confessionem hanc itaque à R. *Selomoh* veritas ipsa extorsit: *Majores nostri ad Regem Messiam Psalmum hunc totum referebant: oportet tamen eum referre ad Davidem juxta apparentem sententiam, sonumque verborum, propter Hæreticos; videlicet Christianos. Jam si ratione rem disputemus, Psalmum hunc parte sui aliqua respicere Davidem, majore vero Christum reperiemus, sed ita tamen ut quæ Davidem, ea Christum quoque; quæ Christum, non itidem Davidem spectent. Nam Christum, perinde ut Davidem; reges terræ sibi adversantes domituros, & Hierosolymis regnaturum Judæi censent; Davidem contra ad extremos usque fines terram redegit in suam potestatem dicere non audent, quod tamen facturum esse Christum opinantur. Nam quod ait in Demonstratione *Eusebius*, neutiquam fasturos Judæos structum iri insidias Christo ei quem expectant, cum regem æternum & Redemptorem gentis suæ futurum eum & contrario putent, non satis cohæret: nec enim liberare eos & redimere poterit, quin hostes eorum subigat & expugnet. Aspice universas nationes, inquit *Tertullianus*, de voragine erroris humani exinde emergentes ad Dominum Deum creatorem, & ad Deum Christum ejus. Et si audes, nega Prophetatum; statim tibi promissio Patris occurrit in Psalmis dicens, *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris cum magis David filium dicere, quam Christum; aut terminos terræ David potius promissos, qui intra unicum Judæam regnavit, quam Christo qui totum jam orbem Evangelii sui fide cepit, sicut per *Isaiam* dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei, in lucem gentium, aperire oculos cæcorum utique errantium, exolvere de vinculis victos, id est de***

- delictis liberare, & de domo carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantia scilicet. His suffragantur & aliae consimiles Scriptorum sacrorum locutiones, quibus denotari Christum constat. Christum appellatur, quod est Messias, juxta illud quadragesimi quarti Psalmi: Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae pro confortibus tuis. Rex regnum ejus . . . & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: & apud Isaiam: Super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, a modo & usque in sempiternum: & passim denique apud reliquos Prophetas.*
- Addit Psaltes: Prædicans præceptum ejus: cui adsonat Isaias: Ecce respem populis dedi eum: ducem ac præceptorem gentibus: & Joël: Filii Sion exultate, & latamini in Domino vestro: quia dedi vobis doctorem iustitia. Memorata illic generatio Christi alibi quoque celebratur his verbis: Ex utero ante luciferum genui te: & in Proverbiis: Nandum erant abyssi, & ego jam concepta eram. Ante colles ego parturiebar: & apud Michæam: Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. Unde Isaias: Generationem ejus quis enarrabit? Quod subjicitur in eodem Psalmo: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra, id ipsum pollicetur septuagesimus primus Psalmus, Christi item, ut suo parefiet loco, prænuntius: Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Plura qui volet, consulat Eusebii Demonstrationem, in cujus quarto libro ostenditur quam vere & aperte Christi dispensatio Psalmo hoc fuerit prædicta.*
- Transéamus ad octavum Psalmum, in quo leguntur isthæc: Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universas, insuper & pecora campi. Hæc Christo sic accommodat Paulus in Epistola ad Ebraeos: In eo quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjecitum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecita ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem: & in priore ad Corinthios: Omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam. Ea declarant profecto quorûm istæ Psalmi sententia Apostolorum temporibus à Judæis traheretur. Tradunt itaque Magistri illorum, à Christo gentiles suos expectasse quæ illic commemorantur, nempe ut terrenarum rerum imperium, Adami peccato amissum, Christi beneficio restitueretur; & comma hoc ad Christum sine ambage referunt. Nam quod Adami prima fronte significationem præfert, vel etiam Hominis, naturæ videlicet humanæ, qualis initio à Deo condita est, minime id quidem mirum, cum Adamus totius generis humani originem in se ac velut summam gesserit; & typus quoque fuerit Christi, qui novissimus Adamus à Paulo appellatur. Attamen ad Christum convenientius aptari rationibus conficiam, si non necessariis, at valde certe probabilibus.*
- Prima ex eo petitur: Aut filius hominis, quoniam visitas eum? Adamus autem filius hominis dici non potuit, qui non hominem, sed Deum patrem habuit: Qui fuit Dei, inquit Lucas: cum Christus è contrario hanc appellationem videatur sibi speciatim selegisse. Præterea cum ait Psaltes, Minuisti enim paulo minus ab Angelis, notat & prius extitisse eum qui minutus est; quod Adamo convenire non potest, qui denihilo creatus est; & ex meliori statu in deteriorem fuisse mutatum, quorum utrumque Christo præclare accommodatur, nam & ab omni retro æternitate fuit, & semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus. Deinde pro eo quod præfert Vulgata, paulo minus, Ebraicum exemplar habet yyy , quod brevitatem temporis notat hoc loco, ut & in secundo Psalmo, vix ullo Interpretum dissentiente. Quadrat autem in Christum, qui ad breve tempus infra Angelos se dimisit, nec multo post gloria coronatus est; non autem Adamo, vel humano generi in Adamo spectato, quod non ad exiguum spatium infra Angelorum dignitatem positum est. Sin adverbio yyy dignitatis & gradus discrimen notari velis, ne sic quidem Adamo, vel spectato in eo naturæ humanæ conveniet; nam non paululum quid Angelus homini præstat dignitate: at naturam humanam assumens Christus eo evexit præstantiæ, ut non multum Angelorum excellentiæ concederet: aliqua etiam ex parte superaret. Denique neque Adamus, neque spectatus in eo Homo, constitutus est super opera manuum Dei, cum exiguis finibus imperium ejus clauderetur; nam neque in cœlum aut astra, neque in aërem, neque in mare, sed in animalia solum, & fruges terræ, atque arborum hinc potestatem habuit. At Christo data est omnis potestas in cœlo & in terra, & Hæres mundi factus est; hominemque in Adamo damnatum, & pristinis bonis magna parte multatum in melius restituit, suorumque ipse bonorum fecit participem; unde efficitur non Adamum, & perditum in eo hominem, sed Christum, & reparatum in eo*

humanum genus intelligi illic debere. Nec movere nos debet, quod oves & boves, ceteraque animalia sibi Christus non subjecerit, contra ac pollicetur iste Psalmus: sic enim futurorum promissiones simulacris quibusdam adumbrare solet sanctus Spiritus, totamque Messiae dispensationem sensilium rerum imaginibus implicare. Quod attinet autem ad hoc Psalmi ejusdem colon, *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, quod sibi apud Matthæum adscripsit Christus, ea re duo videtur præstitisse, nam & pervulgatum Davidis effatum, ad id quod inibi gerebatur scite aptavit, & Psalmum hunc tot de se mysteria præfatum, hac quoque parte in se eventum habuisse declaravit.

Petrus ad Judæos Hierosolymis concionem habens, verba hæc è Psalmo decimo quinto Christo accommodat: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commovear: propter hæc levatum est cor meum, & exultavit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe; quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem.* Hæc Davidi aptari non posse ait Petrus, cujus corpus post mortem sepultum, & in tabernaculo more reliquorum cadaverum fuit, ad Christum ergo esse referenda. Hoc ipso argumento Paulus Christo accommodabat eandem Psalmi hujus pericopen, cum Judæos Pisidas alloqueretur. Quam autem à patribus, uti verisimile est, ejus interpretationem acceperant temporis hujus Judæi, eandem posteris tradiderunt. Nam in Midrasch Thehillim eodem ista flectunt Judæi, & Messiam hic præsignatum agnoscunt. Nec ab his recedit Auctor *נפש החכמה*, *Anima sapientis*, qui Psalmum hunc in eundem sensum trahi debere docet, ac secundum Psalmum, quem Christi prænuntium esse proxime ostendimus. Ergo consultius egisset R. Selomoh Jarchi, si eandem tenuisset sententiam, nec Davidi ista aptare tentasset. Notis certe quibusdam tam claris hic expressus est Christus, ut neminem paulo oculatiorem latere possit: quem enim esse dicas Sanctum Dei, nisi qui à Daniele Sanctus sanctorum appellatur? cuiam delectationes ad dextram Dei promissas esse dicas, nisi cui Deum dixisse ait alio Psalmo David: *Sede à dextris meis?* Temeraria ergo & impia fuit Theodori Mopsuesteni vox, meritoque in Concilio Constantinopolitano secundo damnata, cum prædictum hoc Davidis ad Christum haudquaquam spectare dixit, sed ad Israëliticum populum, Petrum autem & Paulum Christo pro re nata accommodasse, verbis in res fortuito, non consulto congruentibus. Longe alia vero ex sermone utriusque excipiet, si quis attenderit: nulla enim circutione usus Petrus hæc in Christum Jesum à Davide dicta esse asseverat. Tum addit: *Propheta igitur cum esset, & sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque develictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.* Similiter Paulus eandem Davidis prædictionem allaturus, ut Jesum revixisse probaret, ait: *Et nos vobis annuntiamus eam que ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hæc Deus adimplevit filiis nostris resuscitans Jesum.* Ergo Petrus & Paulus hoc Davidis testimonium, non tanquam *πίστην* attulerunt, sed tanquam *εὐαγγέλιον* de Christi reditu ad vitam. Quod si hæc de populo Israëlítico Davidem cecinisse, tunc Judæis fuisset persuasum, opinionem hanc ipsi utique eripere Petrus & Paulus propositis rationibus studuissent. Quod non fecerunt, verum hæc in Davidem minime convenire declararunt, unde cognoscitur quorsum ea vulgus hoc tempore referret. Parco nomini nuperi cujusdam Scriptoris, in sacrorum Voluminum & Patrum lectione haud segniter versati, opinioni sane parcere non debeo, nec debet quisquis suum Scripturæ sacræ honorem integrum ac tutum esse vult. Affirmare is non erubuit se Petro & Paulo *cedere non posse*, cum Prophetiæ hujus significationem in Davidem neutiquam congruere, in Christo autem eventum habuisse docent. Vox Christiano homine profus indigna: ejurata enim sanctissimorum & *ἁγιωτάτων* Apostolorum auctoritate, proximum est, ut ipsum Christi nomen ac doctrina repudientur. Non hoc igitur accurata responsione, quæ ex superioribus facile conflabitur, excipiendum est, sed fufis ad Deum precibus, ut cui doctrinam egregiam largitus est, eundem benigna gratiæ suæ aura afflare, ac in majorem Verbi sui venerationem & reverentiam velit adducere.

Christum quoque hoc Psalmi decimi septimi commate præmonstratum esse scribit Paulus ad Romanos: *Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, & nomini tuo Psalmum dicam.* Quibus addo, maximam Psalmi ejusdem partem venturi Christi prædictiones continere, hæc vero potissimum: *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos cadent subtus pedes meos Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servavit mihi; in auditu auris obedivit mihi.* Quæ licet in Davide

- esse quodammodo completa negari non possit, in Christo tamen faciliorem ac promptiorem eventus expositionem habent. Sic enim de eo Psalmus centesimus nonus: *Donce ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum. Sic & septuagesimus primus: Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Sic & Isaias: In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*
- Psal. 11. Psalium viciesimum primum pertinere ad Christum docetur in Midrasch Thehilim, & in libro Thalmudico Sanhedrin, capite ultimo, tanquam certum id sumitur.
- Psal. 11. 18, 19. Ad Davidem certe, aut Davidis ætatem quadrare ista neutiquam possunt: *Reminiscetur & convertentur ad Dominum universi fines terre: & adorabunt in conspectu ejus universa familia gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*
- Psal. 11. 31, 32. Præclare vero ista Christo conveniunt: *Anima mea illi vivet, & semen meum serviet ipsi. Annuntiabitur Domino generatio ventura; & annuntiabitur caeli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Sed quoniam longe opportuniora, & ad aliam infinituræ disputationis partem aptiora testimonia subministrat iste Psalmus, nos cum suo loco accuratius excutiemus. Id monacho Lectorem in antecessum, habere hunc ipsum Psalmum, unde refellantur R. Selomoh Jarchi, Manasse ben Israël, alique eorum congerones, à quibus totus Israël hic signatus existimatur. Lique enim singularem aliquam personam hic de se loqui: *Ego autem sum vermis, & non homo. Tum: Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meae. In te projectus sum ex utero, de ventre matris meae Deus meus es tu. Deinde: Dispersa sunt ossa mea; factum est cor meum tanquam cera liquefciens in medio ventris mei. Et mox: Lingua mea adhaesit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxisti me. Rursum: Foderunt manus meas & pedes meos, disnumeraverunt omnia ossa mea diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Postea: Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam. At alium fe facit ab Israëlita gente*
- Psal. 11. 23, & seq. his verbis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesie laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum; universum semen Jacob, glorificate eum: item illis: Apud te laus mea in Ecclesia magna: vota mea reddam in conspectu timentium eum.*
- Psal. 39. 7, & seq. Ebr. 10. 4. Paulus in Epistola ad Ebræos cadere in Christum ea censuit, quæ leguntur in Psalmo tricesimo nono: *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi: holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam.* At non ista solum, sed totum Psalmum ex Christi persona à Davide pronuntiatum censuerunt Christiani scriptores imprimis eruditi. Quæ ad Jesum speciatim pertinent, ea nos suo persequemur loco: Christo vero generatim conveniunt ista: *In capite libri scriptum est de me, nempe initio Geneseos, ubi prædicitur futurum, ut semen mulieris, Christus scilicet, serpentis caput conerat: sive rectius veritas: In volumine libri, in toto nempe Volumine sacro Veteris Testamenti, quod creberrimas de venturo Christo vaticinationes continet, de Davide vero fere nullas. Id adeo profitetur Christus Jesus, cum alibi, tum præcipue apud Lucam: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.*
- Gen. 3. 15. Propria etiam & peculiari nota Christum hæc designant: *Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo: Domine in scisti. Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.* Christi enim partes erant, non solum genus humanum perfoluto sanguinis pretio redimere, sed concionibus etiam & adhortationibus ad redemptionis capiendos fructus præparare. Testatur Psalmus secundus: *Prædicans præceptum ejus: & viciesimus primus: Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesie laudabo te.* Sic Joël doctorem justitiæ, Isaias præceptorem gentium appellat. Atque id munus summa diligentia Jesus obiit, verus divinæ legis nuntius ac interpres, & hominum magister: *Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Quorum quid simile in Davide reperitur? aliud est enim psallere, & Dei laudes carmine concelebrare, aliud concionari ad populum. Sacrificiorum præterea & ceremoniarum abrogatum veterem Legem rescindendam esse præmonstrat, quod non nisi per Christum religionis instauratorem, & novæ legis latorem erat faciendum. Clarissime id indicant verba isthæc: Holocaustum, & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio. Christum denique hæc designant: *Ego autem mendiculus sum & pauper, quod de eo variis locis, maxime vero à Zacharia prædicitur: Exulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi justus & salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.**
- Joël 2. 23. Isa. 10. 20. & seq. 4. Matth. 7. 8. Id in se Christus Jesus agnoscebat cum diceret: *Vulpes foveas habent, & volucres caelorum, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Unde Paulus ad Corin-

thios : Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est. 1. Cor. 8. 9.

Retulit & hæc ad Christum Paulus in Epistola ad Ebræos, quæ extant in Psalmo quadragesimo quarto : *Thronus tuus, Deus, in seculum seculi, virga aequitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Pulchre hic Judæos inter & Christianos convenit, cum Messiam utriusque Psalmo hoc prænuntiatum magna consensione agnoscant. Ac ista quidem : *Speciosus forma præ filiis hominum*, sic *ⲉⲃⲁⲣⲉⲗ* Chaldaeus Interpres : *Pulchritudo tua, Rex Messia, superat filios hominum.* De toto vero Psalmo sic opinatur Aben Ezra : *Iste Psalmus dicitur de Davide, aut de Messia.* Quod si propius quædam ad Salomonem, qui typus & ipse Christi fuit, videntur spectare, quam ad Christum, alia nos afferre possumus, quorum in Christo duntaxat legitima reperiri potest interpretatio. Cujusmodi illud est : *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime: item istud: Sagitta tua acuta, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis: quippe bellorum expertus Salomon, re ac nomine Pacificus, pacem quoad vixit coluit. Et id quoque: Sedes tua, Deus, in seculum seculi: ubi Deus esse dicitur is, ad quem verba fiunt; repugnantibus licet recentioribus Judæis, multaque ad incrustandum vas sincerum obgannientibus. Sequerentur Aquilæ gentilis sui vestigia, qui vocandi casum expressit: *ⲟ ⲉⲃⲣⲓ ⲟⲩ ⲉⲃⲉ, ⲉⲓⲥ ⲁⲓⲟⲩⲁ ⲉⲩ ⲉⲛ.* & Chaldaei Thargumitæ faciæ, qui ita interpretatus est; & alterius Judæi, quem idem confessum esse narrat Origenes, licet sensum ad Deum Patrem deflecteret, ac ineptissime quidem, cum in eum nequaquam cadere possint ista quæ præcedunt : *Speciosus forma præ filiis hominum; diffusa est gratia in labiis tuis: propterea unxit te Deus in æternum: nec ea quæ sequuntur: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quæ quanquam de eodem apparet esse dicta, negabat tamen Judæus ille Origeni memoratus, & posteriora hæc Christo accommodabat, parum perspecta loci totius coheræntia, qui nulla prorsus divisione distractus hanc minime patitur distinctionem. At hic quoque, uti supra, Christus dicitur Deus, à Deo suo unctus, hoc est Messias consecratus, & oleo lætitiæ, Spiritus nempe sancti gratia delibutus: qui de se hæc prædicat apud Isaiam : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.* Certè si Christo superiori commate Deum dici concedatur, quod priscos Judæos non negasse ostendi, quænam erit invidia & hic quoque Dei nomen ipsi tributum fateri? Hoc ergo ita esse ex Ebraicæ locutionis vocabulis approbare conatus est Eusebius, ex re ipsa Origenes & Hieronymus; Augustinus vero ex Græca oratione manifesto id apparere ait; unde conjicere fas est, pro eo quod nunc habet Interpretatio Septuaginta Senum : *ⲟⲩⲁ ⲛⲉⲟⲩ ⲉⲃⲣⲓⲟⲩ ⲟⲩ ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ ⲟⲩ*, scriptum olim fuisse, *ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ, ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ ⲟⲩ*, verum ex affinium dictionum iteratione discrimen utriusque evanuisse. Quanquam & *ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ*, hoc loco pro, *ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ*, usurpari potuisse, rectè adnotat Eusebius. Sic vicesimo primo Psalmo : *ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ, ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ ⲙⲟⲩ, ⲙⲉⲃⲉⲣⲁⲥ ⲙⲟⲩ, ἵνα ἢ ἐκπαλίπης μὲν;* quod à Marco expressum est : *ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ ⲙⲟⲩ, ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ ⲙⲟⲩ, ⲉⲓⲥ ἢ μὲν ἐκπαλίπης;* Sic Psalmo tricesimo quarto : *ⲉⲃⲉⲣⲁⲃⲁⲃⲁⲛ, κῆρυ, ⲉⲩ ⲙⲉⲃⲉⲣⲁⲥ ἢ κῆρυ μὲν, ⲟⲩ ⲉⲃⲉⲟⲩ μὲν, κῆ ⲟⲩ κῆρυ μὲν, ⲉⲓⲥ ἢ μὲν κῆρυ μὲν, κῆ ⲟⲩ κῆρυ μὲν.* Sic Thomas Apostolus apud Johannem : *ⲟⲩ κῆρυ μὲν, κῆ ⲟⲩ κῆρυ μὲν.* Et Atticorum quidem mos ille est, rectum pro vocandi casu adhibere. Denique de Salomone haudquaquam exponi possunt ista, quæ Christo mirifice conveniunt : *Pro patribus tuis nati sum tibi filii, constitues eos principes super omnem terram.* Deinde : *Propterea populi consecrabitur tibi in æternum & in seculum seculi.* Christi præterea *ⲙⲉⲃⲉⲣⲁⲃⲁⲃⲁⲛ* esse Psalmum hunc colligitur ex consentientibus Scriptorum sacrorum de Christo sententiis. Nam quod regnum ipsi portenditur, idem in Psalmo secundo, & in secundo Regum observavimus; & passim in Novo Testamento regios titulos Christo Jesu tributos observare licet. Bellator prædicitur futurus : sic Balaamus vates de Christo : *Percutiet duces Moab, vastabitque filios Seth:* sic & apud Isaiam : *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium; & erit iustitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorum rennum ejus; & alibi: Quis suscitavit ab Oriente justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit: quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus?* in quibus non solum bellica ejus virtus, sed iustitia quoque prædicatur: quemadmodum & in hoc Psalmo : *Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam.* Similiter in Apocalypsi de Christo Jesu : *Et vidi calum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum iustitia iudicat & pugnat.* Quod autem mansuetum eum fore dicit, in eo quoque suffragantem habet Isaiam, cum ait de Christo : *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum; & Jeremiam sic ex Christi persona loquentem: Et ego quasi agnus mansuetus, qui**

Psal. 44. 7. 2.
Ebr. 1. 8.

Psal. 44. 4. 6.

Psal. 44. 7.

Orig. libr. 1.
contr. Celi.

Is. 61. 1.

Euseb. Demonstr.
libr. 4.

Origen. libr. 1.
contr. Celi.
Hieron. Epist.
140. ad Princ.
Augustin. in
Psal. 44.
Euseb. Dem.
libr. 4.
Psal. 21. 1.
Marc. 15. 14.
Psal. 14. 21.
Johan. 20. 28.

Psal. 44. 17.

Psal. 44. 18.

Psal. 44. 5. 7.

Psal. 2. 6.

2. Reg. 7. 12. 11.

Num. 24. 17.

Is. 11. 4. 5.

Is. 41. 2.

Psal. 44. 5.

Apoc. 19. 11.

Is. 53. 7.

Jer. 11. 19.

- Matth. 21. 29. *portatur ad victimam.* Jesus vero Christus idem de se proficitur: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.*
- Psal. 68. Sexagesimum octavum Psalmum spectare ad Christum quicumque negaverit, sacris Novi Testamenti Scripturis fidem ille detraxerit, quorum in Christo illic agnoscendo magna confensio est. Sibi quippe apud Johannem hæc vindicat Christus Jesus: *Oderunt me gratis.* Proditum quoque est à Johanne ad eum spectare isthæc: *Zelus domus tuæ comedit me.* Sequentia etiam: *Opprobrium exprobrantium tibi ceciderunt super me,* eodem flectenda esse Paulus Romanos edocuit. Id præterea: *Fiat habitatio eorum deserta,* usurpat apud Matthæum Christus Jesus, & Scribis ac Pharisæis sibi repugnantis eventurum vaticinatur: in Juda vero proditore exitum habuisse narrat Petrus in Actis. Christi adversariis hæc imprecatum esse Davidem scribit Paulus in Epistola ad Romanos: *Fiat mensura eorum in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.* Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva. Quas præter si quis Davidicus quoque rebus accommodari posse pertenderit: at ista tamen uni Christo convenire infra ostendemus: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Christo quoque addicunt Psalmum hunc Veteris Testamenti Scriptorum suffragia. Nam quod ait: *Quæ non rapui, tunc exolvebam:* & deinde: *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt;* hoc est quod significatum voluit Isaias, cum diceret: *Veve languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Item: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, atritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.* Tum: *Propter scelus populi mei percussit eum.* Quem ibidem Despectum & non reputatum fuisse ait Isaias, Christum videlicet, is ipse Psalmo hoc se Extraneum factum esse fratribus suis, & peregrinum filiis matris suæ conqueritur. Quod subjicitur deinde: *Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni;* hoc ideò de se prædicat Christus alio Isaiæ loco: *Circumspexi, & non erat auxiliator; quæsvi, & non fuit qui adjuvaret.* His ergo animadversis minime dubitavit Aben Ezra Psalms hujus vaticinia Christo adungere.
- Psal. 71. Salomonis nomen præ se fert Psalmus septuagesimus primus, quasi ab eo, vel quod probabilius est, in eum à Davide lucubratus sit. At tamen occurrit paucula quædam, quæ Salomoni aptari possunt, longe tamen clarioribus notis designatur Christus, quæ sunt ejusmodi, ut in Salomonem minime torqueri possint. Nam quis ista de Salomone putet esse dicta: *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem.* Descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram: *oriatur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna: & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum: coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharsis & insula munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* Deinde: *Ante Solem permanet nomen ejus: & benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum.* Christo hæc adscribenda esse consimiles Scriptorum sacrorum de eo prædictiones indicant. Ortum ejus temporibus ipsis antiquiorem, & æternitatis æqualem esse prædicat Michæas: *Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis: prædicat & David: Ex utero ante Luciferum genui te: quod & de se prædicabat Christus Jesus: Et nunc clarifica me tu, Pater, apud te ipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset apud te.* Ut hic Christus comparatur pluvie, sic apud Michæam rori; utrobique etiam stellæ. Justitiam & pacem æternam eo regnante orituras spondet: sic justitiam sempiternam adducturum eum Daniel pollicetur. Unde Isaias: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus: unde & German justum à Jeremia Christus appellatur, qui deinde subjungit: In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster: unde & Zacharias: Ecce Rex tuus veniet tibi justus & Salvator.* Pacificum vero futurum eum passim tradunt Prophetæ, unus vero omnium apertissime Michæas: *Et erit iste pax.* Quod videtur respexisse Paulus, cum dixit de Christo Jesu: *Ipse est pax nostra.* Totum orbem quaqua patet, in ejus leges concessurum, ne regibus quidem imperium ejus detrectantibus, idem prædixit Michæas: *Magnificabitur usque ad terminos terræ.* Item: *In die illa & usque ad te veniet de Assur, & usque ad civitates munitas, & à civitatibus munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte.* Et paulo post: *Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine tua: ponent manum super os, aures eorum surde erunt: lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in edibus suis, Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt te.* Prædixit & Zacharias: *Potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.* Prædixit & Isaias: *Et erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tuæ vultu in terram demisso ad-*

Abiit te, & pulverem pedum tuorum lingent: quibus & isthæc ejusdem adde: Omnes Isa. 60. 6.
de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes: quod & jam
ante in Psalmo secundo prædictum vidimus: Postula à me, & dabo tibi gentes heredi- Psalm. 2. 8.
tatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Quod subjicit denique: Et benedicentur in Psalm. 71. 17.
ipso omnes tribus terra, hoc ipsum est, quod sæpe Patriarchis pollicitus fuerat Deus,
cum Christum ex ipsorum stirpe olim proditurum obscure significaret. Ad Chri-
stum porro pertinere Psalmm hunc constans est Judæorum consensus. Id docent
Chaldaeus Paraphrastes, & Midrasch Thehillim, & Liber Siphre, & R. Selo-
moh Jarchi, & Aben Ezra, & R. David Kimchi, & Saadias Gaon in Daniele. Quin-
etiam has voces decimi septimi commatis שׁוֹן יְנִין, Thalmudistæ quidam sic intel-
lexerunt, quasi id sibi vellent, Innon est nomen ejus, atque inde Innon nomen
Messia futurum opinati sunt. Jure igitur Hieronymus in suis in eundem Prophetam
Commentariis sic disserit: Hic est mos Scripturae sanctæ, ut futurorum veritatem præmittat
in typis, juxta illud quod de Domino Salvatore in Septuagesimo primo Psalmo dicitur, qui
prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Neque
enim permansit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus
est à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes
servierunt ei, neque ante Solem permansit nomen ejus, nec benedicta sunt in ipso omnes tribus
terra, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quasi in umbra &
immagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.
 Qui Psalmm octogessimum octavum ad Davidem pertinere totum dixerit, perfrictum
 cet frontem, doceatque ecquo tandem pacto in Davidem ista convenire queant:
Ponam in mari manum ejus: hoc est, mare imperio ejus subjiciam: quamvis enim gen- Psalm. 88. 16.
tes maris accolas imperio suo parere coegerit, numquam tamen trans litora ditionem & seq.
suam prorogavit. In Christum vero ut egregie congruant ostendimus, ex Michaa:
In die illa & usque ad te veniet de Assur, & usque ad civitates munitas, & à civitatibus Mich. 7. 12.
munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte: & ex Zacharia:
Potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terra. Longe minus Zach. 9. 10.
etiam ista Davidi aptari queunt: Ego primogenitum ponam illum excelsum præ regionibus terra. Psalm. 88. 18.
 An etiam Assyriorum rege excelsior fuit David, aliisve Regibus, quos Davide po-
 tentiores tum fuisse dubium non est? At Christus est, juxta Paulum, *Primogenitus in* Rom. 8. 29.
multis fratribus, Primogenitus omnis creatura, Primogenitus ex mortuis, in omnibus prima- Col. 1. 15, 18.
tum tenens; & juxta Johannem, Rex Regum, & Dominus dominantium; Primogenitus Apoc. 19. 16.
mortuorum, & Princeps Regum terra. Quæ cum scriberent Johannes & Paulus, ad & 1. 5.
 hunc quem tractamus locum respiciebant. Præterea quem *Excelsum* Vulgata appellat,
 is Ebraice *יְהוָה* dicitur, quo nomine Deus notatur in Libris sacris. Itaque Sancho-
 niathon, qui Mosis libros versaverat, ut dixi supra, narrat Elion fuisse patrem Cæli
 & Terræ. Elion vertit Philo Byblius *Ἠλιων* apud Eusebium. Ita & Aquila vertit
יְהוָה hoc loco de quo agimus, ut notat Theodoretus; & Symmachus, *ἀνώτατος*
 quod idem est; qua item notione Deus in sanctis Codicibus agnoscitur. Fuit
 & apud Phœnices id vocabulum: *Halonium*, inquit Sisenna, *Pani dicunt Deum.*
 Hinc *Deos*, *Deasque* Pœnulus apud Plautum *תְּלִימוֹת יְהוָה* appellat. Atque hoc
 demum nomine Deum afficere Thebanos Cadmus edocuit. Hefychius: *ἑλιός, ἑλίς*
 & *ἑλίος*. Christo autem Altissimi nomen convenire ostendit istud Pauli ad Roma-
 nos: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sa-* Rom. 9. 5.
cula: & illud ad Philipenses: Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi no- Philipp. 2. 9.
men quod est super omne nomen. Egregie & hæc in Christum congrunt: Ipse invoca- Psalm. 88. 27.
bit me: Pater meus es tu: quippe & id de Christo præcivuit Psalms secundus: Domi- Psalm. 2. 7.
nus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: & centesimus nonus, Ex utero ante Psalm. 19. 3.
Luciferum genui te. Sic & Osee: Ex Ægypto vocavi filium meum. Itaque filium suum Ose. 11. 1.
 Deus clara voce de cælo nuncupat Christum Jesum: *Hic est Filius meus dilectus.* Matth. 3. 17. &
 Vides manifeste designatum his verbis, non Davidem ipsum, sed Christum, quod
 & Rabbinii ultro confessi sunt. Subjicit Psaltes: *Ponam in seculum seculi semen ejus,* Psalm. 88. 39;
 & *thronum ejus sicut dies cali: & deinde istud: Semel juravi in sancto meo, si David* 36.
mentiar, semen ejus in æternum manebit: & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut
Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis. At Davidis soboles regnare desuit
 in Jechonia & Sedecia: de Christo autem Jesu ita vaticinatur Angelus apud Lucam:
Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David Luc. 1. 32.
patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. Hæc plane
 germana sunt eorum quæ attulimus. Quibus adde & quæ è septuagesimo primo
 proxime, & quæ è secundo Samuelis paulo superius à nobis deprompta sunt. Nempe
 regnum illud est, quod nunquam corruptum iri non uno loco Daniel commemorat.

Itaque Psalmi hujus intellectum ad Messiam pertinere conceditur in Beresith utraque, Rabba & Ketanna, & in Veelle Semoth Rabba, & in Midrasch Cantici Canticorum. Concedunt id quoque R. Selomoh & Aben Ezra.

Psalm. 96. 8.
Ebr. 1. 6.

Verba isthæc è Psalmo nonagesimo sexto: *Adorate cum omnes Angeli ejus, regni Christi prænantia esse docet Paulus in Epistola ad Ebræos: Cum iterum introduxit (Deus) primogenitum in orbem terra, dicit: Et adorent cum omnes Angeli Dei. Nec aliam esse loci hujus sententiam Ebræi putant, ut à R. Davide Kimchi traditum est.*

Psalm. 109.

Psalmorum omnium, in quibus aliqua venturi Christi prædictiones insunt, nullus est centesimo nono ad Christi divinitatem, generationem æternam, regiam dignitatem, sacerdotium, victorias ac triumphos significandos clarior & illustrior. Ac Christi quidem divinitatem ista expriment: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: generationem æternam ista: Ex utero ante Luciferum genui te: hæc regiam dignitatem: Virgam virtutis tue emittet Dominus ex Sion, Dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus sanctorum: hæc sacerdotium: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec:*

Matth. 22. 41.
& seq.

reliqua victoriam ipsi ac trophæa portendunt. Tam certum id olim inter Judæos & indubitatum fuit, ut cum publice eos alloqueretur Jesus Christus, pro confesso sibi sumserit Messia prædictionem illic contineri, ut legitur in Evangelio Matthæi, qui subjicit: *Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.* Factum idem à Petro memorant Acta Apostolorum. Id & Paulus

Act. 2. 34.
1. Cor. 15. 25.

lucensisse Prior ad Corinthios declarat Epistola. Aperitissime vero Epistola ad Ebræos, in qua & reconditos Psalmi hujus sensus Apostolus explanavit. Haudquam vero probabile est tantum sibi fuisse permisiuros, ut nobilissimo Psalmo novam & adhuc inauditam sententiam affingerent, apud Ebræos præsertim, superstitionibus

Ebr. 1. 13. & 7. 6.
& 6. 20. & 7. 13. & seq.

deditam gentem, & in iis quæ ad religionem pertinerent irritabilem, nisi id communi opinione receptum ac vulgo creditum scivissent. Itaque opinionem hanc jam inde à vetustis ductam temporibus secuti sunt Judæi complures. In his Thargumista,

R. Mos. Had.
in Gen. 18. 1.

& R. Mos. Hadarfan, & R. Saadias Gaon in Danielelem. Idem reperias apud R. Isaacum ben Aramah, & in Midrasch Thehillim, & in ipso Thalmude, in Sucah, quinto capite, in Gemara. Quæ cum ita sint, alii tamen Judæorum Magistri, etiam antiqui, at minus pudentes, ad eludendam vim argumentorum, quæ ex hoc Psalmo adversum se cudi sentiebant, nihil non commenti sunt. At quoniam simplex est & una veritas, anceps vero & multiplex mendacium, in diversas opiniones dissipati sunt. Quidam enim auctorem ipsum vocare in dubium conati sunt, cum Psalmo tribuerent Abrahami procuratori, cujus filius fuit Damascus Eliezer, & tum ab eo compositum vellent, cum post profligatos quinque Reges, sedes suas Abrahamus repperet. Consuluntur libri Sanhedrin & Nedarim, & Midrasch Thillim, & Jarchius, & Lipmannus, hæc ad Abrahamum relata reperiuntur. Verum opinionem hanc præclare confutant Hieronymus & Chrysostomus: quærun enim quomodo Abrahamo convenire ista possint: *Ex utero ante Luciferum genui te: & hæc: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Quæro ego quoque, quomodo isthæc, *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*, in Abrahamum Judæi conferre audeant, quem docet Thalmud ad Gehennæ fores excubare, ut populares suos illuc pro sceleribus suis confluentes barathri ingressu arceat. Rabinorum etiam multorum constans est doctrina, pios homines post mortem in beatas quasdam sedes longe à cælo positas recipi. Sub folio gloriæ ligatas esse proborum hominum animas tradit Cabala. Quem locum, si sibi consentire velint, Abrahamo quoque assignare debent, non eum ad ipsam Dei dextram collocare. Legatur super hoc argumento Sepher Aemana: res egregie confirmata reperietur. Uni è Davidis cantoribus Psalmi lucubrationem adscribunt recentiores Judæi; & versum hunc, *Dixit Dominus Domino meo*, id sibi velle aiunt, *David Dominus meus dixit Salomoni Domino meo*: istum vero, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, votum cantoris hujus esse volunt, qui regni diuturnitatem Salomoni apprecetur; כהן quippe sæpe Principem konare, non semper Sacerdotem; לעולם non infinitum tempus, ut sæpe, sed diuturnum, ut quandoque, significare; על דברתי מלכי-צדק male redditum esse, *Secundum ordinem Melchisedec*, quod vertendum erat, *Secundum verbum regi meo justo* Davidi à Deo dictum. Ad hanc sententiam principes viam straverunt Aben Ezra, & David Kimchi. Ille tamen in explicatione primi versiculi, non Davidem alloqui censet Salomonem, sed Deum alloqui Davidem: quod itidem visum est Herbano Judæo, in Disputatione contra Gregentium Tephrensem. Idem Aben Ezra מלכי-צדק, non regem meum justum interpretatur, sed Melchisedecum, quomodo sumitur & in Thalmudico tractatu Nedarim, sive De votis, atque sensum istum colligit: Tu diu regnabis, &

Hieronym. in
Matth. 22.
Chrysost. in
Psalm. 109.

Sepher Aemana,
cap. 1.

& ex prædis hostium quos subiges, decimas capies, ita ut cepit Melchisedec ex prædis ab Abrahamo relatis. Chaldaei vero Paraphrastæ expositio hæc est, Imperium diu tenebis, quia iustus rex es. Plures denique Psalms recentet Aben Ezra, inscripros ליהר, perinde ut hunc, qui tamen non Davidi, sed Cantori de Davide loquenti tribuendi sint; quasi ליהר non *Davidis*, sed *Davidi* vertendum sit. Alii ex eadem Judæorum secta, ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Psalms centesimi noni vaticinationes ad Ezechiam pertinere rati sunt; *Quia is, aiunt, sederit ad dexteram Templi, & hostes ejus auerit Deus & absumserit; propter ea igitur & cetera, Ante Luciferum generavi te, in Ezechiam conuenire, & in Ezechia natiuitatem.* Verba sunt Tertulliani, qui vœsaniam hanc deinde obtulerit, quod antea fecerat Iustinus. Quidam denique è Judæis Zorobabelem; nonnulli vero Israëliticum populum illic intelligendum esse arbitrati sunt, quos obiter refellit Chrysostomus. Adversus ea afferri multa possunt, quæ in pauca contrahemus. Primum quod ad inscriptionem ליהר pertinet, ne ipse quidem Aben Ezra, alique Ebræi censent alium semper hac auctorem, quam Davidem notari, sed eum nonnunquam, nonnunquam alium; ut alibi ostendimus; ita ut aliquando reddi possit *Davidi*, aliquando *Davidis*. Cum res itaque hoc loco dubia sit, æquos deligere arbitros æquus est, quam veteres ipsos Ebræos, quos ex Jesu Christi, Petri, & Pauli testimonio, Psalms hujus consecutionem Davidi adscribere demonstravimus? His adde Tryphonem Judæum, cui dubium ejus auctorem non fuisse inde intelligimus, quod adversus eum disputans Iustinus haud cunctanter Davidi Psalms assignat. De Psalms vero ipsius interpretatione, ecqui nobis aptiores contingent controversiæ disceptatores, quam reliqui Scriptores sacri, qui cum de Messia agerent, similibus locutionibus, paribus sententiis uti sunt? Hæc enim, *Dixit Dominus Domino meo*, quid sibi velint, potest ex hoc Ecclesiastici loco intelligi: *Invocavi Dominum Patrem Domini mei.* Cur autem David Ezechiam, nepotem suum, sibi vix, ac ne vix quidem æqualem, aut Zorobabelem, Dominum suum appellasset? Consentaneum igitur erat ut dicerent patroni hujus sententiæ, temporibus Ezechia aut Zorobabelis Psalms hunc esse scriptum; quod tamen dicere ausi non sunt: nam si dixissent, id utique cum cæteris refellere non omisissent Iustinus, Tertullianus, & Chrysostomus, qui Ezechiam, aut Zorobabelem minime hic esse intelligendum adversus eos acriter disputarunt. Multo etiam minus Israëlita genti potest id conuenire: nam subditum sibi populum, Dominum suum appellasse Davidem quis sanus existimare possit? Sequitur deinde: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Hæc sic expressit Isaias: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons Domini in vertice montium, & elevaritur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Quæ verba מִצֵּי־לֵבָיִם repræsentavit Michæas. Atqui agere illic utrumque de Messia obsecrum non est. Istud vero: *Ex utero ante Luciferum genui te*, quam simile est illorum, quæ ad Christum in Psalms secundo referuntur: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & horum quæ in Psalms septuagesimo primo: *Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem:* tum: *Ante Solem permanet nomen ejus:* & istorum quæ in Psalms octogesimo octavo: *Ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ:* & horum quæ de se Sapientia ait in Proverbis: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram; necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant: ante colles ego parturiebar.* Unde Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* Si in his verbis: *Tu es Sacerdos in æternum*, reponamus, *Tu es Princeps in æternum*, quod recentiores Judæi volunt, ducto ex vocis כהן ambiguitate argumento, quæ & Principem & Sacerdotem sonat, en tibi consimile testimonium è Psalms octogesimo octavo, quod Christum respicit: *Juravi David seruo meo usque in æternum, preparabo semen tuum: & iterum: Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit.* Quæ ne temporis longitudinem, non æternitatem significare putes, subnexa hæc sunt: *Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in celo fidelis.* Quæ tamdiu regnaturum eum non vovent, sed prædicunt, quoad Sol manebit, & Luna, quam testem fidelem appellat, ut pote quæ citima terris, omnium quæ in iis geruntur, ex doctrina Veterum, spectatrix sit. Unde hoc Poëtæ cujusdam antiqui apud Charisium: *Luna Deum quæ sola vides perjuria vulgi.* At siue Principem, siue Sacerdotem intelligas, minime id profecto cadet in Ebræum populum, quem Psalms hoc notatum esse Judæi quidam, ut dixi, opinati sunt. Sed quid his immoramur, cum veram vocis כהן interpretationem res ipsa subministret? Decimas capit Melchisedec;

Tertull. libr. 1. adv. Marc.

Justin. advers. Tryph. Chrysost. in Psalms. 109.

Ecclesi. 51. 14.

Isa. 2. 2, & seq.

Mich. 4. 2.

Psalms. 1. 7.

Psalms. 71. 5, 7.

Psalms. 88. 18.

Prov. 8. 22, & seq.

Isa. 55. 2.

Psalms. 88. 4.

1. 36.

an iure regio? an pontificio? Decimæ quidem in Lege Sacerdotibus attribuuntur, Regibus non item. Atqui decimarum capiendarum jus hic significari putat ipse Aben Ezra. Unde efficitur pontificiam dignitatem etiam ipso iudice notari, non regiam. Reliqua horum germana sunt ex Isaia: *In umbra manus meae protexi te, ut plantes caelos, & fundes terram: & illorum è Psalmo decimo quinto: Providebam in conspectu meo semper; quoniam à dextris est mihi, ne commovear; & istorum quoque è Psalmo quadragesimo quarto: Deducet te mirabiliter dextera tua. Sagitta tua acuta, populi sub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui.* Imprimis vero totum Psalmum secundum cum isthoc conferri velim; tanta apparebit sententiarum, verborumque germanitas, ut rem unam, unum argumentum subesse utriusque, vaticinationem nempe de Christo, omnino sit fatendum. Denique opinionis Adversariorum ad præjudicatum dogma defendendum consulto excogitatae novitas, nihil illi sinceritatis, nihil veritatis inesse liquido nobis demonstrat.

E centesimo decimo septimo Psalmo hæc sibi aptavit Christus Jesus, cum Principes Sacerdotum Judæorum, & Seniores populi alloqueretur: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* Inde adeo Petrus Apostolus ad similem Judæorum ceterum verba faciens, de Christo Jesu sic disserit: *Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus in caput anguli, & non est in alio aliquo salus: quod & in Epistola priore repetit.* Inde Ephesios per Epistolam Paulus sic compellat: *Ergo jam non estis hospites & advena, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificari in habitaculum Dei in spiritu.* Inde & in Judæorum Synagogis creberrime legi solitum, & vulgo notissimum fuisse, innuere videtur Hieronymus in Epistola ad Damasum. Hinc quoque Isaïas in simili causa voces eandem usurpat; Christum enim prænuntiat his verbis: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum qui crediderit non scindet.* Et alio loco futurum prædicit, ut Christus sit *In lapidem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël.* Eundem comparat Daniel lapidi de monte abscisso, & in montem magnam mutato, à quo terra univerfa impleta est. Subest deinde in eodem Psalmo: *O Domine, salvum me fac; O Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini;* atque hæc ipsa sunt quæ Christo Jesu Hierosolymam ineunti plebs accinebat. Profecto R. Selomoh Jarchi hoc Psalmi, quem primum indicavi, loco Christum prædici asseveravit.

XV. Isaïas, qui non tam prophetiam Hieronymo texere visus est quam Evangelium, egregium de Christo, & Christi lege, & pace per ipsum orbi comparandum & de reprobatione Judæorum, vaticinium edit secundo capite: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et iudicabit gentes & arguet populos multos; & constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob venite, & ambulemus in nomine Domini.* Et deinde: *Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur, & introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terra à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.* Christi regnum his prædici Ebraei & Christiani uno ore declarant: David præsertim Kimchius & Aben Ezra in Michæam, apud quem ista Isaïæ totidem propemodum verbis repetita invenies. Quamvis autem in vulgatis Aben Ezrae editionibus alia legantur, ac in vetustis, quas legerat Raymundus Martini, utcunque tamen legas, Christi prædictionem hic ab eo agnitam dices. Certe mons ille, lapis est per somnium Nabuchodonosori visus, *abscissus de monte sine manibus: qui factus est mons magnus, & implevit universam terram:* quibus Christi venturi mysterium subesse suo loco ostendemus. Mons ille est, de quo Zacharias ait: *Quis tu mons magne coram Zorobabel? quod ad Christum Ebraei referunt. Pacem per ipsum orituram aliis verbis infra prædixit Isaïas: Vocabitur nomen ejus, Princeps pacis: & alio loco: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit.* Idem jam ante in septuagesimo primo Psalmo de eo fuerat prænuntiatum: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis:* sic & de eo Michæas: *Et erit iste pax:* & Aggæus in prophetia de restitutione Templi per Christum: *Et in*

Isa. 51. 16.

Psal. 15. 8.

Psal. 44. 5, & seq.

Psal. 117. 22.

Matth. 21. 42.

Act. 4. 11.

1. Petr. 2. 4, 7.

Eph. 2. 19, & seq.

Isa. 28. 16.

Isa. 8. 14.

Dan. 2. 34, 35.

Psal. 117. 25.

Matth. 21. 9, & seq.

Prophecia

Isaïæ,

Hieron. Epist.

ad Paulin. c. 7.

& Praef. 117. in

Transl. Isa.

Isa. 2. 2, & seq.

Isa. 2. 17, & seq.

Dan. 2. 34, & seq.

Zach. 4. 7.

Isa. 9. 6.

Isa. 11. 6.

Psal. 71. 7.

Mich. 5. 5.

Agg. 2. 10.

loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum: & Zacharias de Christo venturo vaticinans: In die illa, dicit Dominus exercituum, Vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum. Unde & Christus Jesus de se ipso apud Johannem: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Futurum ait Isaias secundo capite: Judicabit gentes, & arguet populos multos: & deinde: Introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terra à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. Idem de Christo prædixit alibi futurum ut terram percutiat, & ut impios, vano nempe idolorum cultui deditos homines interficiat: & ut stet in signum populorum, & ipsum gentes deprecetur, supremosque honores consequatur: quemadmodum hic futurum spondet, ut arguat populos multos, & coram eo incurvetur sublimitas hominum, & humilietur altitudo virorum. Atque hæc eventura ait Isaias, באחרית הימים, in novissimis diebus: quo loco tradit Kimchius, ubicunque legitur, באחרית הימים, Messia: tempora notari.

Agnoscent quoque Jonathan, & Midrasch Cantici Canticorum, Christi prædictionem his inesse, quæ extant quarto Isaiæ capite: In die illa erit germen Domini in magnificencia & gloria, & fructus terre sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël. Et erit, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris. At in Zohar referuntur ista ad regnum, quod cum justis post sex annorum millia Christum habiturum Chiliastra fingebant. Hæc deinde quæ subnexa sunt: Super omnem enim gloriam protectio, quæ ad Antichristum referebant Judæi nonnulli, plures ex illis ad liberationem à Babylonica captivitate, Messia tribuit R. Abhu in Midrasch Psalmodum. Porro quemadmodum hic Germen dicitur Christus, sic apud Jeremiam: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo germen justum: & alibi: In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiae: & apud Ezechielem: Et suscitabo eis germen nominatum. Ergo Christi adventum his verbis apprecatur Isaias: Aperiatur terra, & germinet Salvatorem. Hinc Christus Jesus se Vitem veram, hinc ipsum Johannes Davidis radicem appellat. Christo gloriam eodem loco spondet Isaias: ita & David: Gloria & honore coronasti eum: & Daniel: Et dedit potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: & Zacharias: Et ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo: & Isaias ipse alibi: Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde. His succinunt Apostoli & Evangelistæ, & Christi Jesu gloriam prædicant: sic Petrus in Actis: Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum: sic in prima Epistola: Cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum. Dominum glorie Paulus appellat. Idem ad Philippenses: Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris: & ad Ebræos: Cum sit splendor gloria, & figura substantiæ ejus: deinde: Videmus Jesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum: & Johannes in Apocalypsi: Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum. Quod subnectit Isaias: Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris: idem de eo vaticinatur alibi: Iste asperget gentes multas: ita & Jeremias ex persona Christi: Et emundabo illos ab omni iniquitate sua: & Ezechiel: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris: & Zacharias: In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in abluitionem peccatoris & menstruatae. Ergo provinciam hanc administrare se declarat Christus Jesus: Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum: & Johannes: Sanguis Jesu Christi, filii ejus, emundat nos ab omni peccato: & in Apocalypsi: Lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

Septimum, octavum, & nonum Isaiæ caput in eodem fere versantur argumento, & Judæos à Syria & Israël regibus oppressos, hoc quidem periculo exemptum iri prænuntiat, at longe gravius ab Assyriis & Ægyptiis impendere; vastatum iri ab iis Judæam, Syrosque ipsos, & Israëlitas Judæorum hostes maximis cladibus affectum in ab Assyriis, & pristinae demum tranquillitati Judæam iri restitutum: quorum omnium tempus definit intra eos annos, quibus Virgo filium gignet, in lucem edet, & citra rationis usum educabit. Verba autem in rem conferre jubetur Propheta; nam cum septimo capite Dei jussu denuntiaffet Achazo futurum ut ab Israël quidem & Syria regibus nihil ipsi eveniret incommodi, ab Ægyptiis vero & Assyriis oppugnatus in maximas incideret calamitates, antequam Virgo concipere, filium parere, & ad annos rationi proximis educere posset, sequenti capite hæc subjiciuntur: Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare. Quæ quoniam ab omnibus interpretibus, quos quidem mihi vi-

dere contingit, in alienum sensum flecti solent, explicare operæpretium est. Deum non εὐδωρημονα, sed σεμνοσπεπίως & verecunde loquentem inducit Propheta, ἔτι ἢ κατεμφοδίων καλῶς ὀνόμασι γέγραφοι, & translatis verbis ac honestis negotium sibi dantem uti uxorem ducat, liberisque cum ea operam det. Maxima enim fuit Ebraicæ linguæ verecundia: adeo ut genitalium partium & rerum propria vocabula nulla habeat, quemadmodum à Maimonide observatum est. Uxorem itaque *Librum grandem* appellat: *Stilum hominis* nominat eam partem, quæ honeste nominari non potest: jubet in eo scribere *velociter spolia detrahe, cito pradare*, hoc est, filium cum ea gignere cui id nominis futurum erat. Paret itaque Isaias Dei mandato: *Adhibui mihi, inquit, testes fideles, Uriam Sacerdotem, & Zachariam filium Barachia, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina pradari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram rege Assyriorum.* Hæc superiora illustrant, & interpretationi nostræ fidem faciunt. Tectior quidem verbis sermo hic est, sed sententiâ plane germanus istis Osee: *Dixit Dominus ad osee, Vade, sume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim, & concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen ejus Jezabel, quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem Jezabel super domum Jehu, & quiescere faciam regnum domus Israel.* Ubi loquitur Propheta, כלשן בני אדם, juxta linguam hominum, quod de Lege sæpe dictum reperias apud Maimoniden, & Aben Ezram. Simile quid & in tertio Osee capite reperias. Secus Isaias, qui rem obscenam honesta circuitione usus dissimulat. Hæc mihi longe probabilior videtur expositio, quam quæ affertur à Basilio. Is quæ de libro & scriptione dicuntur ab Isaiâ, interpretatur ad verbum, & jussum esse Prophetam censet in libro revera scribere: at allegorice sumenda docet, quæ de accessu illo ad Prophetissam narrantur; jussumque eum mente ad Mariam Virginem accedere, ejusque conceptum & partum animo contueri & in literas referre. Quod ergo jussus erat scribere, Christi ortum videlicet, id ut scriberet, animum ad Mariam Virginem, eandemque Prophetissam, & ad ejus conceptum ac partum appulit; isque animo prævisis ac præcognitis, in libro tandem descripsit. Ita, vel non multo certe aliter intellexisse videtur Cyrillus & Procopius, quanquam obscura est & intricata hujus oratio. Sed quorsum tandem illi testes, quos adhibere necesse non erat, si Prophetæ animo futura prospicientis speculatio mera fuerat narranda? contra vero, uxorem ducturus eos ut adhiberet, moris patrii ratio postulabat. Propius recedit à vero Epiphanius adversus Ebionitas disputans: nam *Librum grandem* exponit uterum sanctæ Virginis; & scriptionem quæ fit stilo hominis, alias quidem notare censet opus virile, verum hoc loco Prophetæ dictum non esse ait, Scribet in eo libro homo quispiam, sed *Scribe*, quo verbo jubetur scribere Propheta, non ipse quidem Propheta, sed Spiritus sanctus qui erat in Propheta, per quem concepit Jelum Maria Virgo; nam per Prophetam ipsum, qui tot annis Mariam præcessit, fieri id haudquaquam poterat. Vulgatas loci hujus interpretationes qui tuentur, quique librum, & stilum, & scriptionem intelligunt *οὐκ ἔστιν*, non vident id jussum esse Prophetam à Deo, juxta suam expositionem, quod non præstiterit, id præstitisse, quod non jussus sit. Nono demum capite pueri ortum, & Judæ liberationem narrat, & futuras Israël calamitates prædicit. Verumtamen etiam eam quam dixi significationem fronte præfert illa Isaiæ pericope, aliud tamen longe illustrius in recessu latet mysterium; eaque arte totum hoc vaticinium contextum est, ut & præsens spectet tempus, ac historicum sensum specie ostendet, & ad futurum nihilominus tempus pertineat, & mysticum sensum introsipienti promittat. Ambigua quippe verba ista sunt: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Proximus enim sensus hic est, Virgo in manum viri conveniet, ex eorumque conjugio nascetur filius; qui nomine suo Emmanuel, hoc est *Nobiscum Deus*, opem Dei Judæos prosequentem & præsentem ostendet: occultior vero ille est, Virgo Spiritus sancti virtute, sine viri confortio, filium pariet, qui cum in lucem prodierit, tum vere erit *Nobiscum Deus*, vereque de eo dicetur: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Ista deinde octavi capitis: *Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, Velociter spolia detrahe, cito pradare*, in duas partes trahi possunt, vel in eam quam mox dixi, ut jubeatur Propheta ducere virginem, ex eaque filium hujus nominis procreare; vel in alteram, qua Propheta jubetur in literas referre venturi Christi prædictionem, cujus id erit munus, ut peccato, Dæmone, ac mundo devictis, mortem quoque superet ipsam, ejusque spolia detracta prædetur. Paulopost de rege Assyriorum hæc scripta sunt: *Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terra tuæ, ô Emmanuel:* quorum ambiguus quoque sensus est, nam & Judæam filii sui

Maim. in More
Neu. Part. 3.
cap. 8.

Isa. 8. 2. & seq.

Ose. 1. 2. & seq.

Basil. in Isa. 8.

Cyrius & Pro-
copius in Isa. 8.

Epiph. Hæz.
Ebion.

Joh. 1. 14.

terram esse ait Propheta, quod ipsius patria sit; & Christi quoque terra futura erat, quam jure regio erat possessurus. Terra itaque filii Isaia dicitur, ut indigena; Christi, ut regis. Geminus etiam sensus illorum est: *Dominum exercituum ipsum sanctificate*, Isa. 8. 13, & seq. *ipse pavor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur: quorum alter obvius sensus est, alter pertinet ad Christum, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, ut alio loco Isaia dicitur; lapidem reprobatum ab edificantibus, & factum in caput anguli, uti centesimo decimo septimo Psalmo appellatum cum supra notavimus; in quem qui ceciderit, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum, inquit ipse Jesus apud Matthaeum: quod repetunt Matth. 21. 44. subinde Petrus & Paulus in Epistolis. Anceps & istud est noni capitis: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephtali, & novissimo aggravata est via maris erans gordanem Galilae gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis: nam & exitum ista habuere per Teglah-Phalafarem primum, deinde per Salmanasarem, qui Israelitas gravissimis exiliis & deportationibus multarunt; & Ezechiae demum temporibus, cum ab Angelo caesus est Sennacheribi exercitus. Sed plenius tamen & perfectius completa haec esse per Christum Matthaeus quarto capite ostendit. Anceps denique illud capitis ejusdem: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis; Isaia nempe filius, Dei jussu procreatus, Achazo supra praedictus, tanquam futurorum signum; minime vero Ezechias, quem hic praedictum Judaei opinantur, ut pote quem annos novem natum fuisse constat, cum regnum inuit pater ipsius Achazus, ut demonstrat Hieronymus, annos vero unum & triginta, cum ab Assyriis capta Samaria est, juxta hoc vaticinium: at insuper iisdem Isaia verbis praedicitur Christus, orbi terrarum universo, sed Judaeis primum datus. Enimvero cum haec ipsum spectent propius, addi aliquid debuit, quae uni illi congruerent, nec alio praeterea torqueri possent. Ista sunt nimirum: *Et factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum: Zelus Domini exercituum faciet hoc. Verbum misit Dominus in Jacob, & cecidit in Israel. Quae sunt hujusmodi, ut partim filio Isaiae convenire non possint, partim Ezechiae, quem hic notatum Judaei putant, partim neutri, omnia vero Christo mirifice congruant. Neuter certe admirabilis, quod Dei proprium esse nomen intelligitur ex decimo tertio capite Judicum; neuter Deus; neuter proprie fortis, quod de se Deus saepe praedicat: *Ego sum*, inquit, Gen. 46. 3. *fortissimus Deus*: & alibi: *Ego sum Dominus Deus tuus fortis*; sic quoque Isaia de Christo: *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus consilii & fortitudinis: cui spiritus consilii & fortitudinis inesse dicitur, hic Consiliarius & Fortis appellatur, neutrius aeterna pax, neutrius regnum sempiternum: quae Christi propria esse ostendimus supra ex his Psalmi octogesimali octavi: *Ponam in saeculum saeculi semen ejus, & thronum eius sicut dies caeli. Idem ista demonstrant ipsius Isaiae, quae supra ad Christi regnum spectare dicebamus: *Et constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercentur ultra ad praelium: & haec quoque: *Egredietur virga de radice Jesse Et erit justitia cingulum lumborum ejus Habitabit lupus cum agno: quae regni ipsius aeternam tranquillitatem portendunt: necnon & ista Christi Jesu ad Apostolos: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Futurum vero spondet principatum super humerum ejus, quippe datam sibi omnem potestatem in caelo, & in terra Jesus Christus praedicavit. Pluribus vaticiniis hujus convenientiam cum Christo Jesu demonstrarunt alii, ac imprimis Procopius, ad quem brevitati consulentes Lectorem amandamus. Jam si Judaeorum perrogamus sententias, si non omnium, at certe aliquorum favorem experiemur: nam in Expositione magna Numerorum verba ista septimi capitis: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum, ad Messiam & ad Ezechiam referuntur. Unum quidem Ezechiam, vel unum Isaiae filium hic intelligendum esse autamant R. David Kimchi, & Aben Ezra, & R. Lipman in Nitzachon; eumque more reliquorum animalium genitum, sed prodigialiter tamen natum fatentur idem Kimchi, & R. Selomoh Jarchi, quod ex puella viro nondum matura, Deo sic volente, procreatus sit. Ad Ezechiam quod attinet, jam natum fuisse cum haec agerentur fatetur R. Selomoh, & ratio ipsa probat: unde res ad Isaiae filium redit, quem & nos hic quoque, sed & Christum praeterea, cum Bemidbar Rabba agnoscimus. Agnoscunt Christum & Thalmudistae in istis octavi capitis: *Et expectabo Dominum qui abscondit faciem suam à domo Jacob, & praestolabor eum.***********

Isa. 9. 6.

Tralatitia autem inter illos opinio est, designari Christum hac noni capitis pericope, cujus initium illud est: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis*. Disertis id apud Debarim Rabba, & in Echa Rabbathi, five Expositione magna Threnorum. Memorabile & illud est, quod adnotarunt Thalmudistæ in libro Sanhedrin, & R. Selomoh Jarchi ad has voces septimi versus ejusdem capitis: *לסוכה המשיח*, ad multiplacandum imperium, cum quærent quare in medio dictionis hujus *לסוכה* contra

Hier. & Cyrill. in Isa. 7. 14.

Ebraicæ Scripturæ leges reperiat *מס סוכה*, Mem clausum; nempe latere illic occultum quippiam, cui venturi Messie prædictionem inesse Magistri asseverant. Et tamen in eodem libro Sanhedrin Ezechia tribuitur tota hæc pericope, quod & ab Ebraeis vulgo creditur queruntur Hieronymus & Cyrillus; nec ulla in Doctõribus istis inaccessit religio, ipsi hæc accommodandi: *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater, sempiternus, princeps pacis*. Hos refellit Hieronymus, ac de parvulo infante recens nato agi vult, cum novem aut decem annos natus esset Ezechias, tum cum regnum capessivit Achazus pater, qui sexdecim regnavit annos, annis vero viginti quinque majorem Ezechiam reliquit heredem. Nos rationem non probamus Hieronymi, ad infantem hæc referentis, quæ ad unum Christum spectare credimus. Factum tamen optime est, quod octo hæc nomina ad unam eandemque personam referenda esse docent, ut inde retundi possit R. Salomonis Jarchi vecordia, qui quantum Christiana fides hoc testimonio nitatur recte intelligens, commentitia illud interpretatione corrumpere tentavit; ac si priora sex nomina Dei essent, posteriora duo Ezechia, totumque *פרו* sic esset sumendum; *Et Deus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater, æternus vocavit nomen Ezechia, Principem pacis*. Qua explicatione diversos casus nominibus assignat ad libitum, alios nominandi, alios accusandi, quorum tamen in Ebraico exemplari nulla apparet distinctio. Verum aliter fenserunt Chaldaeus Paraphrastes, & Maimonides, qui uni Messie nomina hæc omnia aptarunt aliter & Rabba bar Nachmoni, qui Messiam his signari docuit in Jeremianarum Lamentationum Expositione. In eo denique quod proposuimus, unum eundemque puerum toto hoc trium capitum vaticinio denotari, ad stipulatorem habemus R. Davidem Kimchi; quamquam in eo dissentit à nobis quod Ezechiam illic exprimi docet, nos filium Isaia typum Christi gerere censemus, & assentientes habemus Eusebium, Basilium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum & Procopium.

Maimon, in Epist. ad Afric.

Euf. Dem. 1. 7. Bas. Hier. Cyr. Theod. Proc. in Isa. 7. 8. & 9. 10. 11. & 12. Isa. 11. 1. & seq.

Inter Veteris Testamenti vaticinationes, quæ Messie adventum portendunt, celebratissima ea est, quæ undecimo & duodecimo Isaia extat capitibus, magnoque consensu à Christianis & Judæis Christo accommodatur: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet*: hæc humanam ejus naturam declarant. *Et requiescet super eum spiritus Domini*: hæc ipsius divinitatem significant. *Judicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra, & percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium*: his impositum Christo munus explicatur. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit, & reliqua futura per orbem pacis prænuntia, administrationis Christi effectum demonstrant. In die illa radix Jesse, qui sit in signum populorum, ipsam gentes deprecabuntur*: hæc ejus auctoritatem & potestatem notant: ista vero honores illi post mortem exhibitos: *Et erit sepulcrum ejus gloriosum*.

Isa. 11. 2, 3.

Quas ob res sequenti capite gratias Deo agit Propheta: *Ecce, inquit, Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem: haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. Quæ in se eventum habuisse Christus ostendebat, cum clamaret: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva. Rursum: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Cum Christianis itaque fatentur Judæi, floridum illum stolonem, de radice Jesse proditurum, eum esse Christum. Id asseverat Jonathan, asseverant & passim Thalmudistæ. Idem traditur & in Midrasch Thehillim, & in Beresith Ketanna, & apud R. Salomonem Jarchi, & R. Maimoniden.

Math. 7. 37.

Joh. 4. 13.

Proprium quoque id esse Messie, ut super eum requiescat Spiritus Domini, docetur in ultimo capite Thalmudici libri Sanhedrin, & in Beresith utraque, Rabba & Ketanna; idque auctore Isaia, non hoc solum quem tractamus loco, sed & quadragesimo secundo capite: *Dedi spiritum meum super eum; & sexagesimo primo, Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.* De Christo etiam dictum esse affirmat Beresith Rabba, *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum arguet.* Sequens comma Christo addicitur apud Paulum in altera ad Thessalonicenses: *Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui.* Iniquus ille, Antichristus est, qua in opinione Judæorum Magistrorum plerique fuerunt: alii Gog & Magog hic notari

Isa. 42. 1.

Isa. 61. 1.

Isa. 11. 3.

2. Theff. 2. 8.

volunt. Sed parvi id refert, constet modo, quod verum est, Judæos itidem ut Christianos Messia colon hoc tribuere. Sic Beresith utraque, Major & Minor, sic Midrasch Thehillim, & Midrasch Ruth. Subnexa aureæ velut ætatis, & animalium omnium concordia: descriptione Christi regnum adumbratur, quod & supra prædicat Isaias: *Et constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens* Isa. 2. 4. *contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Aliquorum autem Judaicæ *Çûmæ*, & nonnullorum quoque Christianorum, qui Hieronymi ævo Judaicis deliriis laborabant, tantus fuit stupor, ut hæc nude fumenda putarent; quorum vanitatem Hieronymus, & deinde doctissimus Maimonides exagitarunt. Allegorice quoque eadem interpretatus est R. David Kimchi. Christo etiam ista adjudicantur in Epistola ad Romanos: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Sic etiam in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim. Quorum omnium similia videre licet secundo Isaiæ capite, quo Christum prædici supra ostendimus. Duodecimum vero caput Christo adscribendum esse ex Chaldaica hujus & superioris capitis interpretatione colligitur. Atque utinam Hugo Grotius, vir nobilissimi ingenii, & excellentis doctrinæ, & ob locatam egregie in Librorum sacrorum interpretatione operam sæpe à nobis laudatus, hic quoque veniret laudandus, vel nostras saltem animadversiones effugere posset; libenter profecto, pro nostro adversus tantum virum studio, ab omni ejus suggillatione temperaremus. Sed quando potius esse debet veritatis studium, in eo præsertim opere, quod circa primæ veritatis indagacionem versatur, atque ita postulat candor noster, dicam libere, quod & jam supra dixi, valde mihi hanc ejus improbari rationem, qua Veteris Testamenti Prophetias ac typos, ad futuram Christi dispensacionem manifesto, & summo Interpretum omnium, qua Ebræorum, qua Christianorum consensu pertinentes, alio solet avertere, & ad temporum illorum historiam accommodare: latentia vero illic Christi mysteria, vel prætermittere omnino, vel perfunctorie delibare, & levi brachio perstringere. Quod passim quidem factum ab eo est, maxime vero his capitibus, quæ cum apertam & agnoscendam vel invitis Christi significacionem præ se ferant, universa tamen detorquet ad Ezechiam, & singulas prædictionis partes ipsi aptare fatagit. Christum vero illic sensu sublimiore laudari, obiter tantum & strictim fatetur; quatenus autem vaticinii membra particulatim ipsi congruant, ostendere negligit. In quo geminus est ipsius error, & quod in Ezechiam deflexit, quæ cadere in eum non poterant, & quod Christo invidisse visus est, quæ ipsi apertissime conveniebant. Nam ad id primum: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritum Domini Ezechiaæ perpetuo affuisse ait: tumne etiam, cum Merodach-Baladanis legatis pretiosam suam omnem suppellectilem & cimelia magnifice ostentavit? Non juxta beneficia, quæ accepit, retribuit, inquit Auctor Paralipomenon, quia elevatum est cor ejus, & facta est contra eum ira, & contra Judam & Jerusalem.* Quamobrem Dei ipse quidem minas; pœnas vero etiam progenies ipsius experta est. Ad id quod subnectit Propheta, futurum ut super florem de radice Jesse ortum requiescat Spiritus fortitudinis, Ezechiaæ constantiam in adversis notari opinatur Grotius, quam tempore Sennacheribi egregie testatus sit: tumne, cum audita Sennacheribi adversum se suscepta expeditione, ad eum misit nuntios in Lachis, dicens: *Peccavi, recede à me, & omne quod imposueris mihi feram, quod & re præstitit, missa ad eum magna auri & argenti vi, spoliato etiam ad id ipso Dei Templo, & refixis laminis aureis, quas ad valvas affixerat? tumne, cum ex morbo decumbens, & morti proximus, terrore mortis perculsus stetit stetu magno? Quamquam ejus fortitudinem alias in sacris Literis prædicari non infitior. Ecquando vero percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interfecit impium? Præces ipsius ad Deum interpretatur Grotius, per quas Assyrium confecit, quod quam violentè detortum sit, Lector existimet: hic enim, ut alias sæpe, *Virga regiam potestatem denotat; ut Psalmo secundo: Reges eos in virga ferrea; & quadragesimo quarto: Virga directionis, virga regni tui; & centesimo nono: Virgam virtutis tua emitet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.* Quibus sententiis regia Christi præsignificatur potestas, humilium vero Ezechiaæ precationum ad Deum effectus minime exprimitur. Quid eximium vero præ cæteris habuit pax illa, quæ post profligatum Sennacheribum in Judæa floruit, ut tanta verborum & sententiarum amplificatione celebraretur, & ad miraculum usque extolleretur? Addit Prophetia: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur: Ad Ezechiam, inquit Grotius, concurrent multi ex gentibus ad verum Deum conversi; quod nullo Scripturæ sacrae testimonio nititur: sed & quædam repugnant. Nam cum scripserit Isaias: Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, liquet nondum egressam esse virgam hanc, nec florem illum ascendisse, cum vaticinia hæc**

Hier. in Isa. 11.
6.
Maim. in Jad.
Chazac. Patr.
4. libr. De Reg.
cap. 12.
Rom. 15. 15.

2. Par. 32. 35.

Psal. 2. 9.

Psal. 44. 7.

Psal. 109. 4.

Isa. 11. 10.

ederentur. At jam natus erat Ezechias: quippe hæc Achazo regnante scripta esse septimum caput ostendit. Regnavit autem Achazus annos sexdecim: cui cum successit Ezechias, annum agebat quintum & vicesimum. Ergo jam in vivis erat Ezechias. Unde efficitur nulla ratione hoc Isaiæ dictum ad eum accommodari. Eadem certe de Messia, vel Judæis ipsis testibus, iterata extant Isaiæ quadragesimo secundo capite, quæ undecimo: *Eccè servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & limum fumigans non extinguet, veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insule expectabunt.* Et paulo post: *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.* Si quis duo hæc invicem contendat testimonia, eodem pertinere comperiet, & sibi lucem ac robur conciliare. Et tamen Grotius priore ad Ezechiam deflexo, posterius ad Isaiam torquet: multiplex quippe est erroris trames, unicus veritatis. Multo etiam minus in Josiam cadere ista possunt, quem hic notatum esse opinati sunt quidam, cum nec Ezechie splendorem ac divitias æquaverit, & Pharaonem Nechao Ægypti regem temere ac præter voluntatem Dei aggressus, miserabiliter confossus perierit; nedum mors ejus fuerit gloriosa, quam ut pote infelicem & acerbam tandiu lamentis populares ejus sunt profecuti. Vanum autem est & nulla legitima auctoritate firmatum, quod commentus est R. Isaac Abrabaniel, Josiam propter gentis suæ nequitiam interisse. Judæis vero ab Hieronymo memoratis, qui vaticinationes istas nondum exitum habuisse, sed in fine rerum habituras esse, tuncque exoriturum esse Christum rentur, litem hic non moveo, cum Christum hic prædici fateantur, quod unum obtinere Propositione hac constitui.

- Isa. 28. Diximus superius lapidis symbolo Christum sic adumbrari in Psalmo centesimo decimo septimo: *Lapidem quem reprobarerunt edificantes, hic factus est in caput anguli.* Eodem symbolo usum quoque diximus Isaiam alio loco, cum Christum futurum dixit lapidem offensionis & petram scandali, ex cujus offensione plurimos contritum iri. In didem quoque expressum esse notavimus istud Isaiæ: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mitam in fundamentum Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet;* vel juxta aliam lectionem, quam secuti sunt Petrus & Paulus, *non confundetur.* Hoc ergo præter, quod Jesu addixerunt Petrus & Paulus, Messia quoque R. Selomoh addixit.
- Splendidis vero indicis præmonstratur Christus toto tricesimo quinto capite Isaiæ, potissimum vero hac clausula: *Deus ipse venit, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua minorum.* Et mox: *Erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam:* Deinde: *Et redemti à Domino convertentur, & venient cum laude, & lætitia sempiterna super caput eorum.* In iis Christo adscribendis cum Christianis conspirant Judæi, qui ex hoc capite miracula quædam commenti sunt, in suam gratiam olim à Christo edenda, cum reditum ipsis in Judæam parabit. Quin & ex postremo hoc quod attuli commate probat R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, pœnis Gehennæ damnatos per Messiam liberatum iri, & Paradisum ipsis fore referendum. Sed missis horum suffragiis, liquet profecto nulli, vel Regi Judæorum, vel Prophetæ, imo nec mortali homini congruere posse ea miracula, quæ hic patrandæ promittuntur: at Christo congruere demonstrat Isaias cum ait: *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum:* & alibi: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Idem demonstrant & hæc Ezechielis ex persona Christi: *Quod confractum fuerat, alligabo: & quod infirmum fuerat, consolidabo.* Quæ in Christo Jesu completa esse una est vox Scriptorum omnium Novi Testamenti.
- Manifestas etiam venturi Christi testificationes, fatentibus Judæis, præfert Isaiæ quadragesimum caput: *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur; & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt præva in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbitis omnis caro quod os Domini locutum est.* Similia de Christo prædicuntur quadragesimo secundo capite. Pergit deinde: *Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem: exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet; & brachium eius dominabitur; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, factus ipse portabit.* Hæc in Messiam convenire tradunt R. Aben Ezra, & David Kimchi, & merito id quidem

id quidem; nam insolitum Dei adventum, & inusitatum humanarum rerum administrationem hic prædicari manifestum est: at solennia ineptiunt, cum solitudinis muniendas vias, & scabritiem ac asperitates complanandas ex hoc Isaïæ prædicto colligunt, ut inoffenso pede avitam terram repetant. Nec ab Isaïa modo typo pastoris exprimitur Christus, sed & à Jeremia: *Qui dispersit Israël, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum:* & ab Ezechiele: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dispersarum, sic visitabo oves meas:* tum alio loco: *Et servus meus David rex super eos, & pastor unius erit omnium eorum:* à Michæa etiam: *In unum conducam reliquias Israël; pariter ponam illum quasi gregem in ovili:* & à Zacharia: *Percute pastorem, & dispergentur oves.* Eodem symbolo Christum Jesum exhibent Apostoli. *Pastorem magnum ovium,* dicit Paulus; *Petrus Pastorem & Episcopum animarum nostrarum,* & *Principem pastorum.*

Jerem. 31. 10.

Ezech. 34. 11

12. & 37. 24.

Mich. 2. 12.

Zach. 13. 7.

Ebr. 13. 20.

1. Petr. 2. 25.

& 5. 4.

Isa. 42.

Ex quadragesimo secundo capite Isaïæ multa in Novum Testamentum traducta, & Christo Jesu aptata licet animadvertere: unde proclivis existimatio est creditum vulgo fuisse Christi Jesu temporibus, Messie adventum capite hoc prædici. Sic enim arbitror, ut jam supra dixi, quæ Veteris Testamenti prædictiones Jesu accommodatae in Novo reperuntur, eas tanquam Christi certo prænuntias hac tempestate vulgo fuisse habitas, proindeque utilissimum id esse visum Novi Testamenti Scriptoribus argumentum ad comprobendam Christianam fidem. *Ecce servus meus,* inquit Isaïas, *suscipiam eum, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.* Totum hoc comma cum sequentibus Christo Jesu addicit Mattheus. Nempe hic ipse notatur, de quo alio loco ait Isaïas: *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum:* & rursus: *Justificabit ipse justus servus meus multos:* & Jesum Dominum formam servi accepisse scribit Paulus; *in eoque sibi complacuisse* clara voce de cælo edita Deus non semel testatus est, & primum quidem cum Dei Spiritus columbæ specie super eum lapsus esset: quæ de Christo ab Isaïa jam supra vidimus prædicta his verbis: *Et requiescet super eum spiritus Domini.* Ad dicit Isaïas: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insule expectabunt:* & jam ante vaticinatus fuerat Jacobus futurum Christum expectationem gentium. Idem infra de Christo verba facturus: *Audite insule, & attendite populi de longe:* & rursus: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt.* Psalmi vero septuagesimi primi, quem Christo prænuntiando dicatum esse supra ostendimus, initium hoc est: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis.* Et in Evangelio Johannis sic Jesus ipse de se: *Neque enim Pater judicavit quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Pergit deinde Isaïas: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium: ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vincitum, de domo carceris sedentes in tenebris.* Et jam ante præmonuerat Isaïas nono capite, quo Christum prædictum esse ostendimus, futurum ut *Populus, qui ambulabat in tenebris, visurus esset lucem magnam.* Idem de Christo apertius alio loco: *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & faces Israël convertendas.* *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.* Deinde: *Servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceres his qui vinciti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.* Et hoc ipso loco tricesimi quinti capitis, cui vaticinationem de Christo venturo inesse docui: *Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt.* Adde istud meridiana luce clarius: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiaandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem:* quæ in se evenisse Jesus Dominus Nazarethi inter populares suos publice prædicavit. Subjicit Isaïas: *Desertos faciam montes & colles, & omne gramen eorum exsiccabo, & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam: ducam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam, ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta.* Quorum consimilia ista sunt, quæ supra de Christo nuntiata fuisse probavimus: *Et erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam.* Rursus: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas.* Opponi potest Septuaginta Interpretum auctoritas, qui ad Judaicam gentem hæc videntur deflexisse: sic enim primum capitis comma reddiderunt: *ιακώβ ο παῖς μου, ἀντιλήθημαι αὐτὸν ἰσραὴλ ο ἑλεχτός μου, ἔσθω δὲ ὁ δὲ αὐτῶν ἢ ἰσραὴλ μου. Jacob servus meus, suscipiam eum: Israël electus meus, suscepit eum anima mea.* Hanc scripturam repræsentavit Justinus disputans ad

Isa. 42. 1.

Matth. 12. 13.

& seq.

Isa. 49. 5.

Isa. 53. 11.

Philipp. 2. 6.

Matth. 3. 17.

& 17. 5.

Isa. 11. 2.

Isa. 42. 4.

Isa. 49. 1.

Isa. 51. 5.

Joh. 5. 22.

Isa. 42. 6, 7.

Isa. 9. 1, 2.

Isa. 49. 6, 8.

Isa. 35. 4, 5.

Isa. 6. 1.

Luc. 4. 18.

Isa. 42. 15, 16.

Isa. 35. 8.

Isa. 40. 3, 4.

- versus Tryphonem, quæ nec reliquis Interpretibus, præter eos qui Septuaginta Senes secuti sunt, neque Ebraico ipsi exemplari consentit, nec à Matthæo agnoscitur, ut ab Eusebio & Hieronymo observatum est. Sed verum tamen sensum retinuit Justinus, & Jacobi ac Israël nominibus Christum hic signari docuit, quod & ipsos Senes Septuaginta verisimillimum mihi sit intellexisse; vel *σωσδοξήσις*, usurpato Israël nomine, pro eo qui Israël prognatus & Israëlita gentis pars erat; quemadmodum Jacobi, & Israël, & seminis Abrahami nominibus affici Christum tradit Theodoretus; quemadmodum & David alibi Christus appellatur; & quemadmodum Albanos Romani dicuntur devicisse, quamvis unius Horatii virute parta ipsis victoria sit: vel potius typo pro re signata usurpato, quod haudquaquam novum & insolens est; Christi autem typus fuit Israël, qui ut adversus Angelum Dei tota nocte luctatus, neque tamen victus est, sic Christus Dei patris iræ se opposuit, eaque placata quasi victor iræ illius extitit. Ergo & Christum Israël nomine infra Isaïas sic compellat: *Servus meus es tu, Israël, quia in te glorior.* Alioqui nonnulla extant hoc capite quæ de Israëlita populo dicta esse nemo sibi persuadere queat, quod recte Eusebius animadvertit; velut illud: *Legem ejus insule expectabunt.* Ecquando vero Israëlitis paruerunt sitæ ad occasum gentes, quæ insularum vocabulo notantur? Quid hoc vero est: *Dedi te in fœdus populi?* quod perinde esset ut si dixisset, *Dedi populum in fœdus populi.* Subest deinde: *Quis cæcus nisi servus meus, & surdus nisi ad quem nuntios misi?* & quæ his subnexa sunt, quibus Israëlitarum impietatem à Deo argui autumant optimi Interpretes, & in his Hieronymus, Cyrillus, & Procopius. Quis credat autem Judaico populo cæcitate exprobrasse Deum, de quo sic proxime disseruerat: *Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.* Deinde: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.* Contraria hæc sunt & simul pugnant, quæ non aliter componi possunt, quam si hic Christum, illic Israëlitam gentem intelligas. Multo etiam minus convenire ista possunt Isaïæ, quem hic à Deo compelliari Grotius opinatur. Quamvis autem superiori capite & sequenti Judaica gens Israël & Jacobi vocabulis notetur, non idcirco concedimus eandem quoque hic notatam Septuaginta Senes existimasse. Sciebant illi quippe vocabula eadem alias aliasque subire significationes, & eodem sæpe capite sensum mutare. Ut ut est, in sola certe Septuaginta Magistrorum interpretatione vitiositas hæc reperitur. Vitiositatem dico, quæ primigenium exemplar adulteravit, & suppositas intrusit voces, quæ ex Ebraicis fontibus non manarunt, nec in Aquila comparent, aut Theodotione, aut Symmacho, & jam ante Eusebium obelo fuerant inducæ, uti ipse testificatur, & quas in Evangelium non admiserat Matthæus, qui totum comma transtulit. Venturi porro Christi mysterium capite hoc explicari palam prædicat Jonathas ben Uziel. Adem & in Midrasch Thehillim reperies, & apud R. Davidem Kimchi, & Maimoniden.
- Præcinitur quoque Messias in quadragesimo nono capite Isaïæ: *Audite insula, & attendite populi de longe: Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Et posuit os meum quasi gladium acutum: in umbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in phœtra sua abscondit me: & dixit mihi, Servus meus es tu, Israël, quia in te glorior.* Hæc paria sunt istorum Isaïæ, quæ infra pertinere ostendam ad Christum: *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Paria sunt & istorum ejusdem, quæ Christo congruere supra docui: *Percutiet terram virga iræ suæ, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Ergo cum se Johanni spectandum daret Christus in Apocalypsi, *De ore ejus gladius utraque parte acutus exibat:* Apostolis vero suis aiebat: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Unde Paulus in Epistola ad Ebræos: *Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Phocylides scriptor *ῥουδανῶν*, vir Christianus, vel Christianorum certe doctrinis imbutus:

Ἔδωκεν τῷ λόγῳ ἀντὶ τῆς ἀκρότης αὐτοῦ ὡς ἄνευ.
Telum est homini sermo, ferro acutius.

- Acute quoque sagittæ Christo, sic tanquam viro bellatori tribuuntur in quadragesimo quarto Psalmo, quod constat vaticiniis de Christo. Servum denique Dei Christum jam supra ab Isaïa dictum proxime notavimus. Pergit Isaïas: *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini, Deus meus factus est fortitudo mea: & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandum tribus Jacob, & facies Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra: quæ Messiam, &*

Messiae officium perspicue exponunt. At illustriora etiam quae sequuntur: *Hac dicit Dominus redemptor Israël, sanctus ejus, ad contentibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum; Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est; & sanctum Israël, qui elegit te.* Idem de Christo praedictum jam supraprehendimus in his Psalmi septuagesimi primi: *Reges Tharsis & insula munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent. & adorabunt eum omnes reges terra, omnes gentes servient ei.* Rursus Isaias: *Hac dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die sabbathi auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas; ut diceretis his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum: non esurient, neque sitient, & non percutiet eos aestus & Sol; quia miserator eorum reges eos, & ad fontes aquarum potabit eos: & ponam omnes montes meos in viam, & semina mea exaltabuntur.* His similia, ac propemodum eadem, quadragesimo secundo capite de Christo Jesu, quem Simeon vir pius *Lumen ad revelationem gentium* appellaverat, ad se quoque pertinere arbitrati Jesu Christi ministri Paulus & Barnabas, sic apud Antiochenos Pisidas disserabant: *Sic enim praecepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terra.* Sic quoque Jesus ipse Paulum alloquebatur: *Ad hoc apparui tibi, ut constituam te ministrum, & testem eorum quae vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, & de potestate Sathanae ad Deum.* Quippe hoc ipse jam ante fuerat effatus: *Qui credit in me, opera quae ego facio & ipse faciet: & postea: Verba quae dedisti mihi, dedi eis.* Tempus illud placitum, & diem salutis, hoc tempus esse vult Paulus, quo per Christi Jesu mortem parva hominibus gratia est: sic enim scribit ad Corinthios: *Adjuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Christi recipiatis: aut enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Eos qui Agni Christi videlicet Jesu sanguine fuerint abluti, non famis, aut sitis, vel aestus incommoda fore sensuros ex his Isaiæ praedictis probat Johannes in Apocalypsi. Quos hic ad fontes aquarum poturum Christum praedicit Isaias, eosdem hausturos aquas in gaudio de fontibus Salvatoris praedixerat capite duodecimo, quo praenuntiarum Christum docuimus. Totum hoc de se ipsum praedicasse Isaiam contendebant olim nonnulli, ut testatur Procopius. Contendunt hoc ipsum Ebraeorum Magistri, etsi non omnes, nam hic agnoscitur Christus in Midrasch Thehillim. Verum quis hæc in Isaiam eventum habuisse putet? *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra:* Isai. 49. 6. & illa quoque: *Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est; & sanctum Israël, quia elegit te: & ista praecipue: Dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceretis his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.* Qui depromptorum hæcenus ex Isaiæ testimoniorum meminerit, minime is profecto dubitabit, quin Christi quoque *ὀμνῶντα* sint ista de quinquagesimo primo ejusdem capite: *Attendite ad me, popule meus, & tribus mea, me audite, quia Lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos iudicabunt: me insula expectabunt, & brachium meum susstinebunt.* His enim verbis Christum ab Isaiam promissum jam supra vidimus: *De Sion exiit lex, & verbum Domini de Jerusalem, & iudicabit gentes, & arguet populos multos: & deinde: Domus Jacob, venite, & ambulemus in nomine Domini.* Vidimus & sæpe Christum lucem gentium dictum. Vidimus id quoque Christi proprium, ac illorum pene germanum: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insula expectabunt.* Sic alibi quoque Isaias ex Christi persona: *Me enim insula expectant, & naves maris.* Alio vero loco Christum apertissime nuntiaturus, hoc utitur exordio: *Brachium Domini cui revelatum est? Denotatur etiam Christus hoc commate quinquagesimi primi capitis: Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus mee protexi te, ut plantes calos & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Simile hoc quoque est, quod de Christo ab Isaiam dictum proxime vidimus: *Posuit os meum quasi gladium acutum, in umbra manus mee protexit me, & dixit, Servus meus es tu Israël.* Scio existimasse Cyrillum dicta illa à Deo hominibus piis & fidelibus, sed istam tamen Dei manum Christum esse vult, & proxime deprompta à nobis capitis hujus verba ad Christum spectare. Infra quoque Isaias caeli novi & terræ novæ creationem in Christo non semel pollicetur. Nec hic indictam praeterire possum Grotii interpretationem, parum sane veritati ac pietati consentaneam, qua *Cyrum Justum & Salvatoris* vocabulis hic notatum esse contendit, insularum vero nomine Perlas signi-

ficari; gentem tam insularem, quam Germaniam. Profecto si nulla certior est Auctoris exponendi ratio, quam per ejusdem verba, sensum loci hujus excipiemus ex aliis locis, in quibus dictum non semel ab Isaiâ notavimus, Christum ab insulis expectari. Qua voce cum Gentes omnes, tum ea designantur potissimum ab Ebraeis Scriptoris, quæ spectant ad occasum; quippe quæ mari tantum ab iis adiri possint. Apud eas autem præcipue florere videmus Jesu Christi cultum, juxta Isaiæ prædictiones. Dicat deinde Grotius, utrumne Perlas intellexerit Isaias, cum dixit ex persona Christi: *Me insula expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe.* Haudquaquam vero prædictum hoc adscripsisset Cyro, si partium ejus ἀνατολῶν observasset. *Lex*, inquit Isaias, à me exiit, & *judicium meum in lucem populorum requiescet*: legem populo suo spondet Deus: tum per quem ferenda sit lex ista statim subjicit: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt.* Ergo Ebraeorum legislator Cyrus fuit, quod non puto Grotium facile concessurum. Videat, utrumne in Cyrum, an in Christum cadant testimonia Isaiæ consimilia, quæ à nobis adducta sunt, & quibus mysteria Christi manifesto subesse demonstravimus. Videat postremo, utri aptius convenient *Justi & Salvatoris* cognomina, Christo, an Cyro.

Venimus tandem ad celeberrimum Isaiæ & clarissimum de Christo testimonium, quod in quinquagesimo secundi capitis septimo versu exorsum, ad usque sequentis capitis finem pertingit. Parum caute sane factum est, quod hæc apta sponte sua & connexa, in duas partes dissociata sunt, neglecta argumenti serie & coherencia, ac auctoritate Veterum, Justinus, Origenis, & Augustini, qui hæc conjunxerunt simul, & uno tenore repræsentarunt; ut unicam Prophetiam, tricesimam nempe Isaiæ, apud Ebraeos ista constituunt. Pericopes autem hujus initium à decimo tertio commate repetunt, Justinus à decimo, nos Procopium secuti à septimo. Magnum profecto aliquid & inexpectatum portendit hoc exordium: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Quibus Evangelii nuntiationem significari non semel docet Paulus, regni nempe Messiae: quod pleno ore Prophetas omnes promittere, partim jam probatum est, partim uberius probabitur infra. Addit Isaias futurum ut Prophetæ prospectam mentis oculis Sionis emendationem palam prædicent. Tum ad lætitiâ adhortatur Hierosolymitas, propter parata illis à Deo solatia, futuramque eorum redemptionem, & salutem iis eximio Dei beneficio comparandam: cuius ut mereantur fieri compotes, jubet illos mundari, eluendo nempe labes animi salubri poenitentia. Subnectit deinde ex Dei persona: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.* Messiam Deus servum suum sæpe appellat, ut supra à nobis observatum est. Humilitatem præterea ejus & obscuritatem prædicat, quam summa deinde gloria consequatur. Quo respexisse videtur Paulus, cum ad Philippenses de Christo hæc scriberet: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Deinde futurum prænuntiat Isaias, ut gentes plurimas aspergat, nempe *parva quæ dicitur*, vel ut alii interpretantur, *dispergat*, aut juxta alios, *doceat*: hæc quippe omnia ad officium Messiae pertinent, adeo ut reges stupore defixi ne hiscant quidem, cum cultum ejus per orbem increbrescere, eique gentes barbaras se dedere videbunt. Quæ itidem de Christo Paulus interpretatur in Epistola ad Romanos. Neque ab his ablu- dit Ebraeorum doctrina: nam in Midrasch Schir Hasschirim Messiae pronuntiatum hoc esse dicitur: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem!* Jam illud vero: *Ecce intelliget servus meus*, & sequentia, ad Messiam spectare docetur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in Expositionibus R. Selomohi Jarchi, & R. Isaaci Abrahamielis, & R. Moses Alshechi, qui & id à Magistris suis accepisse se aiunt: item in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim, & in Thanchuma.

His animadversis confectarium est ad Christum quoque sequens caput, quod priori huic coheret, pertinere. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra siccanti.* Sub radicis, & germinis, & virgæ, & furculi symbolo denotari Christum constat: sic Balaamus in libro Numerorum: *Consurget virga de Israël*: sic supra Isaias: *In die illa erit germen Domini in magnificentia*: & aliquanto post: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Jeremias quoque: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum*: & Johannes in Apocalypsi: *Vicit leo de tribu Juda, radix David.* Itaque Christo Jesu hæc adscribunt Johannes & Paulus; adscribit & R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, & Maimonides in Epistolis. Appellatur deinde ab

Isa. 60. 9.

Isa. 51. 7, & seq. & 53.

Justin. Apol. 2. & in Tryph. Orig. contr. Cels. libr. 1. Aug. De civit. Dei libr. 18. cap. 29. Just. Dial. cum Tryph. Proc. in Isa. 51. Isa. 51. 7. Rom. 10. 15. Eph. 6. 15.

Isa. 51. 19.

Phil. 2. 8, 9.

Rom. 15. 21.

Isa. 51. 1, & seq.

Num. 24. 17. Isa. 4. 2. Isa. 11. 1.

Apoc. 5. 5.

Iſaia, *Deſpectus & noviffimus virorum, vir dolorum, & ſciens infirmitatem.* Sic & in Pſal-
 mo viceſimo primo, cui præclara inſunt de Chriſto vaticinia: *Ego autem ſum vermis,*
 & non homo, opprobrium hominum, & abjeſtio plebis: ſic ſupra Iſaias: *Hæc dicit Dominus*
 ad contemtilibilem animam: & iterum: *Sic inglorius erit inter viros aſpectus ejus.* Unde
 Marcus: *Scriptum eſt in Filium hominis, ut multa patiatur, & contemnatur.* Nec aliter
 Abrabaniel. Subeſt apud Iſaiam: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe*
portavit. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, atritus eſt propter ſcclera no-
ſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus. Ex Matthæi & Petri
 teſtimoniis apparet exiſtiſſime Veteres de Chriſto hæc eſſe didiſſe. Sic etiam Jonathan,
 hic & per totum fere caput. Sic Gemara capite ultimo libri Sanhedrin, unde diſci-
 mus Judæos ex vaticinio hoc Iſaiæ male accepto finxiſſe ſibi Meſſiam lepris laboratur-
 rum, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſellurum. Quod calculo ſuo
 confirmat R. Selomoh Jarchi. Longiſſime hi quidem recedunt à veteribus illis Rabbi-
 nis, quos opinatos eſſe refert R. Selomoh, mulieris capillo devinctum Meſſiam jacere
 in Paradifi ambulacris, perverſe eo torquentes comma quintum ſextimi capitis Can-
 tici Canticorum. Refertur & ad Meſſiam hoc Iſaiæ prædictum in Siphre, libro ve-
 teri, qui Thalmude ipſo habetur antiquior, & in Bereſith Rabba R. Moſis Hadar-
 ſan. Subdit Iſaias: *Omnēs nos quaſi oves erravimus, unusquiſque in viam ſuam declinavit,*
 & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum. Conſtat ſibi Petrus, & id quoque
 Chriſto tribuit; ac merito, qui & ſuperiora ei tribuerat. Eodem flexit ſequentia
 commata Philippus in Actis, cum Eunuchum Candaces ad fidem capeſſendam inſti-
 tueret. Ergo iſta ſatis indicant, quo reliqua pars capitis pertineat, in qua Chriſti in-
 nocentia, & mors, & mortis genus ac fructus prædicuntur: *ſi poſuerit, inquit, pro*
peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur.
Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & ſaturabitur: in ſcientia juſtificabit ipſe juſtus
ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſperſiam ei plurimos, & for-
tium dividet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſccleratis reputa-
tus eſt; & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogavit: quæ præclara ſane
ſunt. Fortium ſpolia diviſurum eum ait; quemadmodum ſupra nomen ipſi futurum
prædixit: Accelera ſpolia detrahere, feſtina pradari. Quæcunque autem continentur hæc
pericope, ſic per neceſſariam ἀλληγορίαν apta ſunt ex ſuperioribus, ut qui unum ad-
ſcripſerit Chriſto, alterum quoque eidem adſcribere neceſſe habeat. Quo magis mi-
ror Judæorum impudentem audaciam, qui cum poſtremam quinquageſimi ſecundi ca-
pitis partem à priſcis Magiſtris ſuis Chriſto applicari fateantur, ſequens tamen illud,
cujus lucem ferre non poſſunt, & alio detorquent ipſi, & ab iisdem detorqueri per-
tendunt. Quod etſi aliis argumentis oſtendi eſſe falſiſſimum, ſatis tamen utroſque, &
priſcos, & recentiores coarguit capitis utriuſque ſeries & connexio, ita colligata ac
conferta, ut unius ejuſdemque argumenti contextus, continua & nuſquam interrump-
tæ orationis complexio appareat. Itaque nulla certa ipſis ac conſtans in hoc inter-
pretando capite opinio eſt. R. Moſes Alſchech ſecundum comma capitis hujus expo-
nens, Magiſtros ait, qui ſuperiora Regi Meſſiæ tribuerant, hos ſequentes Juſto cuius
adſcribere, qui amoris in hac vita perfert anguſtias. Quod cum amplectatur ipſe,
quippe priſcarum doctrinarum ſatis retinens, in nono tamen commate aliam tenet ratio-
nem, & quæ nulli certæ perſonæ applicaverat, Moſi tandem addidit, atque ita Prophe-
tiam hanc, quam unicam Judæi conſtituere ſolent, triceſimam videlicet, in tria mem-
bra ſecat, quorum prius in Meſſiam ſit conferendum, ſecundum à ſecundo comma-
te quinquageſimi tertii capitis exorſum, in Juſtum illum quemvis virum, tertium de-
nique in Moſem, quem tamen videtur ſic tanquam Juſti illius exemplum proponere.
Quæ interpretatio id habet commodi, quod cum Juſtum quempiam ſecundo mem-
bro notari ſtatuat, Meſſiam non excludit, Moſem vero in tertio cum locat, non tan-
quam definite ſignificatum, ſed tanquam Juſti illius exemplum admittit. R. Iſaac
Abrabaniel fatetur etiam ſuperiora de Chriſto interpretatos eſſe Veteres, & primum
præterea fortaiſſe huiusce capitis comma, at reliquam ejus partem ad populum Iſraë-
liticum vult referri. Atque id quidem priore ſua expoſitione. Quam ſententiam à re-
centioribus Judæis, Jarchio, Kimchio, aliisque magno conſenſu propugnata, veteres
Judæos tenuiſſe tradit quoque Origenes in libris contra Cellum. Verum cujuſnam
tandem dolores portavit Judaica gens? ecquis ejus livore ſanatus eſt? an morti obla-
ta eſt, quia ipſa voluit? an iniquitatem non fecit, nec dolus fuiſt in ore ejus? an denique
Deus populum Judaicum propter peccata populi ſui percuffit? quod abſurdum dictum
eſt. Quis non ex loci hujus lectione ſatis intelligit, non agi hic de multis hominibus,
ſed de uno aliquo? Ergo hujus demum opinionis Abrabanielem pœnituit, cum al-
teram ſuam expoſitionem pertexeret, & Joſiam hic intelligi ſanxit. Idem allegoricas

interpretationes hic admittit nonnunquam, si sibi utiles sint; nonnunquam respuit, si rationibus suis adversentur. Vanitatem hominis satis ipsius inconstantia coarguit. Ejusmodi præterea argumento usus est, quod nobis valde conducibile esse dixi. Petitur illud ex serie orationis, in qua cum populi Judaici supra, infraque mentio fiat, mentionem hic quoque ejus fieri concludit. At suo sibi jugulatur gladio, nam cum Christi mentionem in fine superioris capitis & hujus initio fieri Veterum adductus auctoritate falsus sit, idem huic quoque capiti subesse argumentum fateri debuit. Verum ne primum quidem versiculum capitis hujus sibi Christum vindicare patitur. Adde nec ipsi deinde tanti fuisse hoc argumentum, ut non priore repudiata explicatione novam ascisceret, & in medio hocce de populo Judaico sermone celebratum ab Isaia fuisse Josiam pertenderet. Quæ posterior sententia minus etiam tolerabilis est, cum contra Dei interdictum pugnasse Josiam sacra testentur Literæ, nec ulla ratione dici possit livore ejus sanatos esse Judæos, aut ipsum volentem interiisse, & ad certam mortem ivisse, aut illatam silentio sustinuisse, cum eam effugere conatus sit, cumque prelio ad curandum vulnus excessisse eum tradant Paralipomena, aut propter obitam mortem spolia fortium divisisse. Hæc obiter: nec adversus horum Judæorum disputaciones deesse nobis defensio longior, quam cum viri docti suscipere jam occuparint, addendum duntaxat superest, versum nonum: *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua*, quem in Mosem convertit Alschech, ab aliis quos sequitur Aben Ezra ad Judæos in exilio mortuos, & gentes Israël ditiores detorqueri. Postremum quoque comma iisdem adjudicat: quod Siphre, & liber Thalmudicus Sotah, perinde ut Alschech, Mosi adscribunt. Quæ opinionum varietas ex falsitatis fonte proficiscitur, omnesque integritatem Prophetiæ luxant & coherentiam abrumpunt. Unum præ reliquis Grotium mirari subit, qui Saadium Gaonem ducem secutus, ducem ipse se Christianis quibusdam nimis facile sequacibus præbens, totam hanc vaticinationem, quam ne Judæi quidem nobis integram eripiunt, ipse tamen extorquere studet, & quicquid à versu septimo capitis quinquagesimi secundi ad calcem usque sequentis pertinet, Jeremiam, ipsiusque adversos casus, contumelias, ignominias, carcerem, & demum gloriam proprie ac præcipue præmonstrare asseverat, ad Christum vero eatenus pertinere, quatenus ejus figura fuit Jeremias, remote videlicet & oblique. Quamvis enim ista in Jeremiam quidem prius congruere dicat, sed potius, sublimiusque, sæpe etiam magis *קרא לישו* in Christum, singulas tamen prædictionis partes persequitur accurate, ut Jeremiæ accommodet, de Christo plane securus, quem leviter ac ne vix quidem attingit. Hujus tamen interpretationem si quis resecat ad vivum, & propius aspiciat, absonam illam in multis & parum congruam deprehendit. Nam id interpretans: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, ait Isaïam hæc affingere Judæis, talia post captam Urbem dicturus: Hæc immeritus tulit, quæ nos meriti sumus. Primum quæro an *dolores nostri* recte dici possint, qui utcumque nobis debiti, numquam tamen ad nos perveniunt. Deinde utri potius credendum, Grotione nobile hoc prædictum sic interpretanti, an Isaïæ ipsi mentem suam subinde sic exponenti: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra*: tum: *Propter scelus populi mei percussus eum*. Atqui diversa hæc sunt: Scelera nostra causa fuerunt cur plecteretur, eaque supplicio suo expiavit, quod vult Isaïas, & Christo congruit, non Jeremiæ; & Pœnas tulit immerito, quas nos commeriti sumus, quod vult Grotius, & utrique congruit. Sic deinde exponit ista: *Disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus*; Pacem & salutem fuissetem consecuti, si monitis ejus paruissemus. Quæ per indicativum reddita, uti reddi debuerant, quemadmodum totius capitis contextus ostendit, in Jeremia vera non erant, per potentialem autem modum exposita, uti exponuntur à Grotio, ut ad Jeremiam flexi queant, Christo non convenient: vere enim livore ejus sanamur *דוּלֵנוּ*, non *קִבְלֵנוּ*. Quis non videt præterea idem istis significasse Prophetam, ac illis: *Dolores nostros ipse portavit*: quæ cum per modum potentialem neque reddiderit Grotius, neque reddi possint, frustra ac præter rationem modus ille hic adhibebitur, qui supra adhibitus non est. Falsum denique est quod ait, Ebræos potentialem modum, non aliter quam per indicativum posse exprimere, cum per futurum etiam exprimat. Quam vero recte hæc Jeremiæ conveniunt: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum*? tumne, cum in nervum missus à Phasüre, indeque educus, maximas illi calamitates vaticinabatur, dein suas ipse conquerebatur miserias, & natalem demum suum execrabatur? tumne, cum à Sacerdotibus & Prophetis comprehensus, & supplicio proximus, mortem deprecabatur? tumne, cum Sedeciam supplici hac oratione obtestabatur: *Nunc ergo audi, obsecro, Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conspectu tuo, & ne me remittas in domum Jonathan scribe, ne moriar ibi*; & cum iterum à Sedecia accersitus, & de futuris

2. Par. 35. 25.

Joc. 37. 19.

interrogatus, *Si annuntiavero tibi*, inquit, *numquid non interficies me?* Nimius essem, si singula persequeretur: definam in his duobus: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Dicit Grotius, ecquanam prole unquam auctus sit Jeremias, quem virginitatem servasse scribit Hieronymus. Deinde: *Abscissus est de terra viventium*: quibus consonant ista: *Dabit impius pro sepultura, & divitem pro morte sua*: tum: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum*: & mox: *Tradidit in mortem animam suam*: hæc tum contigisse vult Grotius, cum in lacum cœnosum demissus est, & cum se ipse mortis periculis pro tuenda veritate objecit. Verum hic rursus ad totius Prophetiæ connexionem attendi velim; manifestum procul dubio erit ex tot consimilibus locutionibus veram mortem significari. Idem persuadet & istud: *Ipsè vulneratus est*, לְחַרְבֵּי , propter iniquitates nostras, quibus mors exprimi videtur: nam לְחַרְבֵּי non vulneratum solum, sed & trucidatum significat. Itaque caput hoc, ut docui, Abrahaniel aptabat Josiæ, qui sagitta trajectus occubuit. Candidius ac verius de prædictionis hujus sententia disseruit Grotius in libro De veritate religionis Christianæ, ubi confutato Judæorum commento, qui Judaicam gentem hic denotari volunt, totam Prophetiam Christo asseruit. Jam vero ut dissertationem hanc compendiosam faciam, ex his quæ supra disputata sunt, manifestum est corruere aliorum quorundam Judæorum opiniones, quorum alii ad Abrahamum, alii ad Angelos ministerii hæc torquere conati sunt. At Messia clarissimo suffragio adscripsit R. Makir libro secundo Pulveris Aromatici: docet enim Deum in procreatione rerum Messia animam rogasse, num post certa annorum curricula homines redimere vellet, eorumque sustinere morbos, uti deinde ab Isaia prædictum est quinquagesimo tertio capite, atque hæc se libenter obiturum respondisse. Sed & complures Judæos ita permovit una hæc prædictio, ut à Christiano dogmate jam inde minus abhorrent, quidam etiam palam id amplexi sint. In his Johannes Isaacus Levita, qui in scriptis suis hoc ingenue de se professus est.

Jer. 38. 15.

Hier. adv. Jov
libr. 1. cap. 18
& in Jerem. 23Joh. 11. Levit.
Def. verit. Ebr.
Scriptur. 1. 2.
Isa. 55. 3. 4.

Significativa sunt & illa Christi, quæ habentur quinquagesimo quinto capite: *Audite, & vivet anima vestra, & seriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Nempe foedus illud est, quod in Christo cum hominibus pepigit Deus, quem supra sic in Isaia loquentem audivimus: *Ego Dominus vocavi in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in foedus populi, in lucem gentium.* Rursum: *Dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas.* His adsonant ista Jeremiæ: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & seriam domui Israël, & domui Juda foedus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Misericordias autem David fideles, sive ut habent Acta Apostolorum, juxta Græcam interpretationem, *Sancta David fidelia*, Christo Paulus assignat: assignat & R. Moses Hadarlan in Beresith Rabba, & R. David Kimchi. Nam sive quod Christi typus fuerit David, quemadmodum supra disseruimus, sive, ut censent Cyrillus & Procopius, quod è Davidis profapia proditurus esset Christus, Davidis nomen Christo tribuitur, cum hoc Isaia loco, tum isto Jeremiæ: *Servient Domino Deo suo, & David Regi suo, quem suscitabo eis*; & illo Ezechielis: *Et suscitabo super oves meas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David*: quod & apud eum non semel iteratum est. Quod si David nomine Christum hic indicari nolis, at pollicitationes certe Davidi datas de Messia ex ejus posteris olim orituro intelliges. Hoc scilicet pactum æternum est, quod secum à Deo initum David sibi gratulabatur: tum nempe cum dixit Deus: *Ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies caeli.* Rursum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Subjungit Isaías: *Ecce restem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, ad te current: de Christo nempe futurum jam superius nuntiaverat, ut poneret in terra judicium, & legem ejus insulæ expectarent. Nec sine observatione prætermittendum est, quem Vulgatus Interpres *Ducem* appellat, in Ebraico exemplari dicit דָּוִד , quam dictionem Daniel usurpavit nono capite, cum de Messia dissereret. Igitur Jonathan Paraphrastes hic apud Isaïam, *Regem ac dominatorem super omnia regna intellexit*, quod de solo Messia dicere potuit: quippe eandem Isaïæ prædictionem exponens Aben Ezra solum Messiam esse dicit דָּוִד , *Ducem* super universum orbem. Quod ait denique fore ut montes & colles cantus edant, & flumina plaudant manu, & Dominus in signum æternum ponendus sit, id ipsum de Christo supra prædixerat: *Letabitur deserta & inopia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium: gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.* Prædixerat & David, cum diceret: *Jubilante in conspectu regis Domini, moveatur mare & plenitudo ejus, orbis terrarum, & qui habitant in eo: flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini, quoniam**

Isa. 42. 6.

Isa. 49. 8.

Jer. 31. 31.

A. 2. 33. 34.

Cyr. & Proc.

in Isa. 55.

Jer. 30. 9.

Ezech. 34. 23.

& 37. 24.

2. Reg. 21. 5.

Psal. 88. 30.

2. Reg. 7. 13, 14.

Isa. 55. 4, 5.

Isa. 42. 4.

Dan. 9. 25.

Isa. 55. 12.

Isa. 55. 1, 2.

Psal. 97. 7, & seq.

- venit iudicare terram: iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in aequitate. Signum quoque positum iri Christum alibi tradit Isaias: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium: & deinde: In die illa radix Jesse, qui stas in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Matthaeus similiter de Christo Jesu: *Tunc parebit signum Filii hominis in caelo: & Lucas: Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum.* Multo hæc veri similia sunt, quam quæ rursus nobis occidit Grotius, ut Jeremiam hoc quoque capite prædici demonstret: nam qua ratione dux ac præceptor gentium Jeremias dici potest? ecquas gentes sibi ignotas vocavit? ecquas gentes ad eum ipsis antea ignotum cucurrerunt? Pactum vero illud sempiternum, quod icturum se hic pollicetur Deus, hoc ipsum esse vult, quod cum Noacho ex aquis Diluvii servato icit Deus, futurum pollicens, ut nulla eum posthac similis lues invaderet. Hoc igitur fœdus iterum loco isto proponi vult Grotius à Deo, gentes illas in id se recepturum promittente. Tum quod subest, *Misericordias David fideles, id sibi velle ait: Beneficia in eos eadem constantia conferam, qua in Davidem contuli. Quæ sane tanto viro indigna sunt, ne quid pejus dicam. Nam quid absurdus fingi potest, quam pactum istud hic ostentari, quo de Diluvio in terras nunquam inducendo cavet Deus? Ecquem vero legimus hanc pœnam scelestis & impiis fuisse interminatam, futurum nisi resipiscerent, ut aquis Diluvii obruerentur? Feriam, inquit Deus, vobiscum pactum sempiternum.* Ergo nondum ictum fuerat. Quare sic Jeremias de eodem pacto: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Enimvero quæverim quorsum fœdus illud iterare attinebat? ut in id, ait Grotius, gentes illæ admitterentur: quasi non in id humanum omne genus, imo vero quidquid usquam mortale est in orbe terrarum admittitur sit. *Ecce ego, inquit Deus Noacho, ejusque filiis post Diluvium, statuum pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos, & ad omnem animam viventem qua est vobiscum, tam in volucibus, quam in jumentis, & pecudibus terræ cunctis, qua egressa sunt de Arca, & universis bestis terræ. Præterea quam syntaxis pati potest quam affert expositionem sententiæ hujus: Misericordias David fideles? Quis non intelligit superioribus illa coherere, eorumque esse velut interpretationem? Feriam vobiscum pactum, hoc ipsum nempe quod ici cum Davide, & constanter servavi. Tam perspicax ingenium tantum cœcutire mirabile est.*
- Quinquagesimo nono capite leguntur isthæc: *Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi struvius violentus, quem Spiritus Domini cogit: & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea que posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum.* En tibi iterum fœdus à Deo cum hominibus in Christo pactum: en tibi redemptorem Sion, quod Messia munus peculiare est. Quamobrem Domino Jesu effatum hoc adscribit Paulus in Epistola ad Romanos. Verba Dei in ore Christi posita jam supra notavimus ad caput primum & quinquagesimum. Itaque in postremo capite libri Sanhedrin, & in Echa Rabbathi Christo Judæi ista adjudicant.
- Felicitatem per Christum partam Ecclesiæ gratulatur Deus sequenti capite: *Surge, illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: lumen videlicet illud verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Lumen ad revelationem gentium, quod se lumen vitæ, & lucem mundi esse professum est. Messiam certe istic notatum agnoscit Beresith Rabba. Quod subnectit Isaias: Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui, consimile horum est, quæ de Messia ab eodem prænnuntiata esse docuimus: Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.* Quo capite, plurimis de Christo vaticinationibus referto, hæc quoque *גאון דאין* fere scripta invenies, quæ in Isaiâ deinceps leguntur: *Leva in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filia tuae de latere surgent.* Ad Messiam item referuntur ista in Beresith Rabba: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Ephra: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.* Quorum germana sunt illa è quadragesimo quinto capite, vel Christo, vel typo ejus Cyro dicta: *Hæc dicit Dominus: Labor Ægypti & negotiatio Æthiopia, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt: & ista quoque è septuagesimo primo Psalmo: Reges Tharsis & insula munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent.* Quod autem subjicit Isaias: *Me enim insule expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, id de Christo ab Isaiâ dictum non semel observavimus. Jam vero quod prædicatur, futurum ut Hierosolymæ muros adificent extranei, Reges ipsi famulentur, & portis die nocteque*

nocteque patentibus peregre venientes ea excipiat, neque vel Solari aut Lunari luce, sed Deo ipso collustretur, hæc de caelesti Hierosolyma, uxore Agni, Christi nempe Jesu, narrat Johannes in Apocalypsi: *Et templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est, & Agnus. Et civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terre afferent gloriam suam & honorem gentium in illam. Quem Hierosolymæ pollicetur Isaias populorum ac Regum cultum, cum ait: Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, idem in quadragesimo nono capite, Christi prænuntio, Sioni promittitur: Erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tus, vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent: & in quadragesimo quinto: Post te ambulabunt, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur: quæ vel de Christo dicta sunt, vel de Cyro, qui Christi simulacrum fuit. Hæc igitur beneficia sibi olim à Deo concessum in sperant Judæi, cum venerit tot annos frustra expectatus iis Messias, atque ea spe calamitates suas lenire conantur. Postremo in libro Sanhedrin, sub finem, Messie adferibitur prædictio illa ejusdem capituli: Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum: qua germinis similitudine gentes ad se conversas Christus Jesus, & post eum Paulus Apostolus adumbrare solebat. Legi porro velim, quæ in hoc caput scripsit Theodoretus, quibus demonstrat vaticiniorum illorum frustra quæri in Judaicis historiis, quod in Christi Jesu historia manifesto invenitur.*

Quod sequitur caput, ab his initium ducit verbis, quæ sibi vindicavit Christus Jesus, & in se exitum habuisse palam in Nazarena Synagoga testatus est: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum misit me, ut mederer contritiis corde, & predicarem annum placibilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolaver omnes lugentes. Consonant hæc istis quadragesimi secundi capituli, quibus manifestam de venturo Messia vaticinationem inesse declaravimus: Ego Dominus vocavi te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris scientes in tenebris: & istis quoque quadragesimi noni capituli Isaiæ: Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceret his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini: item & his sexagesimi tertii capituli: Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit: consonant & istis Psalmi quadragesimi quarti, Christi iidem, ut suo loco ostendi, prænuntiis: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Præclare observatum est ab Hieronymo conharere hæc cum superioribus, & ab eodem esse prolata, qui proxime dixerat: Ego Dominus in tempore ejus subito faciam istud. Itaque R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. David Kimchi in Libro radicum, ad Messiam haud cunctanter referunt. Pergit Christus apud Isaiam: Vocabuntur in ea fortes iustitiæ, plantatio Domini ad glorificandum. Simile hoc ex proxime præcedenti capite attulimus: Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Subest deinde: Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra, & filii peregrinorum, agricola & vinitores vestri erunt. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: ministri Dei nostri dicetur vobis; fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum superbietis. Atque hæc sibi ministeria, post exortum suum Messiam, à Christianis, cæterisque gentibus sibi exhibitum in sperant Judæi, se vero ministros Dei & Sacerdotes futuros.

Iterum Christi ortum proximo capite Isaias pollicetur: Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum. Idem ille nimirum iustus est & Salvator, quem quinquagesimo primo capite prædictum ab eo notavimus, cum dicentem Deum induceret: Prope est iustus meus, egressus est Sal. vator meus. Hic est de quo dixit idem quinquagesimo tertio capite: Iustificabit ipse iustus servus meus multos: Christus videlicet, uti exponitur in Beresith Rabba R. Moïsis Hadarfan. Nec aliter sumenda sunt postrema hæc capituli commata: Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filie Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti à Domino. Quibus similia hæc quadragesimo capite de Christo dicta supra jam recitavimus: Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine venies, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Hinc in Apocalypsi

Apoc. 22. 12. Johannis sic ait Alpha & Omega, Primus & Novissimus: Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.

Isa. 63. 1, & seq. Messiam rursus spectant ista è capite sequenti: Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradens in multitudine fortitudinis sue? Propheta hæc sciscitanti respondet Christus: Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum: calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia vestimenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis mea venit. Non frustra nos hæc Christo vindicare locupletem fideiulforem damus Jacobum ipsum Patriarcham, qui in Testamento suo futurum prædixit, ut de Juda proditurus olim Messias, Lavet in vino stolam suam, &

Gen. 49. 11. in sanguine vine pallium suum. Unde istud Johannis in Apocalypsi: Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei. Itaque ergo finxerunt sibi pingues & obtusi Judæi, indutum iri Messiam מלך מדין וירטה ליון. Purpuram pulchram visu, & similem vino, futuramque ejus vestem מלך מדין מלת אדום. E mollissima lana, rubram ut sanguinem: quæ leguntur in Beresith Rabba R. Mosis Hadarfan.

Isa. 61. 1. Christum præterea sexagesimo primo capite, itidem ut hoc loco, annum placabilem, & diem ultionis venisse dicentem notauimus. Subnexa sunt isthæc apud Isaiam: Factus est eis Salvator; in omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus sanavit eos: in dilectione sua & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, elevavit eos cunctis diebus sæculi. Rectius Interpretes Septuaginta, & magis ad rem: εἰς τοὺς αἰῶνες αὐτοῦ εἰς σωτηρίαν ἐκ παντὸς θλίψεως ἀνθρώπων ἡ ἐπιπέσει, ἡδὲ ἀγέρας, ἀπὸ πάντων ἰσχυρῶν αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοῦ, & φειδᾶσθαι αὐτοῦ. Et factus est ipse in salutem ex omni eorum angustia. Non legatus, non nuntius, sed ipse servavit eos, quod eos diligit, ipsisque parcat. Quæ Messie officium optime designant, quippe non per legatos aut Angelos, ut olim, sed ipse se redemptionis hominum pretium dedit. At Grotius pro more suo vaticiniorum ἀεὶ ἀεὶ ἀεὶ Christi fidem accidens, Atexit istud ad Judam Machabæum, qui Idumæos magnis attrivit cladibus, & Bosram funditus delevit. Verum ubi ad id ventum est: Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum, ægre se expedit Grotius, Judam affirmans solum, paucis Judæis comitatum, nullo extraneorum adjuvante, primum cum Philistæis, deinde cum Idumæis pugnavisse: quæ non omnino vera sunt, nam si Judæis aliquot, quamlibet paucis comitatus pugnavit, certe non solus pugnavit; quod fecit Samson. Deinde paucosine eos fuisse fatear, qui octo millia fuerunt? Nullas ille quidem ad hanc expeditionem externarum gentium ascivit suppetias, sed demum tamen icto cum Romanis foedere, præsidio eorum & auctoritate sese tutatus est. Minime profecto ferendus est Grotius, cum vel illustrioribus Prophetis, vel ducibus aut Regibus Israëliticis eximia quæque aptat vaticinia, tam pauca vero Christo adjudicat, qui Veteris Testamenti finis fuit, ad quem tota illa unice spectabat dispensatio, quemque propriis, claris, & crebris prædictionibus celebrari & nuntari oportebat.

Isa. 66. 7, & seq. Postremo denique capite egregium venturo Christo testimonium Isaias præbuit his verbis: Vox populi de civitate, vox de Templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit masculinum. Quis audivit unquam tale? & quis vidit huic simile? Deinde: Ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare. Vides ortum Christi prodigialem, qui in signum positus est gentibus; missosque ejus legatos ad varias gentes, ut ad veritatis notitiam adducantur. Par illud est quod supra protulimus: Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum, Ecce Virgo concipiet, & pariet filium: & hoc quoque: In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsam gentes deprecabuntur. Hinc expressum est illud Apocalypseo: Et signum magnum apparuit in celo, Mulier amicta Sole: & peperit filium masculinum, qui vecturus erat omnes gentes in virga ferrea. Masculum ergo illum, Regem sive Messiam interpretatur Jonathan in Thargum. Judæi quoque his adducti sunt, ut crederent eo die natum esse Christum, quo Templum ipsorum dirutum est, ut est in Beresith Ketanna. Aliter vero Beresith Rabba R. Mosis Hadarfan: nam quod scripserit Isaias, Antequam parturiret, peperit, natum fuisse colligit Redemptorem primum, Christum videlicet, antequam nasceretur qui postremus Judæos in servitutem redegit, Titus nimirum.

Isa. 7. 14. Hinc expressum est illud Apocalypseo: Et signum magnum apparuit in celo, Mulier amicta Sole: & peperit filium masculinum, qui vecturus erat omnes gentes in virga ferrea. Masculum ergo illum, Regem sive Messiam interpretatur Jonathan in Thargum. Judæi quoque his adducti sunt, ut crederent eo die natum esse Christum, quo Templum ipsorum dirutum est, ut est in Beresith Ketanna. Aliter vero Beresith Rabba R. Mosis Hadarfan: nam quod scripserit Isaias, Antequam parturiret, peperit, natum fuisse colligit Redemptorem primum, Christum videlicet, antequam nasceretur qui postremus Judæos in servitutem redegit, Titus nimirum.

Isa. 11. 18. Apoc. 12. 5. XVI. Succedit Jeremias, nobilis & ipse Christi præco, cujus Christi dispensatione ac Testamento Vetus Testamentum abrogatum iri præcinnuit his verbis: Assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion, & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec

Prophetia Jeremia, Jer. 3. 14, & seq.

fet ultra. In tempore illo vocabunt Jerusalem, Solum Domini, & congregabuntur ad eam
 omnes gentes in nomine Domini in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui
 pessimi. In diebus illis ibit domus Juda ad domum Israel, & venient simul de terra agra-
 lonis, ad terram quam dedi patribus vestris. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios,
 & tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem praelaram exercituum gentium? Et dixi,
 Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Magnam horum partem iteratam
 reperies vicesimo tertio Jeremiae capite, quo capite Messiam prænuntiari in confesso
 est apud omnes prope Interpretes. Adsonat & Ezechiel, dum Christum pollicetur his
 verbis: Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David: ipse pascet
 eas, & ipse erit eis in pastorem. Prisca vero Legis antiquationem hic prædictam, in
 se fuisse completam Christus Jesus Samaritanam mulierem edocuit: Mulier, inquit, Joh. 4. 21. 23.
 crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis
 Patrem; . . . sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in
 spiritu & veritate. Unde Paulus ad Timotheum: Volo ergo viros orare in omni loco, 1. Tim. 2. 3.
 levantes puras manus sine ira & disceptatione. Tum Mosaicorum rituum abrogationem
 prædicit, quam passim & alii Prophetæ præcinerunt. Ne memineritis priorum, inquit
 Isaias, & antiqua ne intueamini, ecce ego facio nova: & alibi: Ecce enim ego creo caelos
 novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor: qua
 postrema locutione hic in pari causa usus est Jeremias. Notat tempus Daniel, quo
 auferendum est iuge sacrificium. Osce vero, Dies multos, inquit, sedebunt filii Israel
 sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & si-
 ne Theraphim. Et Malachias: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exer-
 cituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, ma-
 gnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo obla-
 tio munda. Ipse Jeremias alio loco: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui
 Israel, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.
 Subjicit Jeremias tunc vocatum in Jerusalem, Solum Domini, in eaque magnam fore
 hominum frequentiam: sic Isaias de Messia temporibus: Et erit in novissimis diebus
 preparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum
 omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus in montem Domini,
 & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de
 Sion exibit Lex, & Verbum Domini de Jerusalem: & Zacharias: Hæc dicit Dominus exer-
 cituum: Reversus sum ad Sion, & habitabo in medio Jerusalem; & vocabitur Jerusalem,
 Civitas veritatis, & Mons Domini exercituum, Mons sanctificatus: & Malachias: Et sta-
 tim veniet ad Templum suum Dominator, quem vos queritis, & Angelus testamenti, quem
 vos vultis. Quod autem subest in Jeremia, congregatum iri omnes gentes Hieroso-
 lymam, in nomine Domini, huic quoque inest Messia indicium, vel Beresith Rabba
 teste, in qua profertur istud è Sophonia: Quia tunc reddam populis labium electum, ut
 invocent omnes in nomine Domini: tum subnectitur, nomen Domini illic memoratum
 nihil aliud esse quam Messiam, juxta hoc Isaiæ: Ecce nomen Domini venit de longinquo.
 Spondet deinde Jeremias futurum ut gentes ad Christi transeant partes, & ad melio-
 rem sese frugem recipiant; & sopitis Judam inter & Israël diffidiis, universum ge-
 nus Ebraeorum alta pace compositum quiescat. Nempe hoc ipsum jam ante vatici-
 natus fuerat Isaias undecimo capite, quo Christum promissum esse ostendimus: Et
 erit in die illa, adjiciet Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, &
 levabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Juda colliget à quatuor plagis
 terra, & auferetur zelus Ephraim, & hostes Juda peribunt; Ephraim non amulabitur Judam, & Ju-
 das non pugnabit contra Ephraim. Idem futurum præmonstrat Ezechiel, per lignorum duo-
 rum symbolum, quæ in unum conjungit, ut Israelitarum & Judæorum futura per Chri-
 stum conjunctio significetur: Rex unus, inquit, erit omnibus imperans, & non erunt
 ultra due gentes, nec dividuntur amplius in duo regna. Et servus meus David rex super eos,
 & pastor unus erit omnium eorum. Ergo id à Jesu Christo præstitum Paulus scribebat
 ad Ephesios, cum duos condidit in semetipso in unum novum hominem faciens pacem, &
 reconciliavit ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Ado-
 ptaturum se deinde Judæos promittit Deus apud Jeremiam, ita ut ab illis pater appel-
 lari velit, præclaramque ipsis hereditatem pollicetur, quod & ad gentes Christi ob-
 sequio deditas pertinere Paulus ostendit, sic Romanos compellans: Accepistis spiritum
 adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spi-
 ritui nostro, quod sumus filii Dei; si autem filii, & heredes: heredes quidem Dei, cohære-
 des autem Christi. Quamvis autem hæc in Messiam & Gentium vocationem Rabbini
 plerique ultro conferant, quidam tamen Christiani nihil aliud in hac pericope quam
 Israëlitarum ex Babylonis vinculis liberationem odorati sunt. Perperam utique, nam

ut acute iis occurrit Nicolaus de Lira, neque post hæc tempora inter ipsos omnis Arca vel mentio vel memoria intercidit; neque *Solum Domini* dicta est Jerusalem, quæ fere spreta, sæpe vexata, & tandem fœde diruta est; vix ulli vero ex circumjectis populis Judaicos ritus susceperunt. Grotius quoque veteris cultus abrogationem haudquaquam hic notari docet, sed post hæc verba, *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini*, suppleri vult, *Præcedat nos ad prælium*: & post illa, *Neque ascendet super cor*, suppleri ista, *ad eum usum*. Quod autem subest, *Nec visitabitur, nec fiet ultra*, sic exponit, *Non pugnabitur, nec ea fient quæ in bello fieri solent*. Fidem hic Lectorum appello. An per illud tempus quò scribebat Jeremias, moris fuit Israëlitis Arcam deferre in prælia, quod olim Deo jubente factum, tum fieri desierat? Præterea tantam Jeremiæ in scribendo indiligentiam non agnoscimus, ut legendium perspicacitati bonam sententiarum suarum partem supplendam relinquat; illic præsertim, ubi significationem plurimi interest certo & sine dubitatione teneri. Nec enim vel nihili vel parvi refert, dixeritne Propheta tantam fore Judæorum potentiam, ut non amplius tutelari præsentis Arcæ præsidio prælia sua juvare necesse habeant; an Arcam venerari desituros; quod perinde est, ut si ritus eorum ac ceremonias mutatum iri dicas. Hoc præterea, *Nec visitabitur*, sic interpretari, *Non pugnabitur*, quam durum est ac violentum? Admittamus tamen interpretationem illam; an hic verbis istis suberit sensus quem putat Grotius, Arcam deinceps haudquaquam delatum iri in prælia; quem nemo sane, verum is loci erit intellectus, nullum deinceps commissum iri prælium; quem nemo sanus admittet. Sed & verbum פָּקַד nusquam simpliciter significat, *pugnare*. Quorum denique attinebat tam exaggeratis & efficacibus verbis rem eam exprimere, quæ ad aliam rem exprimendam ipsa ascita erat; nam ut Judæorum potentiam notet, futurum ait ut Arcæ præsentis ope in præliis carere possint. Satis enim id fuerat: *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini*. Cum addat vero, *Neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra*, gravius significatur quippiam, futura nempe Legis abrogatio. Grotio perversæ hujus interpretationis præmonstratores fuerunt R. David Kimchi, & R. Selomoh Jarchi: quos tamen egregie confutat Don Isaac Abrabaniel, (etsi ab ea non multum abesse Jonathanem fatetur) quod neutiquam hic agatur de bello, aliisve, quibus nativam sententiam adulterant & corrumpunt. Hunc vero ipse loci intellectum esse vult: Non res ita ut olim, sic veniente Messia se habebunt, de quo tempore loquitur Propheta: olim enim Israëlitarum sanctitas omnis in Arcæ ac Templi cultu & ceremoniis posita erat, ita ut eo fere universi ipsorum ritus referrentur: postquam autem venerit Messias, ea erit ipsorum pietas ac sanctitudo, ut non necesse habeant confluentes ad Messiam Gentes ex Arcæ & Templi majestate & reverentia sanctitatem Judæorum æstimare, sed totam urbem Hierosolymam tot viris pietate florentibus refertam, Solum Domini appellaturæ sint. Verum ἡσυχία & ἀλγῶνες & pervertere sententiam hoc est, non interpretari: nam ante decimum septimum comma nulla Gentium mentio; agitur solum de Judæis, quos prædicat Propheta, postquam multiplicati fuerint, non dicturos amplius, *Arca Testamenti Domini*. Nam cum ait, *Non dicent ultra, Arca fœderis Domini*, eos utique vult intelligi, qui prius id dicebant, nempe Judæos, qui Arcam sanctissime colebant; non Ethnicos, qui ne noverant quidem. Sumit præterea ἡσυχία Judaico more, quæ de Hierosolyma dicuntur, quasi foret olim in magnas opes ac gloriam restituenda; cum tamen omnem ejus instaurandæ spem Judæis ademptam esse manifestis Prophetarum testimoniis probaturi sumus in ἡσυχία. At Ecclesiam Dei decebat intelligere, cujus typus est Hierosolyma. Frustra ergo his inesse ἀσυχία caussatur, quæ apta simul esse vidisset ac connexa, si in literæ cortice non hæssisset. Deinde à Propheta, dum agitante spiritu fundit oracula, accuratus rerum ordo non est expectandus. Instat Abrabaniel, & si Judaicorum rituum hic significetur abrogatio, mala prænuntiare ait Prophetam, non bona, רַע וְלֹא טוֹב, cum tamen bona hic sponderi manifestum sit. Nos vero, umbras ex oriente luce evanescere, & simulacra ac imagines prodeunte archetypo obsolescere, id malum esse negamus.

Duo subjiciemus testimonia Jeremiæ, è capitibus, vicesimo tertio, & tricesimo tertio, partim prioris haud multum ab similia, partim & venturi Christi longe significantiora, quæ propter paritatem minime à nobis fuerunt disjungenda: *Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illic, & convertam eos ad vira sua, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus. Quod per Christum esse eventurum sequentia indicant: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & justitiam in**

Abraban, in

כְּיָנִי

הַיְיָ, hoc

est, Font. Sal.

super Dan. 9.

& in Jer. 3.

Jer. 23, 3, & seq.

& 33, 14, & seq.

terra. Quæ tricesimo tertio capite sic retulit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: suscitabo verbum bonum quod locutus sum ad domum Israël, & ad domum Juda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiae: faciet iudicium & justitiam in terra.* Germen David nimirum illud est, quod *virgam de radice Jesse, & virgultum* ab Isaia dictum ostendimus; quod & germen alibi appellat: *In die illa, inquit, erit germen Domini in magnificentia.* Illud est quod à Zacharia Oriens dictum est: *Ecce enim adduco servum meum Orientem: & alibi: Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Unde Lucas: *Visitavit nos Oriens ex alto.* Oriens autem his locis est *מָצֵי*, hoc est, *germen.* Quo nomine Messiam his Jeremiae & Zachariae locis significari Jonathan confitetur. Eodem pertinet & istud Ezechielis supra memoratum: *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.* Subnectit Jeremias: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Quæ tricesimo tertio capite pene *שֵׁשׁ לְעֵינֵינוּ* iterantur. Idem de Messia adventu à Daniele prædictum est: *Septuaginta hebdomades abbreviate sunt, ut adducatur justitia sempiterna.* Inde Paulus ait Christum Jesum factum esse nobis à Deo justitiam. Ergo hæc ad Christum haud dubitanter relata sunt in libro Thalmudico Beracoth, Distinctione Meematai, & in Baba batra, capite quinto, & in Beresith Rabba, & in Echa Rabbati, & in Midrasch Thehillim, & apud R. Josephum Albo, in libro Fundamentorum, & apud R. Davidem Kimchi. Tum deinde tempus affuturum spondet Jeremias, quo recentibus & amplioribus beneficiis cumulati Israëlita, veteris illius vix recordentur, cum Ægyptiorum servitute exempti sunt: quod & decimo sexto capite jam supra fuerat pollicitus. Capite vero tricesimo tertio solennem illam Dei pollicitationem repetit, nunquam interituram Davidis sobolem, perpetuisque ipsam florentis regni opibus ac potentia fruituram. Quod nonnisi in Christo exitum nasci posse Judæi fatentur: præsertim cum iis adsonet illustre hoc de Christo prædictum: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Antiquum hic obtrinet Grotius; nam quæ Christum præmonstrare non inanibus argumentis probavimus, præcorum Judæorum, quibus ferè se addixit, opinionem secutus, alio flectere conatur, & Zorobabeli accommodare. At quem hic prædicat Jeremias, eum & futurum regem, & regnaturum ait, cum neque rex dictus fuerit Zorobabel, neque regnum tenuerit, uti rectissime Judæis idem cum Grotio sententibus objicit Theodoretus. Quod autem addit, regem eundem appellari capite nono Zachariae, *Ecce rex tuus veniet tibi justus & salvator; id vero ad Christum itidem spectare pertendimus.* Itaque incertum probat per incertius, & litem lite resolvit. Hoc vero testimonio tricesimi tertii Jeremiae capitis: *Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israël, quo causam suam firmare studet, hoc ipso ad eam labefactandam utitur.* Tamen enim Israëlita gentis *שמעון* & Echmalotarcha fuerit Zorobabel, non proinde *sedere super thronum Davidis* dici potuit: uti nec inter Romanos, vel Consules, vel Dictatores, etsi supremum gesserint magistratum, super Romuli thronum sedere idcirco dicti sunt. Nihilo magis probatur mihi, quod differit ad hunc locum: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter; & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster:* vult enim, contra saniorum Interpretum fidem, populum Israëliticum eum esse cui prædicatur fore tribuendum nomen illud, *Dominus justus noster;* sive ut alii interpretantur, *Dominus justitia nostra.* Verum si totius loci perpendatur connexio, ad Germen Davidis, de quo potissimum hoc commate sermo est, referendum esse videbitur: nam cum illud appellasset *germen justum, & salutarum iudicium & justitiam in terra* dixisset, subdit continuo vocatum iri, *Dominum justitiam nostram;* quod perinde est ac si dixisset, post edita singularis justitiae specimina, Justa nomen ac titulum meritis suis fore consecuturum. Sic intellexerunt Ebraei Doctores quos dixi: sic Christiani pene omnes, Johannem Bodinum excipio, qui in pestifero opere De abditis rerum sublimium arcanis, sub Salomonis Judæi persona, ut hoc Jeremiae testimonium elevert, id quod habet Vulgata, *Vocabunt eum,* quodque velut novum & inauditum repudiat, sic interpretandum esse statuit, *Et clamabit, sive, elata voce dicit populus:* cum tamen Vulgatam Editionem non universi solum Interpretes hoc loco, & consimili qui in tricesimo tertio Jeremiae capite extat, sed Bodinus etiam ipse sequatur. Addit deinde nomen illud, *Dominus justus noster,* sive, *Dominus justitia nostra,* convenire, non in *Germen Davidis,* sed in *Israël;* quemadmodum in Genesi Jacob Aram à se erectam appellat, *Fortem Deum Israël;* & quemadmodum Ezechiel Civitati prædicat futurum nomen, *Dominus ibi dem.* Hæc sumit Bodinus ex Munsteri expositione libri Jeremiae: verum ipsius responsionem dissimulavit, quæ talis est, aliter Aræ & Civitati, aliter Christo, Dei nomen tribui, illis ad ostendendum divinæ gratiæ effectum, huic, ut Christi significet.

Isa. 11. 1. & 33.

Isa. 4. 3.

Zach. 1. 8. & 6.

Luc. 1. 78.

Ezech. 34. 23.

Jer. 23. 6.

Dan. 9. 24.

1. Cor. 1. 30.

Jerem. 23. 7.

& seq.

Jer. 16. 24. 25.

Jer. 33. 17.

Gen. 49. 10.

Theod. in Jer.

33. 1. & seq.

Zach. 9. 9.

Jer. 33. 17.

Jer. 23. 6.

Gen. 31. 20.

Ezech. 48. 35.

Munst. in Jer.

23. 6.

tur divinitas, & justitiæ nostræ beneficium, quod benignitati ipsius & gratiæ acce-
 ptum referimus. His addo, utrumque locum ex Genesi & Ezechiele longe secus ex-
 ponere Interpretes ac exponit Bodinus, quos Lectori consulendos relinquo. Defri-
 candus ipse interim, qui dum Christianis Theologis linguæ sanctæ ignoracionem
 exprobrat, suam ipse ineptissime prodit. Nam ut ostendat apud Ezechielem nomen,
Dominus ibidem, ad Civitatem pertinere, repræsentat voces ipsas Ebraicas יהוה שמה,
 quarum postremam definire ait in ה, quæ nota est feminini generis, non masculini;
 cum dictio שמה hoc loco non significet *Nomen ejus*, quod perperam censuit, sed *illius*.
 Has cavillationes Bodino, quemadmodum & Grotio, subministrasse reperio pertinaces
 quosdam Judæos, qui sic præterea disserunt, Jeremiam capite tricesimo tertio his ver-
 bis mentem suam explicasse: *In diebus illis salvabitur Juda, & Jerusalem habitabit con-*
fidenter. יהוה אשר יקרא לה, & iste qui vocabit eam, Dominus justitiæ nostræ: in quibus,
 inquit יהוה, feminini generis est, nec alio referri potest quam ad Jerusalem; non
 ergo ad Messiam. Fateor: quid tum? Mentem Prophetæ non assequuntur, quæ hæc
 est: *In diebus illis salvabitur Juda, & Jerusalem habitabit confidenter, & qui eam vocatu-*
rus est ad se, nempe is erit Dominus justitiæ nostræ, hoc est, Messias. At alius est sensus
 verborum vicesimi tertii capitis: nam cum Davidici germinis ortum prædixisset Jere-
 mias, subjunxit: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter, יהוה*
שמו אשר יקראו, & hoc est nomen ejus, quod vocabunt eum, (qui nempe germen Davi-
 dis est) Dominus justitiæ nostræ. Itaque affixum masculini generis, quod inest dictioni-
 bus hæc, שמו, & יקראו, referendum est ad שמה, germen, superioris commatis, hoc
 est, Messiam, ubi postquam fore eum justum, & facturum justitiam in terra prænuñtiavit,
 continuo subjicit fore illi nomen, Dominus justitiæ nostræ, ob insignem nimirum justi-
 tiam, quam commemoravit: quæ coherentia rerum & series manifesta est. Aliis
 quoque Judæorum fraudibus paruit locus vicesimi tertii capitis: sic enim eum distin-
 xerunt, ut hic sensus effloresceret, *Et hoc est nomen, quod vocabit eum Dominus, justiti-*
æ nostræ. Id cum proponere in medium ausi sunt Iudæi, receptam in codicibus in-
 terpunctionem manifesto perverterunt: nam voci, יקראו, vocabunt eum, subjicitur
 accentus הפוא, qui ἀγαγεῖν est, & vocabulum, cui affixus est, à sequenti distin-
 guendum esse indicat. Falso ergo annectunt illi dictionem sequentem, יהוה, quæ ab
 ea discreta est, & sequentibus adhæret, vel R. Joseph Albo teste, qui in libro Ikka-
 rim scribit: *Appellat Scriptura nomen Messie, Deus justitiæ nostræ*. Porro Septuaginta
 Senum Interpretatio sic habet: καὶ ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσθαι αὐτὸν κλέσθαι, ἰα-
 σεδεῖα ἐν τοῖς πνεύματις, quæ verba non uno vitio laborant. Videntur primum Se-
 ptuaginta Interpretes nomen ipsum, quod hic Messie tribuitur, uti Ebraice conce-
 ptum erat, Græcis literis repræsentare voluisse, quemadmodum in nominibus pro-
 priis fieri amat, quæ integra sine ulla interpretatione de lingua in linguam transire
 solent. Itaque nomen loco hoc Messie tributum, quod Ebraice ita scriptum est,
 יהוה עקרו, sic videntur Græce expressisse Interpretes, ἰαώ σεδεῖα. Dictio vero
 κλέσθαι, quæ proxime præcedit, adventitia est. Nam in antiquis codicibus Interpre-
 tationis Septuaginta Senum, quotiescunque sacra vox יהוה occurrit, & ipsa, & ipsius
 interpretatio κλέσθαι, exhibentur. Id observavimus in vetustissimo exemplari Re-
 nati Marchali, quo Græca Prophetarum omnium sacrorum interpretatio continetur.
 Ubi cunque enim se offert tetragrammaton nomen, in contextu scriptum est κλέσθαι,
 in limbo יהוה, quod est Ebraicum יהוה. Simile quidpiam factum hic est: nam &
 dictio Græca κλέσθαι, & Ebraica יהוה, adscriptæ sunt. Ergo vox κλέσθαι, hic πα-
 ρέλαξ, cum Ebraica dictio יהוה, in voce ἰασεδεῖα lateat. Sequitur, ἐν τοῖς πνεύματις,
 cujus additamenti hæc ratio est. In nono, quod proxime sequitur, commate hæc le-
 guntur: *Ad Prophetas: Contritum est cor meum in medio mei*. Quæ sic reddita extant
 apud Senes Septuaginta: ἐν τοῖς πνεύματις. σιωπῆσθαι ἢ καρδία μου ἐν ἐμοί. Septimum
 porro & octavum comma penitus fuisse ab illis prætermissa notat Hieronymus. In
 vulgatis autem editionibus ad calcem capitis rejecta sunt. Unde intelligitur addita-
 mentum hoc post Hieronymum illuc irrepsisse: multaque hujusmodi subinde à libra-
 riis vel studiosis hominibus fuisse intrusa, parumque sinceram interpretationem hanc
 ad nos pervenisse. Utur est, ex hac duorum commatum prætermissione effectum est,
 ut sextum & nonum comma cohærent, voces vero istæ, τοῖς πνεύματις, quæ noni
 commatis erant, ad sextum pertinere existimarentur: quæ opinio Theodoretî tempo-
 ribus jam inoleverat. Vocula porro, ἐν, sexti commatis est, detorta ex τοῦ, quod ad
 dictionem ἰασεδεῖα pertinebat. Ergo sic locum totum restitues: καὶ ἔσται τὸ ὄνομα αὐ-
 τοῦ, ὃ καλέσθαι αὐτὸν, ἰαώ σεδεῖα τοῦ. τοῖς πνεύματις. σιωπῆσθαι ἢ καρδία μου ἐν ἐμοί. cla-
 rissima sententia; nam καλέσθαι refertur ad ἰσραὴλ quod præcedit. At πῶς πνεύματις
 videtur fuisse lemma sequentibus præfixum, quo sermonem ad Prophetas converti
 significatur. Sed hæc obiter.

R. Jos. Albo
Ikkr. lib. 2.
cap. 28.

Hier. in Jer.
23. 6.

Theod. in Jer.
23. 6.

Futura etiam Messia mysteria aperiuntur tricesimo capite Jeremiae, ubi Israëliitarum vincula rupturum se spondet Deus, & alieno exemptos imperio in pristinam libertatem vindicaturum; quo tempore Deum sospitorem suum & Davidem regem suum legitimo prosequuntur obsequio: *Servient, inquit, Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.* Itaque ad abjiciendum timorem, & sumendam fiduciam Israëlem adhortatur, futurum spondens, ut ei per se salus parata sit & securitas, bonorumque omnium copia, dum praesentibus ipsum auxiliis persequetur. Tum subjicit fore ut pristinas sedes recuperet Jacob, & civitas in excelsis statuatur locis, Templumque rite fundetur. Deinde addit: *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus* Jer. 30. 7, & 10. 21, 22. *producentur, & applicabo eum, & accedet ad me: quis enim iste est qui applicet cor suum, & appropinquet mihi, ait Dominus? & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Davidem illum regem Israëliticæ genti promissum, quem alium esse dicam, quam qui Ezechieli memoratur, cum ait: *Et suscitabo super eas (oves) pastorem unum qui pascat eas, servum meum David: & rursum: Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium: & Osæ: Post hac revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum.* Quo nomine Messiam de Davidis stirpe oriturum signari rerum ipsarum cum præcedentibus ac sequentibus coherencia ostendit: id quod toto capite probavit Galatinus in libro Arcanorum. Nunc afferemus hoc unum ex Ezechiele, quod multorum instar esse queat: *Et habitabunt super terram, quam dedi servo meo Jacob, in qua habitaverunt patres vestri, & habitabunt super eam ipsi, & filii eorum, & filii filiorum, usque in sempiternum, & David servus meus princeps eorum in perpetuum.* Dicat Grotius, qui hæc detorquet ad Zorobabelem, an sempiternum in Judæos imperium Zorobabel tenuerit; an rex fuerit dictus vel habitus; an recuperatam ejus auspiciis Chananæam terram Judæi perpetuo coluerint. Quod autem addit, à Davide Davidem dictum Zorobabelem; sicut à Ptolemæo, Ptolemæos; à Cæsare, Cæsares; alium quæmpiam ostendat sic dictum, præter eum quem proponit Zorobabelem. Quod additur præterea à Jeremia: *Et erit dux ejus ex eo, & Princeps de medio ejus* Jer. 30. 21. *producentur, germanum est prædictionis hujus Michææ, quam Messia propriam esse magna consensio est: Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël.* Pergit Jeremias: *Et applicabo eum, & accedet ad me: quod pontificiam dignitatem regia conjunctam exprimit, juxta illud Psalms: Tu es Sacerdos in æternum.* Quæ interpretans Paulus in Epistola ad Ebræos sic disserit: *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit caelos, & Jesum Filium Dei, teneamus confessionem:* & deinde: *Hic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium: unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Non alium ergo Davidis nomine, quam Davidis filium Messiam, non alium ducem aut principem hic notatum censuit Jonathan Uzielides in Thargum; non alium Thalmudistæ capite postremo Sanhedrin, & in libro Beracoth Hierosolymitano; nec Midrasch Thehillim.

Hæc leguntur sequenti capite: *Erit dies in qua clamabunt custodes in monte Ephraim, Surgite & ascendamus in Sion ad Dominum Deum nostrum.* Quibus consimilia disseruisse Isaiam ostendimus, cum Christum prædiceret secundo capite, quæ & à Michæa in pari causa usurpata sunt. Nec quicquam hic nobis prodesse volumus vocem נָצִירִים, *custodes*, quæ quod hujus similis sit נָזִירִים, *Naziræi*, quo nomine Christianos olim fuisse designatos legimus in Actis Apostolorum, Ecclesiæ Christianæ pastores à Jeremia notatos quidam voluerunt. Utiliora nobis illa sunt quæ sequuntur: *Quia hæc dicit Dominus, Exultate in lætitia, Jacob, & hinnite contra caput Gentium: personate, & canite, & dicite, Salva, Domine, populum tuum, reliquias Israël.* Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terra, inter quos erunt cæcus & claudus, pregnans & pariens simul, cæcus magnus revertentium huc: quibus paria vidimus tertio Jeremiae capite, & ad Messiam spectare ostendimus: *In diebus illis ibit domus Juda ad domum Israël, & venient simul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus vestris.* Quam autem cæco & claudo spondet gradiendi facultatem, eandem Messia venturi beneficio concessum iis iri pollicitus fuerat Isaias tricesimo quinto capite, cum diceret: *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Deinde: *Erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur.* Et paulo post: *Et redemi à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude.* Quæ de Messia ævo dicta esse supra à me demonstratum est. Ergo hac pollicitatione Jeremiae spes suas alere, & miseriam suam solari Judæos docet nos R. Machir in אֲבֵקֵת רִנָּה. Subjicit Jeremias: *Usquequo dissolveris, filia vaga? quia creavit Dominus novum super terram, Famina circumdabit virum: quo mirabilis Christi ortus prædicitur. Nam gestatio factus in utero feminae his verbis*

4. Reg. 4. 16. *σήμερος* describitur. Sic quarto Regum pari locutione res eadem refertur. Nam quod habet Vulgata, *Habebis in utero filium*, id expressum est ex istis Ebraicis: *אתי הכתיך בן*, Tu amplexans filium. Non autem communis fetus concipiendi ratio hic prædicatur: quorsum enim dixisset Propheta: *Creavit Dominus novum super terram?* qua præmonitione uti solent Scriptores sacri, cum magnum quid & insolitum portenditur.
- Num. 16. 30. Sic cum Core, Dathan, & Abiron, terræ hiatu essent absorbendi, ait Moses: *Sine novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os suum deglutiat eos*. Sic Deus apud Isaiam: *Ecce ego facio nova, & nunc orientur, usque cognoscetis ea; ponam in deserto viam, & in invio flumina*. Ergo portentosus filii conceptus apud Jeremiam prædicatur, quem ad Messiam pertinere R. Moses Hadarsan ultro agnoscit. Clarissima deinde vaticinatione, Mosaicæ Legis & pristini fœderis abrogationem denuntiat: *Ecce dies venient, dicit Dominus; & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum; non secundum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me, à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitatibus eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*
- Ebr. 1. 8, & seq. Novi in Christo fœderis sanctionem, pristino abolito, his contineri scribit Paulus ad Ebræos. Jeremias quoque, tricesimo capite quod Messiam prænuntiare declaravimus, haud multum ab similia habet: *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus produccetur, & applicabo eum, & accedet ad me: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum*. Et capite tricesimo tertio, quod ad Christum quoque spectat: *Et emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me*. Unde Lucas in Actis: *Huic omnes Prophete testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum*. Futura illa divinæ Legis, non in tabulis lapideis, sed in piorum hominum corde descriptio, quam & aliis locis pollicetur Jeremias, & ab Ezechiele quoque non semel promittitur, novo fœderi per Christum pacificando debetur. Christianos enim sic compellat Apostolus: *Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*. Debetur & novo fœderi universalis illa, quam promittit Jeremias, Dei notitia: Isaias enim capite undecimo, quod Messias *ὁσκληνὸν* est, sic loquitur: *Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes*. Et alibi hæc spondet Ecclesiæ: *Ponam universos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filijs tuis*. Quo respexit Jesus Dominus, cum dixit apud Johannem: *Et scriptum est in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei*. Novo denique fœderi debetur memorata hic peccatorum abolitio, cujus potissimum gratia Christum humano generi Deus promisit. Ergo totam hanc pericopen Christo adjudicandam esse statuit R. Moses ben Nachman. Aio & Christum Ecclesiam signare postremum hoc capituli comma: *Sanctum Domini non evellatur, & non destruetur ultra in perpetuum; nec enim Hierosolymitanum Templum potest signare, quod funditus excisum est*.
- Lamentationibus Jeremie, Thr. 4. 20. XVII. Memorabilem quoque de Christo prophetiam Threnis suis Jeremias intextuit: *Spiritus oris nostri Dominus Christus captus est in peccatis nostris*. Quod quamvis Chaldaus Paraphrastes & Rabini plerique ad Josiam, alii ad Sedeciam trahant, si quis tamen singulas voces accurate expenderit, vere hic notatum Messiam compertiet. *Spiritus oris nostri* appellatur, quippe in quo vivimus, & movemur, & sumus, inquit post Paulum Hieronymus, quod nonnisi coacte Josiæ aut Sedeciæ accommodari potest. Dominus dicitur, quippe qui supremum rerum omnium tenet imperium. Captus esse dicitur propter peccata hominum, quod nec Josiæ convenit, interfecto quidem, sed non capto; nisi sagittæ vulnere captum dicas, ut Amazonem Herculeæ sagittæ vulnere prensam dixit Valerius Flaccus, quod supra monui. Nec convenit Sedeciæ, qui non tantum alienarum, sed suarum quoque nozarum meritissimas penas luit. Christus vero Dominus, & captus est, & *languires nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, ut de eo prædicavit Isaias.
- Prophetia Baruchi, Baruch. 3. 37, 38. XVIII. Postquam librum nomine Baruchi inscriptum, genuinum esse ostendimus, verba ipsius attulisse sufficiet, ut prævisam illi & prædictam Christi *ἐνανθρώπησιν* manifestum hat: *Hic est Deus noster, & non astimabitur alius adversus eum. Hic adinventum omnem viam disciplina, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est*. Unde hæc fuisse Johannem dicas: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus*. Scio ambigua
- Job. 1. 14.

ambigua videri Græci exemplaris verba, quæ sunt hujusmodi: *וְעַתָּה בְּיָמֵינוּ יִשְׁמַע ה' אֶת־קוֹלֵנוּ, וְיִשְׁמַע אֶת־קוֹלֵיכֶם, וְיִשְׁמַע אֶת־קוֹלֵיכֶם, וְיִשְׁמַע אֶת־קוֹלֵנוּ*. Ita ut, *וְיִשְׁמַע אֶת־קוֹלֵנוּ*, & *וְיִשְׁמַע אֶת־קוֹלֵיכֶם*, tam ad *וְיִשְׁמַע אֶת־קוֹלֵנוּ* referri possint, quam ad *וְיִשְׁמַע אֶת־קוֹלֵיכֶם*. Sed sententiam hanc, quam admittunt verba, ratio prorsus respuit: nam si Jacobo Deus viam disciplinæ tradidit, sequitur in terris visam fuisse, & cum hominibus vivente Jacobo conversatam. Quamobrem frustra subjunxisset Baruchus: *Post hæc in terris visa est, & cum hominibus conversata*. Deinde quis tam audax est in translationibus, ut dicere audeat viam disciplinæ in terris visam esse, & cum hominibus conversatam? Magno ergo consensu univærsus Patrum cætus hoc testimonium juxta Vulgati Interpretis expositionem in Christiana causâ patrociniū usurpavit.

XIX. Prodeat suo ordine Ezechiel, cujus luculentæ quoque extant de Christo prædictiones. Cum enim tricesimo quarto capite pastorum populi sui avaritiam & injustitiam expostulasset Deus, exauctoratis iis se gregis sui curam gesturum ipse promittit, morbidas oves sanaturum, errantes quaesiturum, & in uberrima pascua, lætissimâq; sedes deducturum, ubi summa pace fruantur. Tum subjicit: *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem*. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum: ego Dominus locutus sum. Et faciam eis pactum pacis. Deinde: *Et suscitabo eis germen nominatum: & non erunt ultra imminuti fame in terra, neque portabunt ultra opprobrium gentium*. Et scient quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipsi populus meus domus Israel, ait Dominus Deus. Vos autem greges mei, greges pascuæ meæ, homines estis, & ego Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus. Iterantur hæc eadem tricesimo septimo capite: *Servus meus David, rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum*. Rursum: *David servus meus, princeps eorum in perpetuum: & percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis, & fundabo eos, & multiplicabo eos, & dabo eis sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum*. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes, quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum. His Messiam præmonstrari multis approbare possumus. Primum pastoris personam gerit: sic de eo Isaias quadagesimo capite, quo capite Messiam prædici ostendimus: *Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit: fœtus ipse portabit*: sic & de se ipse Dominus noster Jesus apud Johannem: *Ego sum pastor bonus*: sic eum Petrus in Epistola priore pastorem & episcopum animarum nostrarum, & principem pastorum, & Paulus pastorem magnum ovium appellat. Servus Dei dicitur: sic de eo Deus apud Isaiam: *Ecce servus meus, suscipiam eum*: & alio loco: *Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui?* & iterum: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde*: deinde: *In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos*: & apud Zachariam: *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem*. Quapropter servili schemata produit Dominus Jesus, unde Paulus de eo: *Semet ipsum excinavit, formam servi accipiens*. David appellatur, & princeps, & rex, & germen: sic apud Jeremiam: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit*: & alibi: *Non dominabuntur ei amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis*: parentis Davidis nomen ita gerente filio Messia, quemadmodum & apud Aggæum Zorobabelis nomen eandem ob causam Christo tribuitur. Sic & apud Isaiam: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus*: præterea: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus*. Hinc Angelus ad Mariam de Christo Jesu, apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis*: & de eodem Petrus in Actis: *Hunc principem, & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua*. Fœdus ædificatum se cum populo suo pollicetur Deus: sic apud Isaiam: *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles*: sic & apud Jeremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum*. Pacem hoc fœdere sancitum iri ait: sic Isaias de Messia temporibus: *Habitabit lupus cum agno*: & alibi: *Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet, nec invenietur*: sic Christus apud Jeremiam: *Revelabo illis deprecationem pacis. Pavebunt & turbabuntur gentes in universis bonis, & in omni pace quam ego faciam eis*: & apud Oseam: *Et percutiam cum eis fœdus in die illa cum bestia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terra, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter*. Unde & Paulus de Christo Jesu: *Ipse enim est pax nostra*. Ergo ad Messiam hæc Ezechielis sine controversia à Judæis referuntur, maxime vero ab Abrahamo Aben Ezra, & Davide Kimchi, & Davidis nomine Messiam nosci Thalmud docet. Quidam tamen ex hoc Judæorum grege, quos

Prophetia
Ezechielis,
Ezech. 34. 23,
& seq. & 37. 24,
& seq.

Isa. 40. 11.

Joh. 10. 11.
1. Pet. 2. 25.
& 5. 4.
Ebr. 13. 20.
Isa. 42. 1. &
50. 10. & 12. 13.
& 53. 11.

Zach. 3. 8.
Phil. 2. 7.

Jer. 23. 5. &
30. 9. 10.

Agg. 2. 24.
Isa. 9. 5. &
53. 4.

Luc. 1. 31. 33.

Act. 3. 31.
Isa. 55. 3. 4.

Jer. 31. 34.

Isa. 11. 6. &
35. 9.

Jer. 13. 6. 9.
Osc. 2. 18.

Eph. 2. 14.

Theodor. in
Ezech. 34. 25.
Ezech. 37. 16.
28.
Hier. in Ezech.
37. 16.
Theodor. in
Ezech. 37. 23.
24.
Ezech. 34. 17.
28.

olim etiam Christianos quosdam esse affectatos conqueritur Theodoretus, & quos no-
vissime secutus est Grotius, Zorobabilem hic agnoscere malunt, Templumque Zo-
robabelis tempore instauratum per hæc verba exprimi censent: *Et dabo sanctificatio-
nem meam, sive juxta Hieronymum, Sanctuarium meum in medio eorum in perpetuum:*
deinde: *Et scient gentes, quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea
in medio eorum in perpetuum.* Certe Templum illud à Romanis excisum est, neq; perseve-
ravit in perpetuum. Egrege præterea demonstrat Theodoretus, minime Zorobabelis
temporibus convenire, quæ hic pollicetur Deus: *Erant in terra sua absque timore: tum:
Habitabunt confidenter absque ullo terrore:* postquam enim Babylone reversi sunt Judæi, cre-
bris insidiis appetiti, & apud Persarum reges perduellionis accusati sunt, ita ut Templi
& Urbis instauratio intermitteretur. Cum vero Urbis reparandæ licentiam deinde impe-
trarunt Nehemiæ temporibus, tanta illos incescit circumstantium populorum formido,
ut altera manu opus facerent, gladium altera tenerent. Addit deinde Theodoretus,
neque in Zorobabilem ipsum cadere, quæ hic de Davide commemorantur; nam
ἡμεῶν ὄνομα fuit, non Rex; nec fuit *princeps in perpetuum.* Potior ergo videtur senten-
tia Hieronymi, hæc ad Ecclesiam Christi Jesu, ipsiusque tempora accommodantis,
cum sanctitate imbutis piorum animis, Spiritu inter illos habitavit, non corpore so-
lum; positaque in eorum mentibus sede, Templum illic æternum sibi constituit. Quod
& penitus confirmat Paulus, cum sic Corinthios alloquitur: *Vos estis Templum Dei
vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero
illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Quæ cum scriberet, loca memorata Ezechie-
lis procul dubio animo versabat.

Ezech. 37. 1.
Hier. in Ezech.
37. 27.

1. Cor. 6. 16.

Prophetia
Danielis.

XX. *Illud in præfatione commoneo, inquit Hieronymus de Daniele, in Proœmio
Commentariorum, nullum Prophetarum tam aperte dixisse de Christo. Non enim solum scri-
bit cum esse venturum, quod est commune cum cæteris; sed etiam quo tempore venturus sit
docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifesto signa prænuntiat:* quæ
totidem fere verbis Theodoretus declaravit. Unde Porphyrius, qui Danielem sibi in-
fectandum proposuerat, non tam ventura dixisse illum, quam præterita narrasse jacta-
bat. Verum ejus impugnationem, testimonium veritatis esse, optime dictum est ab Hiero-
nymo. Deinde num & Jesu recentiorum dicit Libri Auctorem, qui tempus ejus aperte
prædixit? Nos itaque vaticinia ejus de Christo colligentes, à secundo ordiemur capite,
in quo symbolum Christi est, ejusque regni, lapis ille de monte sine manibus abscissus,
qui post comminutam statuum πολυμυθῶν in tantum excrevit montem, ut orbem uni-
versum completeret: quo regnum portendi docuit Propheeta, nullis unquam mutatio-
nibus obnoxium, sed æternum, & universa olim terræ regna, non ope humana, sed
Dei nutu & virtute eversum. Lapidis quidem typo Christum exprimi, & in Psal-
mis, & apud Isaiam, supra jam observavimus. Montis item specie tum adumbrari, in
Isaiæ secundo capite dictum est à nobis. Regni Christi æternitatem alio quoque loco
prædicat Daniel: *Potestas ejus, inquit, potestas æterna qua non auferetur, & regnum ejus
quod non corrumpetur:* prædicat & Michæas, cum ait: *Regnabit Dominus super eos in
monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum.* Unde Lucas de Domino Jesu: *Regnabit
in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Universis quoque regnis excidio
futurum Psalmus secundus præcinit: *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli
confringes eos:* & Isaias: *Gens & regnum quod non servierit tibi peribit, & gentes solitu-
dine vastabuntur.* In alia fuerunt opinione Judæi quidam, atque item Porphyrius,
qui montem illum magnum, à parvis initiis in tantam molem provectum, ad Israë-
liticam gentem referebant, quam in fine sæculorum ad summam amplitudinem eve-
ctum in, regnisque omnibus superiorem fore arbitrabantur. Verum præterquam quod
regnum illud in æternum fore perseveraturum dicere ineptum est, vanitas eorum præ-
terea coarguitur ex Berefith Rabba, & ex Midrasch Thehillim, & ex Aben Ezra, &
ex R. Selomoh, & ex R. Saadia, & ex R. Levi ben Gherfon, & ex Josephi Ja-
chiada Paraphrasi in Danielem, & ex Thalmude ipso, in libro Sanhedrin, capite un-
decimo; in quibus ista Danielis Messiaæ adjudicantur.

Dan. 2. 34, &
35.

Isa. 1. 2.

Dan. 7. 14.

Mich. 4. 7.

Luc. 1. 31.

Psal. 2. 9.

Isa. 60. 12.

Dan. 7. 13, 14.

Posterioriorem Christi adventum spectat nobilissima illa Danielis prædictio, quæ con-
tinetur septimo capite: *Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli, quasi Fi-
lius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtule-
runt ei. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & lin-
gue ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna, qua non auferetur, & regnum ejus quod
non corrumpetur.* Hoc ipsum de Christo prænuntiabat David cum diceret: *Dixit Do-
minus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuo-
rum: & alibi: Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctam ejus, præ-*

dicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas siguli confringes eos. Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, servite Domino cum timore, & exultate ei cum tremore. Hoc idem Ezechielis visum est, quod Danieli: Et super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum: *Ezech. 1. 26.* quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Visum est & Johanni in Apocalypsi: Et vidi, inquit, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Ait alio loco Johannes, Verbum Dei se vidisse, sedens in equo albo, caput diadematis multis revinctum, celestibus exercitibus comitatum, gladium ore vibrans, quo gentes uturum est, ut pote ministrum iræ omnipotentis Dei, veste indutum inscripta hoc titulo, Rex Regum & Dominus dominantium. Ergo Paulus scribebat ad Ephesios, Jesum Dominum, postquam excitatus fuit ad vitam, ad Dei dextram in caelo fuisse collocatum, supra omnem potestatem & virtutem & dominationem, non hujus solum seculi, sed & futuri, omnibusque infra ejus pedes subjectis, caput Ecclesiae fuisse constitutum. Scribebat & ad Philipenses futurum ut in nomine Jesu omne genu flexeretur, celestium, terrestrium, & infernorum, ejusque gloriam gentes omnes agnoscerent. Nec absimilia sunt, quæ leguntur initio Epistolæ ad Ebraeos. Ipse quoque Jesus verba Danielis, coram Caïpha, omnique impiorum confessu sibi arrogavit: *A modo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus caeli.* Item quod ait Daniel, pervenisse Filium hominis ad Antiquum dierum, hoc de se non semel Jesus Dominus prædicavit, cum se ad Patrem vadere diceret. Addit Daniel, traditam Filio hominis potestatem ab Antiquo dierum: idem quoque sibi à Patre concessum Jesus nos docuit: *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* Quæ vero hic Filio hominis dominationis æternitas portenditur à Daniele, eadem & ab hoc præmonstrata est regno illi, cujus typus mons ille ingens fuit, ex lapidis fragmine ortus, in somnis Nabuchodonosori visus, quo Christum præsignificatum esse proxime ostendimus. Christianæ interpretationi Judaica consentit, Filium enim hominis hic descriptum, Messiam esse traditur in libro Sanhedrin, capite ultimo, & in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim. Ita intellexerunt R. Aben Ezra, & R. Selomoh Jarchi, ita Saadias Gaon, & R. Abraham Seba in Fasciculo Myrrha; ita denique Josephus Jachiades in Explanatione Danielis. Nec his tam absteritatus est Grotius, quominus alia omnia fingeret, & ut lapide illo, quo pedes statuae contriti sunt, sic Filio hominis Populum Romanum à Daniele signatum pertenderet, cui postquam singulas vaticinii partes utcumque accommodare conatus est, tum vero nubes illas, cum quibus venisse narratur Filius hominis, sic interpretatur, quasi ad significandam summam celeritatem & motum rapidum quo in omnes partes ferebatur, hæc posita sint. Quapropter dici vult venisse Filium hominis cum nubibus caeli, pro eo quod dici debuerat, tanquam nubes caeli. Cui approbando locum affert de quarto capite Jeremias: *Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tempestas currus ejus.* Verum ut mittam præpositionis *cy* significationem, quæ nunquam deservit comparationi, quid fiet Ezechielis testimonio quod adduximus, in quo eadem ipsi in caelo visa referuntur, quæ vidit Daniel? quid illis Apocalypseos, in quibus Filius hominis nubibus insidens & caelo invehens describitur? quid illo Psalmi centesimi noni, & altero Pauli, in quibus Christus ad dextram Dei collocatur? quid illo denique Jesu ipsius, qui venturum se in nubibus caeli denuntiat? Profecto mirifica hæc Scripturæ sacrorum consensio veram loci sententiam omnino aperit.

At omnem exceptionem superat splendidum & memorabile testimonium, capiti nono insertum, quo Danieli postfuturorum rerum noscendi avido Gabriel, non quaesita solum sequentium annorum mysteria, sed alia quoque longe abstrusiora declarat. *Septuaginta, inquit, hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prevaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungetur sanctus sanctorum.* His signari Messiam aio: nam noxarum abstersionem spondet, quod Messiae proprium munus esse constat. Justitia illa sempiterna Christus est, de quo in Psalmo septuagesimo primo: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna:* de quo apud Isaiam: *Judicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra:* tum alibi: *Ego Dominus vocavi te in justitia: & rursum: In scientia sua justificabit ipse Justus servus meus multos: deinde: Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediantur ut splendor justus ejus, & Salvator ejus ut lampas*

accendatur. Et videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclinum tuum: & postea sic Christus ipse de se: Ego qui loquor iustitiam. Clarissime vero Jeremias: *Eccē dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster: vel juxta aliorum interpretationem: Dominus iustitia nostra.* Addamus & hoc Zacharia: *Eccē rex tuus veniet tibi iustus & salvator.* Ex his Paulus sic de Christo Jesu: *Qui factus est nobis sapientia à Deo & iustitia.* Implendam Christi temporibus prophetiam tradit Daniel, quod & de se Dominus Jesus tradit apud Matthæum: *Omnes enim Propheta & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Sanctum sanctorum ungendum prædicit, hoc est Messiam futurum, sive Christum, sive ut veteres quosdam Interpretes dictionem hanc reddidisse notat alicubi Lactantius, *ἡλευθησόν.* Inde Petrus Judæos increpitans Sanctum & Iustum appellat Christum Jesum. Sic & de eo Christiani in Actis: *Conveniant vobis in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Iesum quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus: & Johannes in Epistola prima: Vos unktionem habetis à Sancto.* Nec à nostra discrepat R. Mosis ben Nachman in loci hujus interpretatione sententia, aliorumve Judæorum, quorum opinionem exponit Hieronymus. Pergit Daniel: *Scito ergo & animadvertite: Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta due erunt, & rursus edificabitur platea & muri in angustia temporum.* Christum illum ducem, Cyrum esse putant R. Selomoh, & R. Joseph Jachiades; Nehemiam, Aben Ezra, Zorobabelem, Judæi recentiores plerique; quæ Rabbinica sapientia digna sunt. Nam manifesto post hebdomades novem & sexaginta futurus esse dicitur Unctus ille; quem si Cyrum esse dicas, vel Zorobabelem, vel Nehemiam, unde ducetur hebdomadum illarum numerandi initium? Præterea idem hic est Unctus, ac Sanctus sanctorum proxime memoratus: quod de Cyro dicere absurdum est, nec aliis satis convenit: quamvis enim sanctitudine floruerint Zorobabel & Nehemias, num iustitia æterna temporibus illorum orbem inducta est? num elixæ sunt vitiorum stirpes, & scelerum radix recisa est? Hæc autem in Messiam congruunt, verum piorum ducem, juxta hoc Isaïæ: *Eccē Iesum populus dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus: & istud Jeremias: Et eris dux ejus ex eo.* Sed audire pergamus Danielem: *Et post hebdomades septuaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus qui eum negaturus est: & civitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.* Hæc à Christo Jesu notata sunt, cum ad Discipulos de excidio Templi verba faceret, & cum Emmaütiis viatoribus diceret: *Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati.* Porro redintegratio illa & confirmatio fœderis, pertinet ad Christum, quo sequestro fœdus sempiternum in futurum se pollicetur Deus, eumque ipsum in fœdus populi daturum se spondet. Quibus cum Christianam causam magnopere firmari Judæi intellexissent, pravis interpretationibus ea pervellere conati sunt. Igitur R. Saadias Gaon in Libro fidei, Messiam illum mactandum, signum esse vult eorum qui hoc tempore obtinebunt sacerdotium. Quasi post instaurationem Templi ulla fuerit Sacerdotum unctio. Deinde quis non intelligit, unum hic eundemque Messiam à Daniele signari, quem & Sanctum sanctorum, & Christum ducem appellat, & olim necandum esse prædicit? nam si tres diversi fuissent, & Sanctus sanctorum, & Christus dux, & qui necandus erat, distinxisset utique, neque errori causam præbuisset. Hinc refellitur & R. Selomoh, qui cruciandum Messiam, Agrippam esse statuit. Ineptior etiam Jachiades, qui Christum illum occidendum interpretatur Templum Cyri nutu restitutum, & olim excidendum: nam quis concedat Gabrielelem res obscuras Danieli exponentem, tam intricata, tam absorta metaphora usum, & tam variis interpretationibus opportuna? Quis ædem Deo consecratam, Christum; quis ejus destructionem, necem dictam putet? Christi quidem typus Templum esse potuit, & fuit; at Templi typus Christus haudquaquam fuit: scitum est enim rem significatam figura nobiliorem esse debere. Præterea proxime commemoratur futura illa Templi destructio: *Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas: & paulopost: Et erit in Templo abominatio desolationis.* Quid ergo attingebat *μεταφορικῶς ἢ ἀνίστασθαι* proponere, quod mox *ἰδρωτικῶς & σαρωτικῶς* enuntiaturus erat? Alia & saniora de totius hujus loci sensu opinati sunt vetusti illi Ebræi, quorum sententiam Hieronymus suis in Danielem Commentariis inferuit: nam & Iustitiam sempiternam, & Sanctum sanctorum, & Christum ducem, & Christum occidendum, unum idemque significare censuerunt, Messiam videlicet Patribus pro-

Isa. 61. 1.
Jer. 23. 5, 6.

Zach. 9. 9.
1. Cor. 1. 30.

Matth. 11. 13.

Lactant. libr. 4.
cap. 7.
Act. 1. 14.
& 4. 27.
1. Job. 2. 20.

Hier. in Dan.
9. 25.

Isa. 55. 4.
Jer. 30. 21.
Dan. 9. 26, 27.

Luc. 24. 46.

Hier. in Dan. 9.

missum. Quæ profecto præcis temporibus adeo pervulgata fuit & communi omnium consensu recepta interpretatio, ut in Libro temporum de hoc Danielis prædicto pronuntiaverit Africanus, *Nulli dubium esse, quin de adventu Christi prædictio sit.* Nec recentiores Ebræos complures hanc majorum suorum doctrinam tueri puduit.

African. apud Hier. in Dan.

XXI. Inter Osee vaticinationes imprimis celebratur illa: *Dies multos sedebunt filii Israël, sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Osee, Theraphim. Et post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum: & pævebunt ad Dominum, & ad bonum ejus, in novissimo dierum.* Re gem hunc David, Christum esse aio, qui avum suum nomine refert, & hic, & apud Ezechielem, & apud Jeremiam, uti supra non semel observavimus. Atque hunc ab Israëlitis quæsitum iri prædicit Propheta, postquam diu propriis religionis suæ riti bus, proprioque regimine caruerint. Hoc nunc fieri cernimus, illud ecquando fu turum sit, novit Deus. Messiam quidem hic notari traditur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in libro Beracoth Hierosolymitano, & apud Rabbinos plerosque. Quo vero tempore rege & sacrificiis, vel caruisse, vel carituros fore Israëlitas velit Pro pheta, disputant Interpretes. Quidam Salmanasaream deportationem intelligunt, hoc adducti Osee effato, quo Israëlitis inferendam ab Assyriis calamitatem prænuntians, dicturos eos ait, *Non est rex nobis, non enim timemus Dominum.* Judæos vero scribit Hieronymus ad Babylonicam captivitatem hæc referre, qua demum exemti patrias sedes repetierunt, Zorobabele duce, quem hic Davidis nomine indicari existimant. Atque hanc opinionem amplexi sunt Theodoretus & Theophylactus: amplexus est & Grotius. Alii tempora reditum illum consecuta hic intelligunt, quibus neque legitimos reges agnoverunt Israëlita, neque legitimos Sacerdotes, & Christum Jesum Davide prognatum, ejurata præca religione, ducem secuti sunt. Nam quod prædicit Propheta futurum hoc *in novissimo dierum*, hoc ipsum habent Isaias, & Michas, cum de Christo aiunt: *Et erit in novissimo dierum, erit mons domus Do mini preparatus in vertice montium: item Petrus ex Joële: Et erit in novissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Alii denique, puta Hieronymus, Augu stinus, Christianorumque bona pars, præsentem reliquiarum Judaicarum *ἱεροσολῶν* si gnatam putant ab Osee, qua tamdiu extorres jactabuntur, quoad Christi jugo colla submittant. Interpretationem hanc valde mihi probabilem, ac veri simillimam facit illud Pauli: *Cacitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob. Et hoc illis à me Testamentum, cum abstulero peccata eorum.* Qui dam etiam varios illos Israëlitarum casus una ista pericope designari contendunt.

Osc. 1. 4. 5.

Osc. 10. 3.

Theod. & Theoph. in Osc. 3. Grot. in Osc. 3.

Isa. 1. 2.

Mich. 4. 1.

Joël 1. 28.

Act. 2. 17.

Rom. 11. 25, 26, & seq.

XXII. De Christo etiam agitur in istis Joëlis: *Filii Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem justitiæ.* Scio ambiguitatem inesse voci *מורה*, quæ & Doctorem & pluviam sonat, & quæ à nonnullis in posteriorem hanc signi ficationem trahitur. Aliter Chaldaus Interpres, aliter Septuaginta, & Vulgatus quo que. Aliud etiam suadet ipsa verborum convenientia, in quibus aptius est dicere Doctorem justitiæ, quam pluviam justitiæ. Idem suadet & Osee, cum ait de Christo venturo: *Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam.* Utrobique Doctor ille justitiæ, Christus intelligendus est. Sin vertere malis *pluviam justitiæ*, Chri stum nihilominus intelligito, qui & pluvie symbolo notatur in Psalmis: *Descendet si cut pluvia in vellus: ubi & istud subnectitur: Orietur in diebus ejus justitiæ.* Ita apud Mala chiam Christus appellatur *Sol justitiæ*. Designari autem Christum hoc Joëlis loco se quentia ostendunt: *Et scietis quia in medio Israël, ego sum, & ego Dominus Deus vester, & non est amplius; & non confundetur populus meus in æternum. Et erit post hæc, effun dam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filia vestre: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt: quæ quomodo sumenda sint, docet nos Petrus in Actis Apostolorum. Sed & R. Saadias Gaon in Libro fi dei, & R. Machir in Pulvere Aromatico, alique Rabbiorum eruditissimi, hæc Mes sia temporibus accommodant. Quo & nos invitat illud quod paulopost subjicit Joël: *In monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio, simile hujus apud Isaiam prædictionis de Messia: De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Consentienti huic Inter pretum sententiæ contraire ausus est Grotius, recocta que veteri quadam prædicti hu jus interpretatione, quam Rufino tribui video, Doctorem illum justitiæ Isaiam esse statuit, nec aliis tamen rationibus approbavit, quam quod Isaiæ temporibus Prophe tæ & Prophetides extiterint, ipsiusque Isaiæ filii vaticinationes ediderint. Quasi vel ante Isaiam, vel post illum, nulli inter Judæos Prophetæ fuerint, vel Prophetides. Ma jus autem & largius gratiæ cœlestis donum, ac sancti Spiritus infusionem pollicetur apud Joëlem Deus, quam præcis temporibus hominum generi concesserat, quod Isaiæ*

Prophetia Joëlis,

Joël 1. 25, & seq.

Osc. 10. 12.

Psalm. 76. 1.

Mal. 4. 2.

Joël 1. 27, 28.

Act. 2. 17.

Joël 1. 32.

Isa. 4. 3.

ævo minime contigit. Quod autem probare nititur, Isaiæ filios futura prædixisse, ex his ipsius verbis: *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, in signum & portentum Israël, frustra est, cum inde colligi nequeat, quod vult. Concedamus tamen id de filiis Isaiæ, probet de filiabus: ait enim Joël: Prophetabunt filii vestri, & filia vestra: probet itidem de ancillis & servis, quos Spiritus sancti aura afflatum quoque in Joël prædixit.*

Prophetia Amos, Amos 9, 11, & seq. A. G. 15, 13, & seq. XXIII. Est & Christi ac Ecclesiæ *μεγαλειών*, id quod profatur Amos: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reedificabo aperituras murorum ejus, & ea quæ corruerunt instaurabo, & reedificabo illud, sicut in diebus antiquis, ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc.* Ut superiora Joëlis Petrus, sic ista Amosi Jacobus quo pertinent ostendit in Actis; ad Christum nimirum, & gentes sub ejus jugum cogendas. Nec infiantur Judæi, qui in capite ultimo Thalmudici libri Sanhedrin, memoratum hic Tabernaculum David, Messiam esse volunt. Redeunt vero ad ingenium suum Judæi, cum prolixas *ἑρμηνείας* hujus pollicitationes, tum ubertatis terræ, & fructuum proventus, tum diuturnitatis imperii & amplificationis ac securitatis, *κατὰ λέξιν* sumi volunt, eoque nomine Hieronymo pœnas dant. Et mento sane; tales enim esse fructus hic ab Amoso promissos intelligere par est, qualis ea fames est, cui sedandæ comparantur hi fructus & promittuntur. Cujusmodi autem fames illa sit, palam fecit Amos ipse, cum dixit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & mittam famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Animadvertendum ergo idem à Grotio est, qui lethali literæ inhaerens *σπαρῆς* hæc & Judaicæ intellexit; & Tabernaculum illud David, cujus instauracionem spondet Propheta, domum Davidis à Zorobabele reparatam esse docuit. Quod quam verum sit, patet ex iis in quibus Prophetiam suam Amosus claudit: *Et non evellam eos ultra de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.* Sedibus enim suis ita depulsa & exterminata est Iudaica gens, ut nulla unquam longioribus & infeliciores exiliis damnata esse feratur. Sed nec omnes nationes Iudaico imperio subjectæ sunt, vel Zorobabelis temporibus, vel sequenti ætate; imo in alienam Iudaica ipsa gens ditionem concessit. At Christus Davide oriundus *τιῷ οὐρανῷ δεξιῇ ἀράσκει*, cum juxta Evangelistæ verba, *ὁ λόγος σαφῆς ἐστίν, ὅτι ἐκλήρωσεν ἐν ἡμῖν*, æternumque à Deo accepit regnum, crebris vaticiniis prædictum, & Davidi promissum. Optime hæc à Theodoro adnotata sunt adversus eam sententiam, quam deinde amplexus est Grotius, & quæ jam ipsius ævo invaluerat, & à Cyrillo quoque propugnata est; sed ita tamen ut hunc esse historię sensum vellet, alium autem veriore ad Christum pertinentem illic inesse censeret.

Hier. in Amos 9.

Amos 8, 11.

Joh. 1, 14.

Prophetia Abdias, Abdias, 17, & seq.

Joël 1, 31.

Isa. 1, 3.

Ezech. 1, 27, & 8, 2.

Apoc. 1, 14, & 2, 18, & 19, 12.

Ebr. 12, 25, 29.

Luc. 12, 49.

Isa. 31, 9.

Abd. 18.

Num. 24, 17.

Amos 9, 11, 12.

XXIV. *Et in monte Sion erit salvatio, inquit Abdias, & erit sanctus: & possidebit domus Jacob eos qui se possederant. Et erit domus Jacob ignis, & domus Joseph flamma, & domus Esau stipula, & succendentur in eis, & devorabunt eos, & non erunt reliquiae domus Esau, quia Dominus locutus est.* Quoniam salutares suas leges Hierosolymis primum & in Sione laturus erat Christus, unde per totum orbem promulgandæ erant; idcirco & hic Abdias, & supra Joël, in Sione salutem per Christum fore propositam prædicunt, & de Sione legem ac Domini verbum exiturum per Christum Isaias prodidit. Ignis quoque symbolo sæpe adumbratur Christus, & ignitus describitur; præcipue vero apud Ezechielem, & in Apocalypsi Iohannis. Mofi in ardente rubo, & inter Sinai montis flammæ locutum fuisse Christum, Justini, Origenis, Hieronymi, aliorumque Ecclesiæ Magistrorum contestata sententia est. Quo pertraxisse videtur eos Paulus in Epistola ad Ebraeos, cum collatis inter se & compositis, hinc ardente ac procelloso Sinai, inde Sione ac Hierosolyma cœlesti; hinc tubæ sono & formidolosa illa ac terribili voce, inde Ecclesia primitivorum ac Testamenti Novi sequestro Jesu, subjungit: *Videte ne recusetis loquentem: si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur; multo magis nos, qui de caelis loquentem nobis avertimus.* Quasi eundem velit utrobique fuisse locutum. Et demum: *Etenim Deus noster ignis consumens est.* Quocirca hæc aiebat Jesus ipse de se: *Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi ut accendatur?* Abdias vero penitus consonat Isaias, cum ait: *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.* Quod autem adjicit Abdias: *Et non erunt reliquiae domus Esau;* hoc ipsum de Christo à Balamo prædictum vidimus: *Erit Idumæa possessio ejus, & erit possessio ejus Seir;* cui prædictioni ex altera hæc Abdias R. Selomoh lucem affert, ut pote significationis ejusdem, & ad Messiam spectantis. Par est illa Amosi proxime à nobis allata, & Messias itidem prænuntia: *Suscitabo tabernaculum David, ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos; dicit Dominus faciens*

hæc. In hoc denique commate prophetia Abdæ concluditur: *Et ascendent salvatores in montem Sion iudicare montem Esau, & erit Domino regnum.* Messia hæc adscribit doctissimus Rabbinorum Maimonides: adscribimus & nos, & Salvatores Messiam ac Messia ministros dictos censemus. Sion vero, unde primum nova Christi lex proficisci, & in qua Ecclesia fundari debuit, Ecclesiam illam significat, Esau vero, Ecclesiam perduelles. Cæterum & hi, & illa, Christum regem sunt agniture, ut apertissime in secundo Psalmo de seipso Christus prædicat: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Hinc adeo Jesus Dominus dictus est Jesus: *Vocabis nomen ejus Jesum,* ait Josepho Angelus, *ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.* Hinc & regnum illi æternum portenditur: *Et regnabit,* ait Maria Angelus, *in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Hinc & in Actis Petrus: *Principem & Salvatorem eum appellat.* Hinc denique à Prophetis Regem, ducem, principem, ac præceptorem dictum eum supra observavimus.

XXV. *Congregatione congregabo, Jacob, totum te; in unum conducam reliquias,* Prophetia pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum: tumul-
tuabuntur à multitudine hominum; ascendet enim pandens iter ante eos: dividet & transibunt portam, & ingredientur per eam: & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum. Verba sunt Michææ Prophetæ, quibus Christum præmonstrari contendo. Nam quamvis controversa sint inter eruditos, & ab aliis ad Samaritarum, Hierosolymitarumque excidium, ac Sedecia calamitates trahantur, ab aliis ad Christum, ego tamen vel apertorem eam esse aio interpretationem, quæ hæc Christo accomodat, vel utramque certe simul posse consistere, quod sæpe accidere ex Paulo discere licet. Quippe proprium hoc Messia futurum esse officium Prophetæ docent, dispersos Israëlitas congregare, quemadmodum errantes oves & dissipatas in unum gregem cogere pastores solent. Id sibi volebat Osée, cum diceret: *Et congregabuntur filii Juda, & filii Israël pariter, & ponent sibi caput unum, & ascendent de terra.* Idem & Jeremias tricesimo primo capite, cui Christi *œmulationis* inesse ostendimus: *Qui dispersit Israël, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum.* Idem & Ezechiel: *Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc in hoc invenient me domus Israël, ut faciam eis: multiplicabo eos sicut gregem hominum, ut gregem sanctum, ut gregem Jerusalem in solennitatibus ejus. Sic erunt civitates destructæ, plena gregibus hominum, & scient quia ego Dominus.* Præcursum quoque ipsis Christum *œmulationis* Isaias in quinquagesimo secundo capite, quod Messia itidem clarissimam prædictionem continet: *Non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congregabit vos Deus Israël.* Neque hic iterare opus est, quam sæpe in Codicibus sacris pastoris munus, nomenque asciscere amet Christus. Vetustiores itaque Judæi Messia *œmulationis* hic esse prædictam fatebantur, velut R. Moses Hadarian sive Concionator in Beresith Rabba.

Nobilem etiam capite quarto vaticinationem de Christo Michæas edidit, quæ quoniam
 niam ne verbis quidem ab ea discrepat, quæ secundo Isaiæ continetur capite, nihil
 repetere necesse est, quæ ad hanc asserendam supra attulimus. Pauca quædam illu-
 strare solum convenit, quæ loco huic peculiariter sunt. Velut illud: *Et corripiet gentes fortes usque in longinquum: cui simile hoc habet Psalmus secundus de Christo: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.* Subjicit Michæas: *Et sedebit vir subter vitem suam, & subter ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum est: hoc ipsum de Messia temporibus cecinit Zacharias: In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.* Pergit Michæas: *In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem, & eam quam ejeceram colligam, & quam afflixeram, & ponam claudicantem in reliquias, & eam que laboraverat in gentem robustam: consona sunt ista Sophonia: Ecce ego interficiam omnes qui afflixerunt te in tempore illo, & salvabo claudicantem, & eam qua ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confessionis eorum.* Addit Michæas: *Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc, & usque in æternum: paria de Christo nuntiantem Daniele audivimus: Potestas ejus, potestas æterna que non auferetur, & regnum ejus quod non corruptetur: & Angelum quoque apud Lucam de Christo Jesu: Et regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Notatur quoque Christus in istis Michææ: *Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion, usque ad te veniet, & veniet potestas prima, regnum filia Jerusalem.* Nunc quare *maioris* contraheris? numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus perit? Eadem habet Isaias de Christo: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus*

Abd. 27.

Psal. 2. 6, & scq.

Matth. 1. 21.

Luc. 1. 31.

Act. 5. 31

Prophetia Michææ,

Mich. 1. 12, 13,

Ose. 1. 11.

Jer. 31. 10.

Ezech. 36. 37,

38.

Isa. 52. 12.

Mich. 4. 1, 2,

scq.

Zach. 1. 10.

Mich. 4. 6.

Soph. 3. 19.

Mich. 4. 7.

Dan. 7. 14.

Luc. 1. 31.

Mich. 4. 8, 9.

Isa. 9. 6.

est principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Ergo hæc Michææ in Christum transcribat Jonathan ben Uziel. Libenter vero Grotio assentior, Turrim gregis apud Bethlehemum statuenti, unde Christum oriturum mox apertius Michæas prædicet. Futurum is deinde spondet, ut filiam Sionis Christus redimat: nempe & à Jobo & ab Isaia Christum redemptorem dictum notavimus. Sic demum filiam Sionis, Christi auxilio confirmatam Michæas alloquitur: Surge, & triturata, filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam creas, & comminues populos multos, & interficies, Domine, rapinas eorum: similia de Christo præcinit David: Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Aptius etiam ad rem Isaïas: Ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus, & redemptor tuus sanctus Israël: ego posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra ferrantia; triturabis montes, & comminues, & colles quasi pulverem pedes. Quam Isaïæ clausulam Messia significativam esse manifesto illud indicat quod præcedit: Ego Deus tuus, confortavi te, & auxiliatus sum tibi, & suscepit te dextera quasi mei. Hæc Judæorum Interpretum diligentiam non fugerunt, qui tot testimoniorum consensione notata Christum hic à Messia prædictum esse fasti sunt. Sic Beresith Rabba, sic R. Selomoh Jarchi, sic Aben Ezra. Contra ea Grotius, ex verborum secundi capitis Isaïæ, & quarti Michææ consensu, non sententiæ paritatem collegit, pro eo ac debuit, sed hæc ad illa παραπομπήν res alias significare censuit: Isaïam quippe de regno Ezechia, Michæam de temporibus quæ reditum ex Babylone sunt consecuta, diservisse opinatur. Arbitrentur æqui rerum æstimatores, utrum verisimilius sit, quorum verba consonant, eorum conspirare sententias, an summa verborum paritate, summam sententiarum discrepantiam contineri. Num hæc Michææ præterea convenire dicemus, vel Ezechia ævo, vel recentioribus Babylonica captivitate temporibus: Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc, & usque in æternum? minime vero. Atqui si ad neutrum illa pertinent, certe nec superiora, quæ his archissime coherent. Adversus perverfam hæc capitis illius interpretationem graviter excandescit Theodoretus, quam tum tuebantur, non Judei solum, sed & Christiani quidam, solidisque eam argumentis obrerit. Quarit enim eoque gentes magno numero Legi Dei obtemperaturæ ad Templum Domini concurrerint post reditum Judæorum à captivitate Babylonica; quarum gentium controversias arbitra ac disceptatrix Domini Lex composuerit, eorumque noxas & flagitia castigaverit, qua item pace fructus sit Judaicus populus, qui variis exinde calamitatibus miserime afflictus, gentium multarum incurfiones ac vexationes perpessus est. Tum id quoque: Nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei nostri in æternum & ultra, præclare ostendit, Michæam non designasse Judæos, qui patriis sedibus eliminati, totius orbis inquilini, & exules, sacra Legis suæ munia obire non possunt. Unde nec ipsis hæc competere ait: Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum. Priorem capitis partem juxta historicum æque sensum & mysticum Christo & Ecclesiæ adjungit Cyrillus, postremam, ab octavo commate ad capitis usque finem, Sennacheribi & Nabuchodonosoris expeditiones ἰσοεικώς notare censet; Christum vero, secundum ἀσφόδρον καὶ τριφυλλοκώτες ῥόζον.

Perpaucis quinti capitis versiculis multa de venturo Messia posteros Michæas docuit. Nam primum patriam ejus indicavit, cum diceret: Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël. Deinde ut ortum ejus, non temporarium, qualis hominum reliquorum est, sed omnibus temporum initis priorem, & ipsius æternitatis æqualem fore ostendat, addit: Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis. Sed muliere tamen proditurum eum ait per partum, atque ita humanæ naturæ participem, consanguinitatis vinculo iri conjunctum omnibus hominibus, etiam Barbaris, quos fraterno amore complexus, ut pote eorum similis & ὁμοφυής, ad Israëlitarum jura vocabit, validoque & magifico moderabitur imperio, cujus is erit splendor, ea fama, ut ad orbis usque pervadat fines, & remotissimas gentes ad se invitet & alliciat, atque altæ demum pacis compotes faciat. Verba hæc sunt: Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens pariet, & reliquæ fratrum ejus convertentur ad filios Israël. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui, & convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos terræ. Et erit iste pax. Ad Christum hæc retulisse veteres Judæos locuples testimonium suppeditat Evangelium Matthæi, atque illud Iohannis; ex quibus clarissime intelligitur tralatitiam hæc & pervulgatam fuisse Judæorum sententiam, ex hoc Michææ loco deductam, Bethlehemo Messiam proditurum. Hanc majorum suorum doctrinam tenuerunt sequioris ævi Magistri. Sic Paraphrastes Chaldaeus Ionathan; sic Thalmud in libro Sanhedrin, ultimo capite, & in libro De pachtate, capite decimo; sic &

rasque alias de Christo vaticinationes huic consonare sciebant. Nam quod ait Michæas, futurum egressum ejus ab initio, à diebus æternitatis, hoc ipsum de Christo præcinerat David, cum induceret Deum Patrem Christo dicentem: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Idem habet de eo Psalmus septuagesimus primus: *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem:* & postea: *Ante Solem permanet nomen ejus.* Hoc de se Sapia ipse, quæ Christus est, prædicabat his verbis: *Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.* Hoc sibi volebat Apostolus Johannes, cum de Verbo, quod Christus est, diceret: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Hoc de se quoque aiebat Dominus Jesus, sic Deum Patrem compellans: *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud te ipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te.* Puerperam autem illam intellige, quæ Isaiæ septimo, octavo, & nono, capitibus commemoratur, pueri videlicet illius matrem, cui nomen, *Accelera spolia detrabere, festina prædari, qui Fortis dicitur, & Princeps pacis,* cujus immensum prædicatur imperium, & æterna pax. Quæ si quis omnia perpendat accurate, præfenti Michææ loco consona reperiet. Cum vero futurum pollicetur Propheta, ut Christus gentes *pastat in fortitudine,* pastoris hic quoque, ut alias sæpe, persona Christo imponitur, qui hunc habitum & ornatum, hocque adeo munus, suæ erga homines benevolentia & sollicitudinis testificandæ gratia, gerere amat, sibi que imponit; quod supra jam à me animadversum est, & inferius quoque commodus erit observandi locus. Magnificentiam vero ejus ad fines usque orbis celebratum iri promittit, perinde ut superiore vaticinatione de Messia prædictum vidimus, futurum ut *corripiat gentes fortes usque in longinquum.* Idem Psalmo secundo de eo præsignificatur: *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ:* & Psalmo septuagesimo primo: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum:* & mox: *Omnes gentes magnificabunt eum.* Omnia vero tranquillaturum Christum & pacificaturum sexcentis jam nos Propheta monuerunt. Quemadmodum ergo Christum pacem futurum prædicit Michæas, ita Paulus de Christo Jesu: *Ipse enim est pax nostra.* Atenim tam perspicua veritatis argumenta aspernati Judæi complures, nec patrum suorum auctoritatem reveriti, hæc ad Zorobabelem detorquere tentarunt, quos & vetustos aliquot Sacrae Scripturae Interpretes Christianos affectatos fuisse video, Chrysostrum, Theophylactum, Euthymium, novissimeque Grotium. Adversus hanc doctrinam insurgit Theodoretus, & Zorobabelem Babylone natum esse ostendit, non Bethlehemi, nec esse egressum ejus à diebus æternitatis. Scio quid ad hæc respondeat Grotius; Zorobabelem Bethlehemo ortum censei, quod ex Davidis, qui Bethlehemi natus est, familia esset oriundus, egressum vero ejus à diebus æternitatis dici, quod longum stemma à Davide duceret, multaque inter ipsum & Davidem intercessissent *genera,* longaque diuturnitas temporis, postquam Bethlehemo stirps illa prodierat. Id si accipimus, jam ergo multiplex nobis patria erit, torque natales terras numerabimus, quot loci majoribus nostris ortum dederunt. Ergo & Zorobabel, præter Babylonem in qua natus est, Jerusalem quoque patriam habebat, in qua tot Reges ipsius decessores sunt procreati; & Bethlehenum, in qua David, & Booz, & Obed, & Jesse, & Ægyptum, in qua Aminadab, & Nahasson, & Haran Mesopotamiae, in qua Judas; & regiones ad Chanaanitidis Austrum sitas circa Bersabee & Gerara, in quibus Jacob, & Isaac, & Ur Chaldæorum, in qua Abraham; quod neque dici neque ferri potest. Præterea utrum existimare satius est, Prophetam hunc, quem de Christo alias edidisse prædictiones ostendimus, eam præmonstrare voluisse urbem, quæ Christi patria futura erat, consentientibus vetustissimis Judæis, uti & revera fuit; an cum Zorobabelis imperium & res gerendas vaticinaretur, eam notasse urbem, quæ Davidis ipsius progenitoris patria fuisset? Adde & verba ista, *Ab initio, à diebus æternitatis,* quæ sic Ebraice concepta sunt, *מקדם ממי עולם,* quasi dicas, *Ab olim, à diebus æternitatis,* geminata rei ejusdem significatione, non longitudinem temporum, sed ipsius æternitatis infinitatem indicare. Quis vero nominis sui fama orbem credat Zorobabelem replevisse, exulum aliquot ducem, & gentis exigua, obscuræ, ac jam pene funditus excisæ principem, propter reparatum Templum, splendidum quidem olim, dum manebant regna, tunc autem rudiori opera resectum, ad cuius conspectum prioris Templi memoria senibus lacrymas excutiebat? Quis pax denique dicitur Zorobabel, quem gravissimis Chæthæorum Samariorum calumniis & criminationibus appetitum, vix inchoatum institutionis Hierosolymitani Templi opus absolvere potuisse scimus? Comma septimum capituli hujus Christo adscribit liber Beracoth Thalmudis Hierosolymitani. Est autem hujusmodi: *Et erunt reliquie Jacob in medio populorum multorum, quasi ros à Domino, & quasi stille super herbam qua non expectat virum.* Quia videlicet ex Jacobi

reliquiis suscitandus erat Messias, qui rore gratiae caelestis orbem universon irrigaturus erat & fecundaturus; de quo in eandem sententiam differit Psalmus septuagesimus primus: *Descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.*

- Psal. 71. 6. Christi praeterea venturi mysterium septimo capite tangit Michæas, cum Ecclesiae instaurationem per Christum futuram nuntiat his verbis: *Dies, ut adfiscetur maceria tuae.* Id ad Christum Judæos quosdam retulisse scribit Hieronymus. Nec dissimilis illa est Amosi de Christo propheta, quam supra attulimus: *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reedificabo aperturas murorum ejus, & ea quae corruerunt instaurabo, & reedificabo illud sicut in diebus antiquis.* Addit Michæas: *In die illa longe fiet Lex: par illud quod supra, & hic, & Isaïas de Christo cecinerant: De Sion egredietur Lex, & Verbum Domini de Jerusalem: & deinde: Magnificabitur usque ad terminos terrae: paria & in Psalmis, secundo, & centesimo nono, Christi $\alpha\epsilon\gamma\gamma\omega\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$ vidimus: Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus; praedicans praeceptum ejus: tum: Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Quod autem subjungit Michæas, ad Ecclesiam remotas gentes transiurus, a civitatibus nuntis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte; idem de Christo praedictum extat Psalmo septuagesimo primo: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum:* idem & apud Zachariam: *Loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terrae.* Sequitur apud Michæam: *Et terra erit in desolationem:* nempe id quoque post Christum Daniel eventurum monuit. Christum deinde adhortatur Propheta, ut *Pascat populum in virga sua, gregem hereditatis suae:* de quo videlicet supra fuerat vaticinatus: *Et stabit, & pascet in fortitudine Domini;* pastorale officium, juxta Prophetarum omnium consensionem, Messiae adscribens. Respondet Christus: *Secundum dies egressus tuae de terra Aegypti ostendam ei mirabilia:* sic in eodem septuagesimo primo Psalmo, qui Christum $\alpha\epsilon\gamma\gamma\omega\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$: *Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit mirabilia nomen sic & apud Joëlem, illic ubi Messiam ab eo praenuntiarum diximus: Laudabitur nomen Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum.* Pergit Michæas: *Videbunt gentes, & confabundentur super omni fortitudine sua, ponent manus super os, aures eorum surdas erunt; lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia terra perturbabuntur in adibus suis, Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt te:* his consentanea Psalmus idem septuagesimus primus suppeditat: *Coram illo procident Aethiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharsus & insulae offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges terre, omnes gentes servient ei:* cui simile est & istud Isaïae de Messia: *Et erunt reges nutritii tui, & reginae nutrices tuae vultu in terram densissimam adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.* Facit huc quoque illud Osae, Christi $\alpha\epsilon\gamma\gamma\omega\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$: *Et post haec revertentur filii Israël, & quarent Dominum Deum suum, & David regem suum, & paventur ad Dominum.* Flagitiorum deinde veniam per Christum nobis largiendam promittit Michæas, quod passim de eo Prophetae humano generi spondent. Ac demum quae de venturo Christo, sub jurisjurandi lege, Abrahamo & Jacobo promissa sunt, effecturum eum asseverat.
- XXVI. Secundo capite Habacuc haec leguntur: *Adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* Quibus Messiae adventum praedici consentiunt Ebraei Interpretes & Christiani. De Christianis dubitatio nulla est, qui Pauli auctoritatem secuti, vel ad Christi salutarem illapsum in animos hominum spectare ista censuerunt, vel ad ejus descensum in terras: quod & in Thalmudici libri Sanhedrin postremo capite, & apud R. Selomoh discrete docetur.
- Nec mysterio caret illud, quod extat in oratione Habacuc: *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.* Scio nonnullos hic Josuam notatum arbitrari, qui tamen unctus non fuit, nec Unctus dici potuit, nisi $\chi\omicron\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$, & latiori significatione; quemadmodum in Paralipomenis quicumque exierunt de Aegypto, Christi vocantur, ut adnotat Hieronymus. Alii ad Davidem id flectunt. Utrumque certe Christi Jesu figuram gessisse diximus: cujus nomen cum & significationem habeat salutaris, quae hic promittitur, aptius ei videtur locus quam Davidi convenire; aptius etiam quam Josuae, cui minus proprie quam Jesu competit Christi nomen. Itaque sic comma illud reddebat Sexta Editio, Hieronymo teste: $\epsilon\gamma\gamma\omega\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma \eta\delta \sigma\omega\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma \tau\omicron\upsilon\varsigma \lambda\alpha\theta\omicron\upsilon\varsigma \sigma\upsilon\alpha \delta\iota\alpha \iota\omicron\sigma\omega\upsilon\varsigma \chi\omicron\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma \sigma\upsilon\alpha$. *Existi ad servandum populum tuum, per Jesum Christum tuum.* Et ad Messiam quoque id Ebraei retulerunt. Facit huc & id quod paulopost subnectit Habacuc: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.* Scio Ebraice scriptum esse ישוע , & ex nomine communi ישע , nomen proprium esse factum; sed ta-

men ex adjunctione alterius prophetiae & utriusque ἀντιλογία, Christus utrobique homini non luscitioso videbitur expressus. Jonathan certe posteriore hoc loco, itidem ut priore, Christum reddidit.

XXVII. De Messie adventu Sophoniae quoque vaticinatio extat tertio capite, *Prophetia* ait enim ex Domini persona: *Reddam populis labium electum, ut invocent omnes in no-* *Sophonia,*
mine Domini, & serviant ei humero uno. Nomen Domini hoc loco Regem Mes- *Soph. 3. 9, &*
siam signare traditur in Beresich Rabba, & in Pulvere aromatico R. Machir, totam *seq.*
que hanc prophetiam Christo adjudicasse Judaeos testificantur. Recte sane, comple-
tam enim prophetiam hanc fuisse novimus in mirifica priscorum Christianorum con-
cordia, quorum erat *cor unum & anima una.* Pergit Sophonias: *Ultra flumina Aethio-* *Soph. 3. 10.*
pia, inde supplices mei, filii disperforum meorum deserent munus mihi: simile illud è Psal-
mo quadragesimo quarto, qui Messiae *περλεπκος* est: *Filii Tyri in maneribus vultum* *Psal. 44. 33.*
tuum deprecabuntur, omnes divites plebis: simile quoque initio sexagesimi capitis de
Christo Isaias praedicat, quod & in Eunuchio Candaces Reginae exitum habuit. Spon-
det deinde Sophonias altam pacem reliquius Israelis: *Quoniam ipsi pascuntur & acimba-* *Soph. 3. 13.*
bunt, & non erit qui exterreat: quod Christi eventurum temporibus pollicentem
itidem Michaeam audivimus, cum diceret: *Et sedebit vir sabius vitam suam, &* *Mich. 4. 4.*
sabius sicum suam, & non erit qui deterreat. Israelii postmodum promittit Sopho-
nias, futurum ut in medio ejus sedem suam Messias constituat: quod & apud
Zachariam semel iterumque reperitur: *Et habitabo in medio tui:* & apud Ezechielem: *Zach. 2. 10, 11.*
Et erit tabernaculum meum in eis: quod & Discipulis suis Christus Jesus promittebat: *Ezech. 37. 27.*
Et ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Quod adjicit *Matth. 28. 9.*
deinde Propheta: *Salvabo claudicantem, & eam qua ejecta fuerat congregabo, &* *Soph. 3. 19.*
ponam eos in laudem: hoc idem pene *ἰωβλεξῖ* apud Michaeam de Christo praedictum *Mich. 4. 6.*
supra vidimus.

XXVIII. Expectati Christi mysterium clarissima prophetia & celeberrima Ag- *Prophetia*
gaeus explicavit. Nam primum cum ait: *Verbum quod pepigi vobiscum, cum egredere mini* *Aggae,*
de terra Egypti, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere; Ebrais in memo- *Agg. 2. 6, &*
riam revocare velle videtur nobile hoc vaticinium Mosis de Christo: *Prophetam de gente* *seq.*
tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies. Huic *Deut. 18. 15.*
vaticinio subobicure repetito subjungit Aggaeus: *Hac dicit Dominus exercituum: Adhuc* *Agg. 2. 7, &*
unum modicum est, & ego commovebo caelum, & terram, & mare, & aridam, & movebo *seq.*
omnes gentes: & veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit
Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum.
Magna erit gloria domus istius novissime plusquam prima, dicit Dominus exercituum: & in
loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. Hanc orbis commotionem Christo ac-
comodat Paulus in Epistola ad Ebraeos, cujus, aliorumque Novi Testamenti Scri- *Ebr. 12. 25, &*
ptorum in Vetere explicando auctoritati multum tribuo; quod, ut superius saepe di- *seq.*
xisse memini, receptas & pervulgatas hac aetate opiniones videantur secuti, nec enim
in nascentis Ecclesiae primordiis, cum undique & ab Ethnicis, & acrius etiam à Ju-
daeis ea oppugnaretur, tutum fuisset prisci Fœderis testimoniis abuti, & vulgo probatas
interpretationes pervellere. *Desideratus autem gentibus,* is ipse est quem Patriarcha
Jacob futurum Expectationem gentium moriturus promisit. Is est de quo praedixit *Gen. 49. 10.*

Zach. 6. 13. eo Zacharias : *Et ipse portabit gloriam.* Pacem autem Templo suo dum hic apud Aggæum promittit Christus, antiquum obtinet, quem jam sexcentis Prophetarum testimoniis pacis principem & auctorem esse didicimus. Igitur inter venientis Messie præsignificationes hanc quoque retulit vetustus Ebraeorum Magister R. Akiba, ut in memorato jam à nobis toties postremo capite libri Sanhedrin proditum est.

Agg. 1. 22, & 169. Ea quam dedimus superioris Aggæi prædictionis expositio, viam munit ad eorum intelligentiam, in quibus ipsius Prophetia concluditur. Illic Zorobabeli nuntiare jubetur Aggæus, futurum ut cælum & terram Deus commoveat, regna subvertat, exercitus deleat : *In die illa, dicit Dominus exercituum, assumam te, Zorobabel filii Salathiel, serve meus, dicit Dominus ; & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.* Commotio illa cæli & terræ, ea est quam adventante Messia gentibus desiderato eventuram hoc ipso capite supra dixit. Regnorum subversionem eam intellige, quæ fit per *Arma militiæ, non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitum.* Sic Michæas quinto capite, quo Messie mysteria pandi docui : *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.* Sic Zacharias : *Et dispergam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus.* Zorobabelis autem parentis nomine Christum filius intelligitor, uti apud Jeremiam & Ezechielem Davidis nomine affectum eum vidimus. Positurum se eum ait Deus sic tanquam signaculum : *Hunc enim pater signavit Deus, inquit Johannes de Christo Jesu.*

Prophetia Zachariæ, Zach. 2. 8, & 169. XXIX. Aggæo succedit Zacharias, qui creberrimas & ipse de Messia prædictiones edidit. Nos primam hanc depromemus è secundo capite : *Hæc dicit Dominus exercituum : Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliaverunt vos : qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei : quia ecce ego levo manum meam super eos, & erunt præde his qui serviebant sibi, & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me.* Lauda, & latare, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multe ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Diligenti observatione digna sunt verba hæc ; nam & prædicunt Christi adventum, & ejus divinitatem manifesto prædicant. Notandum quippe est loqui Dominum ipsum, & hæc de se profari : *Et scies quia Dominus exercituum misit me.* Ergo Dominus à Domino missus, Deus à Deo, Filius à Patre, quo præclara Messie significatio continetur. Sic centesimo nono Psalmo : *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis.* Porro similia de Christo nuntiantem Sophoniam supra audivimus : *Lauda, filia Sion, jubila Israël, latare & exulta in omni corde, filia Jerusalem : rex Israël Dominus in medio tui.* Sic & de se Messias ipse apud Ezechielem : *Et erit tabernaculum meum in eis.*

Psal. 109. 1. Soph. 3. 14, 15. Ezech. 17. 27. Zach. 3. 8, & 6. 12, 13. Sequitur apud Zachariam memorabilis illa de Messia prædictio : *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem. In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum : quam subinde repetit : Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir Oriens nomen ejus, & subter eum orietur, & edificabit Templum Domino.* Qui apud Interpretem Vulgatum appellatur Oriens, & apud Græcos Interpretes ἀνατολή, ἀνατολή, βλαστῆρας, is Ebraice dicitur גרמון, hoc est, *Germen*, quo nomine passim Christus censetur, quemadmodum alibi à me dictum est. Nam *Germen Domini* dicitur Isaïæ, & *Virga de radice Jesse*, & *Virgultum*, & *Radix*, & *Germen justum* Jeremias, & *Germen nominatum* Ezechieli. Orientis quoque nomen agnoscitur in his verbis Balaami ad Christum pertinentibus : *Orietur stella ex Jacob* : & in illis septuagesimi primi Psalmi Christum quoque prænuntiantibus : *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis* : & in istis Malachie, quæ ad Christum quoque spectant : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiae* : & in his Zachariæ alterius apud Lucam : *Per viscera misericordiae Dei nostri visitavit nos Oriens ex alto.* Servi quoque nomen sæpe obtinet in libris Prophetarum, uti probavimus supra. Inde adeo Jonathan ben Uzziel *Germen*, his Zachariæ locis, interpretatus est *Messiam* : ita & R. Selomoh Jarchi, & Maimonides ; ita & in Hierosolymitani Thalmudis libro Beracoth. Pacem qua mundum beabit Messias iisdem pene verbis describit Michæas : *Et sedebit vir subter vitem suam, & subter ficum suam, & non erit qui deterreat.* Scio hæc à recentioribus Judæis, & à Cyrillo etiam, & Theodoro, & novissime à Grotio, ad Zorobabelem referri : verum obstat quod sequitur : *Et erit Sacerdos super solio suo* ; nec enim in Veteri lege jus erat Sacerdotibus sedendi in sella regia. Itaque reddunt Judæi : *Et erit Sacerdos ante solium ejus*, ut הָיָה positum sit pro הָיָה, vel הָיָה. Præterea quod capite quarto de Templi instauratione per Zorobabelem administranda positum est, eorum simile quæ de Oriente sexto capite narratur, Judæorum favet opinioni. Sed tamen testimonio-

Isa. 4. 1. & 11. 1. & 13. 2. Jer. 23. 5. & 33. 15. Ezech. 14. 29. Num. 14. 17. Psal. 71. 7. Mal. 4. 2. Luc. 1. 78.

Mich. 4. 4.

Zach. 6. 13.

rum quæ attulimus consensio cum istis & germanitas, & priscorum Ebræorum interpretatio nostræ plane consona, quam persequi debeamus sententiam plane ostendunt. Nisi quis utramque sic conciliare velit, ut quæ à Zorobabele gesta sunt, ea Christi mysteriorum simulacra fuisse dicat.

Præclare vero conspirant Interpretes Judæi & Christiani in exponenda hac Zachariæ vaticinatione: *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi iustus & salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.* Ex Evangelistarum Matthæi & Johannis testimoniis manifestum est, pro certo habitum fuisse ipsorum atate, de Messia hæc Zachariam prædixisse. Nec aliter sane posteriores Judæi senserunt; sic enim habetur in libro Sanhedrin, undecimo capite; sic in Beresith utraque, Rabba & Ketana; sic in Baal Hatturim ad Exodi vicefimum tertium caput; sic & in Midrasch Coheleth; nec aliter Aben Ezra, & Saadias Gaon, & R. Rachmon, & R. Abrabaniel, & R. Moses ben Maimon in Epistola, qua Messia *vermeia* aliquot exposuit, eodemque pertinere duxit illud Isaïæ: *Et vidit curruum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli.* Omnium vero clarissime R. Selomoh, qui non solum hæc accommodat Messia, sed ne alteri quidem accommodari posse definit. Et tamen Judæi recentiores quidam, spreto majorum suorum suffragio, Eldram, alii Judam Machabæum hic notatum videre sibi visum sunt; alii vero, quos affectatur Grotius, Zorobabelem. Perperam omnes, nisi me prophetia ipsius verba fallunt & sententia. Nam quis illorum rex fuit? Zorobabel, inquit Grotius; hoc enim titulo decoratur à Jeremia, cum ait: *Suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit:* & ab Ezechiele, cum ait: *Rex unus erit omnibus imperans:* & paulo post: *Et servus meus David rex super eos.* Nempe ponis *τὸ νεωτόθυρον ἀπὸ τοῦ ὑποδοχίου*, quod suo loco demonstravimus. Deinde quis Zorobabelem pauperem fuisse dicat, vel Eldram, vel Machabæum? Satellitio, pompaque regia caruit Zorobabel, inquit Grotius, proptereaque pauper dictus est. Itane vero? Julius Cæsar sine satellitio, regiaque pompa fuit, neque gestavit coronam, neque regis nomen sumpsit, ideoque pauper merito dici potuit? Præterea an asino vectus est? Sic est, inquit, præ modestia nempe & studio pacis. Quo auctore id affirmas? à nemine enim id proditum ad suam ulque ætatem fuisse scribit Theodoretus. Sic tibi videtur: mihi contra videtur fuisse indecorum, gentis suæ principem, regio sanguine prognatum, cuius potestas ex tua sententia ad fines terræ pertinebat, patriam suam hoc ornatu iniuisse, arbitrari etiam absurdum. Miremur porro Grotii inconstantiam, qui alio loco ipsa hæc Judæ Machabæo applicanda esse docet. Nempe sic incertum ferri oportebat, qui nimis ingenio suo permittebat. Quanto verisimilius hæc Messia adscribimus, de quo Isaïas idem quibus Zacharias verbis: *Prope est iustus meus, egressus est salvator meus:* tum alibi: *Dicite filia Sion, ecce salvator tuus venit.* Eadem de se spondentem Christum vidimus apud Aggæum, quæ hic apud Zachariam: *Et subvertam solum regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & subvertam quadrigam & ascensorem ejus:* item & apud Michæam: *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.* Reliqua ex Psalmo septuagesimo primo repetita esse dicas, in quo hæc de Messia prædicantur: *Orietur in diebus ejus iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna, & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.*

XXX. Messiam quoque, vel ipso Domino Jesu teste, postremus Prophetarum Malachias prænuntiavit. Nam cum de Johanne Baptista præcurfore suo dixerit Jesus: *Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te:* se autem Messiam esse palam professus sit; sequitur haud dubie & hoc loco significatum à Malachia Messiam voluisse: *Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis. Et quis poterit cogitare diem adventus ejus, & quis stabit ad videndum eum? Angelus Testamenti sive Fœderis, Christus illic appellatur, quod à Deo, sic tanquam nuntius, & magni consilii Angelus, missus sit ad faciendum cum hominibus fœdus: unde de eo ait Dominus apud Isaïam: *Dedi te in fœdus populi:* & iterum apud Jeremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & seriam domui Israël & domui Juda fœdus novum: & rursum apud Ezechielem: Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis.* Ergo hic prædictum Messiam Malmonides ultro agnovit in *מלכות מלכות*, & alibi quoque: agnovit & R. David Kimchi. Nec Messiam solum, sed & ejus præcurforem hic agnovit Saadias Gaon in Libro fidei. Quod & his vetustiores Ebræos sensisse tradit Hierony-*

Zach. 9. 9, & seq.

Isa. 2. 7.

Jer. 23. 5. Ezech. 37. 24.

Theodor. in Zach. 9.

Grot. in Matth. 1. 22.

Isa. 51. 5. & 61. 11.

Agg. 2. 23.

Mich. 5. 10.

Prophetia Malachia 3. Matth. 11. 10. Marc. 1. 2. Luc. 1. 76. & 7. 27. Mal. 3. 1. & seq.

Isa. 42. 6. Jer. 31. 31. Ezech. 37. 26.

Hier. in Mal. 3. 1.

mus, præcurforem illum Angelum Eliam, Dominatorem, vero Messiam fore arbitrantur.

Mal. 4. 2.

Dabimus & hanc de Christo vaticinationem è Malachia : *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitie.* Nempe hæc est stella, quam ex Jacob orituram Balaamus prædixit, de qua sic disserit Isaias : *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum.* Deinde : *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lune illuminabit te : sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Hinc Christum Jesum Simeon appellabat *Lumen ad revelationem gentium* : & Johannes, *Lucem veram, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* : Daniel autem *Justitiam sempiternam* adducturum esse docet.

Num. 24. 17.
Ma. 60. 1, 19, 20.

Luc. 2. 32.

Joh. 1. 9.

Dan. 9. 24.

& libro primo Machabæorum.
1. Mach. 14. 41.
Deut. 18. 15, & seq.

XXXI. Nec de Christo venturo siluerunt Scriptores Machabaici. Prioris quidem hæc verba sunt : *Judei & sacerdotes eorum conserferunt eum esse ducem suum, & summum Sacerdotem in æternum, donec surgat Propheta fidelis.* Nempe Propheta is est quem prænuñtiaverat Moses : *Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus, loquiturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquitur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam* : Propheta is de quo Populi dicebant, *Hic est Jesus Propheta à Nazareth Galilee* : qui cum Naimitam suscitaret à morte, *Acceptit omnes timor, inquit Lucas, & magnificabant Deum dicentes, Quia Propheta magnus surrexit in nobis* : de quo Emmatintios viatores dixisse tradit idem Lucas, *Qui fuit vir Propheta* : quem à Samaritide muliere sic compellatum fuisse refert Johannes : *Domine, video quia Propheta es tu* : qui cum virorum aliquot millia pauculis piscibus & panibus pavisset, hoc ab universo populo testimonium consecutus est : *Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum* : ad cujus sermones Hierosolymitæ obtupestentes dicebant : *Hic est vere Propheta* : quem interrogatus Cæcus ab eo sanatus, Prophetam esse agnovit.

Matth. 21. 11.

Luc. 7. 16.

Luc. 24. 19.

Joh. 4. 19.

Joh. 6. 14.

Joh. 7. 40.

Ethnici à Judæis, Judæorumve Libris sacris edotti Messiam prænoverunt & expectarunt. Astutissima Josephi fallacia deprehenditur.

XXXII. Has de Messia adventu & οἰκονομία vaticinationes è Veteris Instrumenti libris collegimus, multis prætermisissis, quarum in controversiam & contentionem vocari poterat significatio, vel quæ ab ea quam quærimus longius remota sententia, illuc allegoricis tantum & mysticis Interpretum expositionibus detortæ sunt. De iis autem quas proposuimus, tanta fuit consensio, ut non inter Judæos solum, sed Ethnicos etiam, quod infra quoque probabimus, magni alicujus Regis, sanctitate ac potentia conspicui, resque humanas in meliorem statum reposituri, obscura quædam spes concitata sit. Profecto evolventi mihi excerpta quadam è libro secundo magni illius Sinenis Philosophorum principis Confutii, quæ Latine reddidit Prosper Intorcetta Siculus, è Societate Jesu, nuper vero nobiscum communicavit clarissimus Thevenotius, vir singularis humanitatis & præstantis doctrinæ, summa incessit admiratio, cum hæc legerem verba Confutii, Regem ad virtutem adhortantis : *Legibus cali ac terra facta ejus consentiunt, neque vereri debet, ut cum sanctus ille expectatus advenerit, idem tum virtuti ejus, ac dum regnaret, honos habeatur.* Atqui annis quinquaginta supra quingentos ortum Christi Sinenis ille Socrates antecessit. Ergo jam ad Sinas Veteris Testamenti oracula pervaserant. Inde adeo circa id tempus, quo exitus harum prædictionum expectabatur, & sequenti quoque ævo, in multis viris eventum habuisse creditæ sunt. Nam ut de Sibyllinis Oraculis taceam, quæ, Cicerone teste, Regem Romanis hæc ætate pollicebantur, (nam Sibyllini hujus vaticinii fidem elevavit Blondellus :) ut prætermittam Neronem, de quo idem aliquibus venisse in mentem ostendere videntur ista Suetonii : *Sponponderant quidam desituito Orientis ordinationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum* ; quod vulgo jactatis per id tempus de Messia oraculis omnino niti videtur ; Josephus historicus Vespasiano persuasit hæc in ipso eventum habuisse. Totam *αἰολογίαν*, quoniam facit ad nostrum institutum, afferre operæpretium est : *τὸ δὲ ἐπάγειν Ἰουδαίους, μάλιστα πρὸς τὴν πόλιν, ἢν ῥησιμὸς ἀμφοτέρω ὁμοίως ἐν τῷ ἱερῷ ἐρμηνεύει ῥηάμασιν, ὡς κατὰ τὸν κλεινὸν ἐπισηνὸν ἀπὸ τῶν ῥησέων πρὸς αὐτὰν ἀεὶ ἢ οἰκουμένης : τὸ τοιοῦτον οἱ μὲν ὡς οἰκίον ἐξέλαβον, & πολλοὶ ἤδη σφόδρὸν ἐπαρνησάμενοι πρὸς τὴν κλεινὴν ἰδύουσαν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀναστασιανὸν τὸ λόγον ἡγμονίαν, ἀποδείκνυσι ὅτι Ἰουδαίαν ἠὲ κλεινὴν ἔσται.* Quod autem Judæos ad bellum præcipue incitabat, vaticinium erat ambiguum similiter in sacris Codicibus repertum, futurum nempe at hoc tempore ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret. Hoc nonnulli quidem tanquam sibi proprium accipiebant, & multi è Sapientibus in eo intelligendo halucinati sunt. Alibi vero narrar, quomodo ex vinculis Vespasianum ipsum docuerit de iis quæ sacra ei oracula portendebant. Summis hæc ab eo Suetonium, & in historiam suam coniecisse, verba

Cicero. libr. 2.
De divin.
Blond. de Sibyll. libr. 1.
cap. 11. & 12.
Suet. Neron. cap. 40.
Joh. De bell. Jud. libr. 4.
cap. 23. & libr. 7. cap. 11.

ipſa palam facient: Percrebuerat Oriente toto vetus & conſtans opinio, eſſe in ſatis, ut eo Suet. Vepſal.
 tempore Judæa profecti verum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu poſtea cap. 4.
 paruit, prædictum Judæi ad ſe trahentes rebellant. Sunſiſſe indidem & Tacitum, ex Tacit. Hiſt.
 verbis quoque ipſius fiet manifeſtum: Pluribus perſuaſio inerat, antiquis Sacerdotum literis libr. 1.
 contineri, eo ipſo tempore fore, ut valeſceret Oriens, profectique Judæa verum potirentur: qua
 ambages Vepſaſianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humane cupidinis, ſibi tan-
 tam fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur. Hæc ex
 Joſepho manare certa eſt fides, quem callide iſtud & malitioſe ad Vepſaſianum retu-
 liſſe ex ejus teſtimonio convincemus. Ac primum oraculum illud flexiloquum &
 ambiguum, uti appellat Joſephus, quod Literis ſacris contineri ait, hoc eſſe apparet,
 quod Judæa filio Jacob moriens edidit: Non auferetur ſceptrum de Judæa, & dux de ſemo- Gen. 49. 10.
 ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Tres enim oraculo
 huic inſeſſe notationes vult Joſephus, primam temporis, κατὰ τὸν καιρὸν ἐπιτελεῖται; ſecun-
 dam loci, Judæa nempe, ex qua proditurus erat ille, quem prænuntiat oraculum,
 ὅπου τῆς γῆς; tertiam dignitatis, imperii videlicet per univerſum orbem patentis,
 ἀρχὴ τῆς οἰκουμένης. Quæ omnia in oraculo Jacobi, partim plana & aperta, partim
 adumbrata & implicita reperiri poſſunt. Designatur enim tempus, cum dicitur non
 ablatum iri ſceptrum de Judæa, donec veniat qui mittendus eſt. Ex Judæa quoque
 proditurus nuntiari videtur iſdem verbis. Orbis denique imperium iſta portendunt:
 Et ipſe erit expectatio gentium. Neutiquam ergo ſcopum attingit Caſaubonus, cum in-
 telligendum illic cenſuit Michææ vaticinium: Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in Caf. in Suet.
 milibus Judæa: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël. Nulla enim in eo extat Vepſ.
 temporis ſignificatio, unde in ætatem Vepſaſiani oraculi hujus exitum homines con- Mich. 5. 2.
 tulerint, nec orbis imperium, ſed Iſraëlis tantum, Dominatori huic ſpondetur. Nihilo
 magis audiendi ſunt, qui à Suetonio & Tacito ſignari volunt prædictum hoc Iſaïæ: Iſa. 9. 6, 7.
 Parvulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper hu-
 merum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri
 ſæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis. Nam qui
 hæc in Vepſaſianum congruent, quem parvulum Judæa nunquam vidit? Felicius con-
 jectant, non tamen uſquequaque vere, qui notatam opinantur hanc Iſaïæ vaticina-
 tionem: Et erit in noviffimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & Iſa. 2. 2, & ſeq.
 elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Ve-
 nite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas,
 & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem:
 & judicabit gentes, & arguet populos multos, & conſtabunt gladios ſuos in vomeres, & lan-
 ceas in falces. Quanquam nulla his inſeſſat diſtincta temporis nota, ſi quis ea ta-
 men tueri velit, non ægre patiar. Hæc autem ut Vepſaſiano accommodare poſſet Jo-
 ſephus, intortam orationem ſibi exorſus eſt: ait enim hoc eſſe prædictum, futurum ut
 ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret; ὅπου τῆς γῆς ἡς αὐτῶν ἀρχὴ τῆς οἰκουμένης,
 quibus magna inſeſſat ambiguitas: nec enim facile intelligas utrum dictio αὐτῶν dictioni
 γῆς, an dictioni ἡς adjungenda ſit, ſive utrum ſic verba conſtruenda ſint: ἡς ὅπου
 τῆς γῆς αὐτῶν ἀρχὴ τῆς οἰκουμένης; an ita: ἡς αὐτῶν ὅπου τῆς γῆς ἀρχὴ τῆς οἰκουμένης.
 Nempe ſic Romanis blandiri illæſa gentis ſuæ dignitate volebat: nam ſi vocem αὐτῶν
 adnexiſſes voci γῆς, Vepſaſiano id adſcribi poterat, qui ex regione Judæorum
 egreſſus, totius orbis dominus prodit: ſi vocem eandem αὐτῶν conjunxiſſes voci ἡς,
 Meſſiæ à Judæis expectato convenire hæc poterant, quæ futurum ſpondebant, ut ex
 Judæorum regione aliquis ipſorum, Judæorum nempe, orbem rectorus exiſteret; quæ
 ad Meſſiam unice ſpectant, & in Jacobi vaticinium facilius quadrare poſſunt. Verum
 probe ſciebat vir εὐφυέστατος & aſtutus pollicitationes ſuas ad ipſum Prophetiæ co-
 dicem minime exacturum Vepſaſianum, graviffimis tum curis diſtinctum, atque hu-
 juſmodi blandimentis ſive veris, ſive falſis gaudentem, & cujus intererat fidem eorum
 inter populares ſuos confirmari. Confidenter ergo hæc ſubjecit Joſephus: Ἐὐποροῖ μὲν
 οἷς οἰκίον ἐξέλεθον, καὶ πολλοὶ τῶν οὐρανῶν ἐπακροῦντο, ὅτι τὴν κείνην. Hæc quoque
 ἀμυβολικῶς enuntiata ſunt: nam cum ait quosdam hæc tanquam ſibi propria acce-
 piſſe, populares ſuos designat, qui ad ſe ſuoſque pertinere prædictionem hanc, uti re-
 vera pertinebat, arbitrabantur: cum ſtatim vero ſubjungit multos, etiam è ſapientibus,
 in oraculi hujus interpretatione eſſe hallucinatos, non facile dicas, an eoſdem
 notet, quos mox id tanquam ſibi proprium accepiſſe dixerat, an alios. Atqui hæc
 interpretationem præparabat, Lectores ad commentitiam, quam propoſiturus erat, prædicti
 interpretationem præparabat, qua in Vepſaſiano completum illud fuiſſe docet.
 Quod perinde erat, ac ſi dixiſſet: Sapientes plerique oraculum hoc perperam
 expofuerunt, quo facilius mihi concedenda eſt venia, ſi in eo quoque expli-

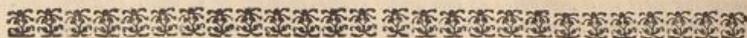
cando erravero. Accurate præterea observanda est dictio *ἀμα, simul*, cum ait: *ἐδύλω δ' ἀμα τὸ σῶσι τοῦ θεοῦ τὸ θεῶν τῶν ἀστρονομῶν τὸ λόγιον ἱερουσαλίμ*. Quasi dixisset, Alie quidem sunt vaticinii hujus significationes, sed simul cum eis inest ibi quoque imperii Vespasiani significatio. Ita nobilissimum vaticinium homo verispellis & alterplex affusus tenebris opacavit, latebrasque adhibuit obscuritatis, ut dum Romanis rerum dominis palpabatur, popularium tamen suorum reprehensiones effugeret, exitusque sibi ac effugia quaquaversus paterent. Atqui hanc ejus *ἰστορίαν* cum in lucubrations suas referrent Johannes Zonaras, Nicephorus, Pseudo-Hegeffippus, Freculfus Lexoviensis, & Johannes Sarisberienfis, latentes ibi *ἰστορίας* & veritates haudquaquam animadverterunt. Unus Eusebius, quemadmodum optimi ipsius codices habent, verba Josephi cum tota sua ambiguitate fideliter repræsentavit.

Zonar. Annal. Tom. 2.
Nic. l. 3. c. 4.
Hegef. libr. 5. cap. 44.
Freec. Chron. Tom. 2. libr. 2. cap. 5.
Joh. Sar. Pol. libr. 2. cap. 4.
Euf. Hist. Eccl. libr. 3. cap. 8.
Pseudo-Christi complures.

Num. 24. 17.

XXXIII. Tralatitia illa præterea & pervulgata de venturo his temporibus Messia persuasionem abusi alii plerique, Christi nomen ac dignitatem usurpare ausi sunt, cum ante id tempus quemquam hoc attentasse nulla prodatur historia. Primus hac impietate sese alligavit Herodes Ascalonita, cum Herodianorum, à quibus Messias habebatur, sectam de se vocabulum habere passus est. Christos postea se professi sunt vecordes illi Samaritani, Dositheus, & Simon. Imperium deinde tenente Hadriano, Messiam se dixit Bar-Cocheba, sive Filius stellæ; hoc insignitus nomine, quod sibi nobile illud Balaami vaticinium accommodaret: *Orietur stella ex Jacob*: deinde vero Bar-Cuziba, hoc est Filius mendacii dictus, postquam ejus impostura deprehensa est. Regnum ejus postmodum tenuit Rufus ipsius filius, ac deinde Romulus nepos, Cuziba & ipse dictus, avo cognominis. Multi exinde variis exorti sunt temporibus Pseudo-Christi, velut insignis ille David Eldavid, qui Perfidis Regem bello lacessere ausus vesanix tandem suæ pœnas capite luit; alique plures in Epistola Maimonidæ ad Rabbinos Massilienses, & in libro Schebet Jehuda commemorati.

Sed concludenda tandem hæc disputatio est, in qua luculenter à nobis ostensum est multas in Veteri Testamento haberi prophetias de Messia. Quod erat probandum.

PROPOSITIO OCTAVA

Is est Messias, cui uni conveniunt prophetiæ omnes
Veteris Testamenti de Messia.

VETERIS Testamenti prophetiis, quæ spectant ad Messiam, collectis simul, & ob oculos positis, certa continentur *verba*, & notæ quædam singulares, quæ si in quoquam appareant, eum esse Messiam haud cunctanter asseverabimus: sin extent nullam, nec in ullo ad hanc diem deprehensæ sint, confidenter pronuntiandum est, nec esse Messiam, nec fuisse. Factum id à Judæis, qui *verba* sibi fingunt quædam, ad quorum normam Messia agnitionem exigere solent. Falsa autem ea cum sint, falsa quoque illorum de Messia judicia consequi necesse est. Omnis itaque eorum error in *verba* notitia & dijudicatione versatur: multa enim, quæ in mysticum trahenda erant sensum, mortiferam sectantes literam præpostere accipiunt. Velut cum forma præcellentem fore Messiam aiunt, propter istud Psalmi quadagesimi quarti: *Speciosus forma præ filiis hominum*. Et cum terreno regno potiturum eum arbitrantur, quod de eo scripta hæc legerint: *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*. Bellatorem illum, & manu fortem, gentiumque multarum domitorem futurum sperant, quod de eo prædicta illa sint: *Sagitta tua acuta, populi sub te cadent*. Rebus tandem ab eo tranquillatis summa pace, non homines solum inter se, sed brutas quoque animantes fruituras his Isaïæ persuasi crediderunt: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: puer parvulus minabit eos: leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet*. Sapientissimi Rabbiorum omnium

Psal. 44. 3.

Psal. 1. 8.

Psal. 44. 6.

Isa. 11. 6, & seq.